

ŠTEV. 3-4

FEBRUAR 1927

Cenjene naročnike vljudno prosimo, da takoj poravnajo naročnino v znesku 40 Din, za dijake 30 Din.

ŠAH

Otvoritev igre. (Nadaljevanje.) Ko smo odprli igro z 1) e2 — e4 in e7 — e5, tedaj beli lahko takoj napade nasprotnikovega kraljevega pešca z 2) Sg1 — f3. To otvoritev imenujemo igro kraljevega skakača. Črni lahko zavaruje napadenega pešca na različne načine, n. pr. z Dd8 — e7 ali pa z Dd8 — f6. Vendar primera nista posebno priporočljiva, ker v prvem primeru zastavi kraljica na polju e7 izhod tekaču in s tem zadržuje naravni razvoj igre, na polje f6 pa ne sodi zaenkrat dama, ampak skakač. Tudi ni dobro s kraljico prehitro v igro. Precej velika strategična pogrška bi bila nadalje obrana napadenega črnega pešca z Lf8 — d6, ker bi v tem slučaju ne mogel črni damski pešec nikamor dalje in bi tako bil zaustavljen ves razvoj kraljičinega krila. Kot četrta varianta bi bila f7 — f6. Tudi ta ni priporočljiva iz različnih vzrokov. Pri tej priliki opozarjam, da moraš biti z f-pešcem zelo previden, ker z njegovo potezo kralja preveč eksponiraš, pa tudi sicer kaže praksa, da je poteza za obrano napadenega pešca neprikladna. Oglejmo si torej teoretsko pravičen odgovor na 2) Sg1 — f3, ki se glasi: d7 — d6. To obrano, katero je francoski mojster Phillidor¹ posebno priporočal, imenujemo

1) otvoritveno igro: Francosko igro kraljevega skakača ali Phillidorjevo obrano.

Za belega je najboljša naslednja poteza: 3) d2 — d4. Obstoja temeljno pravilo pri otvoritvenih igrah, da čimprej igraš z damskim pešcem, in sicer najbolje za dve polji naprej, ker na ta način zasedeš takozvani centrum². Črni lahko nadaljuje partijo z 3) ... e5 × d4 in nato beli 4) Dd1 × d4 itd. Oba igralca sta se na ta način začela dobro razvijati.

2) Španska partija.

1) e2 — e4	e7 — e5
2) Sg1 — f3	Sb8 — c6
3) Lf1 — b5	

Poteza z letalcem vzdržuje napad na pešca e5, in grozi skakaču, ki krije pred-

¹ Phillidor, roj. 7. 9. 1726 v Drux-u, umrl 24. 8. 1799 v Londonu.

² Centrum (tehnični izraz pri šah. igri) tvorijo srednji pešci na poljih e4 in d4, odnosno na e5 in d5 ter je velike strategične važnosti.

metnega pešca. Ta način igre je proučeval najprej španski avtor Ruy Lopez, radi česar se igra imenuje po njem ali pa tudi »španska partija«. Pripada najmočnejšim otvoritvenim igram in je zelo priljubljena v moderni mojsterski praksi. Črni lahko odgovori z 3) d7 — d6 ter s tem ponovno zavaruje pešca e5. Za belega je nadalje zopet najboljša poteza 4) d2 — d4 itd. Kot odgovor na tretjo potezo belega bi bila tudi jako solidna obrana z 3) ... Sg8 — f6, nakar bi sledila morda 4) 0 — 0 in črni Sf6 × e4, 5) d2 — d4 itd.

3) Italijanska partija ali giuco piano.

1) e2 — e4	e7 — e5
2) Sg1 — f3	Sb8 — c6
3) Lf1 — c4	Lf8 — c5

Te poteze tvorijo italijansko partijo. Če hoče beli napraviti sedaj centrum in tega primerno zavarovati, tedaj naj igra 4) c2 — c3 in šele potem d2 — d4, tako da je v slučaju, ako mu hoče črni vzeti d-pešca, krit slednji po c-pešču. Če mu črni kljub temu vzame d-pešca, mu ga beli vzame z c-peščem ter tako zopet napravi centrum! Črni bi na 4. potezo odgovoril morda z Sg8 — f6, kar bi bilo še najbolj priporočljivo in beli bi nadaljeval, kakor smo že analizirali, z 5) d2 — d4 itd. (Dalje prih.)

Urednikova listnica.

Ker je bil rok za rešitev prvih dveh problemov v 2. številki Mentorja prekratek, bom njih rešitev objavil šele v 5. številki. Do 20. januarja so pravilno rešili prva dva problema gg. St. Hribar, stud. iur., Ljubljana; Joža Gregorič in Anton Repič, stud., Kočevje; Ludovik Nemeč, stud., Murska Sobota. Sprejemajo se za ta dva problema še nadaljnje rešitve.

S. T., Ljubljana: Rešitev ni pravilna.

St. H., Ljubljana: Doneske za šah. rubriko so nam obljubili odlični šahisti, vendar smo doslej zastoj čakali nanje. Ali veste, kako pravi Ukrajinec? Gospod mi je obljubil kožuh, in od tedaj me greje že njegova beseda. Sicer je pa pot k sodelovanju vsem odprta, tudi najmlajšim čitateljem Mentorja. Vaše nasvete bom uvaževal v kolikor mi bo mogoče. Oglasite se šel!

V partiji štev. 1. se mi je vrinila neljuba pomota; je to prosta partija damskega pešca proti kraljevemu pešču in ne damskega gambita, kar naj p. n. čitatelji blagohotno popravijo.

L. N., Murska Sobota: Poslani problem bom proučil in če bo za Mentorja, bom priobčil. Pošljite še kaj!

Sempronij Tiro:

13 dnevnik starega profesorja.

Prvo leto učiteljstva. — (Dalje.)

VI.

... oktobra 189..

Prva konferenca! Prinesla mi je nov dokaz, da sem res šele začetnik v poučevanju, pa še zelo slab začetnik. Dve tretjini mojih učencev je bilo grajanih ali vsaj opominjanih, največ v matematiki in prirodopisu. Gg. kolegi niso kar nič zadovoljni z razredom. Kakšne opazke so padale! »Razred se je polenil; lani so bili boljši.« »Pred uro in med odmori kričijo.« »Razred se vede arogantno; če jim človek kaj reče, se smejejo.« Po konferenci mi je g. ravnatelj dejal: »G. kolega, predobri ste. Saj ne zahtevam, da bodite krvnik, in tudi vem, da Ciceron naravnost pravi: viri boni est misereri (poštenjaku je lastno, da sočustvuje), vendar pri dijakih v začetku leta ne smemo prav nič prizanašati. To so kakor čili konjiči; če ne čutijo vajetov, podivjajo. Lani so imeli strogega vozataja. Le tudi Vi nategnite vajeti! Sicer pa — kakor spet dobro veli naš Ciceron — usus magister optimus (vaja je najboljša učiteljica); praksa, življenje v učiteljskem stanu Vas bo najbolje učilo, kako treba z mladino ravnati.«

G. mentor pa mi je, ko smo že pozno zvečer zapuščali konferenčno sobo, namignil, naj ga malo spremim. »Ne razburjajte se preveč, g. kolega, zaradi opazk, ki ste jih čuli. Vaši učenci so bili lani vobče še takorekoč otroci, ali recimo dečki; zdaj

so stopili v leta pubertete, zorijo v fante. Čuden nemir čuti menda vsak izmed njih v sebi, pa ne ve, ne odkod ne zakaj. V teh letih je fant večkrat pravi pravcati cepec. Pa občutljiv tudi. Saj skušate. Ako bi kričali nad njimi ali jih zmerjali, ne bi nič opravili. Nasprotno; vse bi pokvarili. Prav v teh letih potrebujejo posebnega sočutja in razumevanja. Združujte strogost z dobroto! Ko jim boste jutri zjutraj brali register »pregreh«, kar nič ne grmite nad njimi. Vzbujujte jim rajši čut časti; naj ne trpé, da bi veljali za najslabši razred na zavodu. Na to struno večkrat udarite! In Vi sami se vedite vedno kot kavalir napram njim. Pa lahko noč!«

Davi sem jim res čisto mirno čital konferenčni uspeh, oziroma neuspeh. Zavladala je splošna prepadenost. Mnogo rdečih oči. Mnogo rók se je dvignilo: »Gospod razrednik, zakaj sem bil pa jaz grajan? Saj sem znal.« In pritrjevanje celega razreda. Čudovita solidarnost. Pričel se je danes važen del mojega delokroga: posredovati med zapisano pravičnostjo profesorjev ter vročo razočaranostjo učencev. Božica Iustitia, pomagaj!

VII.

... novembra 189..

Stari Orbilius plagosus, ki si v Rimu Horacu in njegovim sošolcem s šibo vbijal v glavo šolsko modrost,

zakaj si nam, svojim naslednikom, dal slab zgled? Da sem danes v svoji razburjenosti rajši poslušal svojega mentorja, ki mi je takó prav priporočal kavalirsko vedenje napram učencem, ne pa posnemal tebe, Orbilij pretepač, ne bi bil doživel takega črnega dneva, kakor sem ga. Postal sem čisto navaden pretepač.

Snoči sem namreč spet popravljaj naloge do polnoči. Zjutraj pa šola. Vsled tega seveda malo spanja. Vsak teden dobim en kup zvezkov. Seveda, štirje jezikovni predmeti. Saj kar naprej pišemo, pišemo, pišemo... Potem sem se do dveh učil za izpit: Platonovi dialogi so zdaj vsako noč na vrsti. Februar bo kmalu tu, in tedaj bo treba iti v klavzuro... Danes sem imel spet, kakor skoro vedno, štiri ure, vse dopoldne. In zgodilo se je takoj prvo uro: Veljčiča — med najmanjšimi je v razredu, a odločno največji lenuh — sem zapodil, ker je bil spet nepripravljen, v klop. Apagel! V klopi pa mi je, ko se je komaj usedel, za hrbtom svojega prednika osle pokazal. Da tega ne bi bil videl! Tako pa sem v hipu izgubil ravnotežje: dva koraka — njegovo lice je zazvenelo. Oh, moje kavalirstvo! Razred je za trenutek ostrmel ob tej novi metodi. Nato smo nadaljevali.

Ob 9 — med odmorom — je med drugimi tudi Veljčič, tiščeč robec k licu, ostavil sobo. Naslednjo uro je pouk potekal nekam čudno mirno, nekam dušljivo ozračje je vladalo, kakor pred nevihto. (V novembru navadno neviht ni več.) Tišino je motil samo majhen dogodek: zadel sem listič, ki je iz zadnje klopi romal proti Veljčiču in ki je imel naslikano mojo justifikacijo, pod njo pa dva napisa, prvi: »Komur je sreče dar bila klopota...«, drugi pa: »Veljčič, sam sveti Peter ti je ne odvzame.« Naredil sem se, ko da se slika z napisoma mene prav nič ne tiče. (Le zakaj se nisem tudi prej naredil, ko da ne vidim tistih »oslov«! Toli-

kokrat razlagam latinski glagol dissimulo, ki pomeni: delam se, kakor da ne... Učitelj bi moral nešteto-krat dissimulirati! Kdaj si bom to zapomnil?)

V odmoru ob 10 me je g. ravnatelj zelo diskretno poklical v svojo pisarno. Sprejel me je resno.

»Gospod kolega, kaj ste storili? Vaš učenec Veljčič se je pritožil.«

»Nisem mu storil krivice. Zaslužil je.«

»Ne, ne, gospod kolega! Kam pa pridemo po tej poti? Če Vi kot učitelj dajete tak zgled, kako boste mogli zameriti, če se bo jutri sošolec A po Vašem zgledu znosil nad sošolcem B? Nujno mora nastati v razredu splošen pretep.«

»Oprostite, gospod ravnatelj, učenec Veljčič je notoričen lenuh; grajan je bil v šestih predmetih.«

»To Vam, gospod kolega, ne daje take pravice. Saj veste, kaj pravi stari Kvintilijan: Magna puero debetur reverentia. (Dečku, mladostniku smo dolžni veliko spoštovanje, spoštljivo ravnanje.) Prijateljsko Vas svarim. Ako bi se to še enkrat ponovilo, bi bil prisiljen, vso zadevo naznaniti višji šolski oblasti. V šoli bi bili Vi tisti trenutek nemožni.«

Zdaj je zvenelo moje lice. Kri mi je silila v glavo. Prišel sem v konferenčno sobo, vso zakajeno. Nekateri gospodje pušijo ko Turki. Bilo je precej glasno. Nekaj so morali že vedeti o moji » aferi«. G. mentor me je samo molče pogledal; a ta pogled — vedel sem vse: takó je moralo biti Petru pri srcu tisto noč, ko ga je Kristus pogledal.

G. senior¹ se mi je smehljaje približal. »Vidite, g. kolega, jaz poučujem mladino že trideset let, pa sem prišel do zaključka: Človek mora biti v šoli zlodej. Zlepa se ne opravi nič.«

¹ Senior se imenuje tisti profesor, ki je najstareši v učiteljskem zboru. — Op. uredn.

G. profesor zgodovine (malo govori, med odmori stoji pri mizi, puši, pa čita, samo čita skozi svoja visoko dvignjena očala — napram meni je popolnoma indiferenten: doslej me še ni pogledal) je zamrmral: »E, kaj bi se človek jezil! Saj v šolo hodijo otroci zato, da stari ratajo.«

G. profesor matematike mi je celó prav dal: »Jaz imam rad okrajšano deljenje. Vi ste po okrajšani poti delili in podelili. Čisto prav!«

G. profesor prirodopisa, velik ljubitelj narave, je napravil pa to-le meni neumljivo opazko: »Vaš Veljič je prav fleten fantek. Čudno, da profesor, kadar je jezen in kaznuje, pravi nič ne vidi fantove lepote.«

O ti ljubi Orbilius plagosus, ali si ti, ko si Horaca in druge Rimljančke po zadnji plati šeškal ali morda po prstih krcal, kaj videl njih lepoto?

VIII.

... novembra 189...

Die größte Macht auf Erden ist die Güte.² Naj mi še tako dopovedujejo, da v šoli človek ne sme biti predober, jaz se hočem držati svojega: zdaj, ko sem še neizkušen, naj bom kolikor mogoče dober, da ne bom delal krivic; pozneje bom lahko čimdalje strožji, Vestigia terrent.³ Marsikateri je bil v začetku hud ko ris, pozneje se je pa unesel, da je dijakom prepustil vajeti. Tako n. pr. profesor zgodovine na našem zavodu. Najodličnejši je med nami v učiteljskem zboru, visoko ga čislamo kot učenjaka in pisatelja, pa tudi kot plemenitega, značajnega moža, in vendar — mladina vsega tega ne vidi. Kaj sem doživel danes? Imel sem »okno«. V razredih se je vršil

² Največja moč (sila) na svetu je dobrot. Op. uređn.

³ Sledovi (strogi profesorjev) so strašilen zgleđ. Op. uređn.

⁴ »Okno« imenujejo šolniki vrzel (prosto uro) v svojem urniku, ako imajo n. pr. šolo od 8. do 12. ure, a eno uro vmes nič. Op. ur.

pouk. Vse tiho. Stopim iz konferenčne sobe, da bi šel malo na zrak. Iz tega ali onega razreda se je čulo, kako je kak dijak glasno nekaj čital. Kar zapazim, kako naš g. zgodovinar koraka pred razredom (4. razr.!) gori in doli. Vrata razreda so bila odprta. Videl sem učence notri, ki so nekam začudeno gledali. G. profesor pa je pihal. »Ti hudiči!« sem ga slišal. Tovariš mi je potem pojasnil, da g. profesor zapusti razred, ako dijaki ne mirujejo. Kakó je bil pred leti ves drugačen, ko je bil n. pr. profesor v Splitu! Če je bil Dalmatinček nemiren, ga je g. profesor — je še danes marcijalična postava z ogromnimi brki — zgrabil za rame, ga dvignil ter mu dal krepak sunek v rtič, da je fantič v polloku zletel skozi vrata ven. (To so mi na Dunaju pravili njegovi bivši učenci Dalmatinci.) Zdaj ga pa četrtošolci pred vrata postavijo!

Zato hočem jaz poskusiti narobe. Morda bo takó bolje?

IX.

... novembra 189...

»Sklad na skladu se vzdiguje...« Teden za tednom skladanice šolskih zvezkov. Nocoj, hvala Bogu, sem spet eni taki skladanici prišel do dna. Kako prijetno čuvstvo, kakšno olajšanje, ko človek prime za zadnji zvezek na dnu! »Ko sem bil (jeseni) pastir...« se je glasila domača slovenska naloga. Pet debelih ur sem predsedel pri popravljanju. No, vobče so še dobro delali. Tudi stilistično zahtevo, da mora vsak dober opis imeti tri dele (kakšno razodetje!); začetek, sredo in konec (v našem slučaju torej: kako sem na pašo gnal, kako sem pasel in kako sem domov gnal) in torej vsaj tri odstavke, so skoro vsi upoštevali. Seve napak: pravopisnih, slovničnih, sintaktičnih... mrgoli. To bo jutri zabave, ko bomo slišali najlepše tvorbe naših genijev. »Sedeli smo okrog ognja in krompirja kakor

žabe okrog mlake.« »Junček je bil sit ko boben, jaz pa lačen ko ribniški bajs...« »Ko smo domov gnali, smo kričali in peli, da se Bog usmili...« Itd. Kako naj pri vsaki taki cvetki uganem, kaj si je fant pravzaprav mislil? Na primer; da so »neusmiljeno« kričali? Ampak da so tudi »neusmiljeno« peli?

X.

...novembra 189...

Danes sem spet hospitiral⁵ pri g. mentorju v 4. razredu (pri latinščini). Hospitiram z veseljem. Tudi med učenci ni dolgočasja; ni časa za to. Hitro napredujejo v čtivu, skoro tako hitro kakor Cezar s svojimi legijami. Nad vse zanimivo je bilo prvo uro, ko je g. mentor napravil uvod v Cezarja. Kar naenkrat, s par vprašanji, je postavil svoje učence in medias res⁶. Takole je pričel: »Kakšno povest o severnoameriških Indijancih je gotovo že vsak izmed vas čital. Kaj veste o njih? Koliko jih je še?«

Več rok se je dvignilo: »Okrog 400.000.«

Mentor: »Ali jih je bilo zmirom takó malo?«

»V 16. stoletju, ko so prišli Angleži in Francozi, jih je bilo baje nad poldrugí milijon.«

»Zakaj se je njih število takó skrčilo?«

»Plemena so se med seboj sovražila in vojskovala.«

»Katera plemena zlasti?«

»Irokezi so toliko časa napadali plemena Huroncev, da so jih popolnoma iztrebili.«

»Kaj je še pripomoglo k žalostnemu poginu toliko hrabrih rodov?«

Spet mnogo rok: »Angleški trgovci so jim prodajali alkohol, žganje, pa evropsko morilno orožje; razen tega so izrabljali njih neslogo ter hujskali rod zoper rod, pleme zoper pleme.«

Mentor: »Takó je. Duobus certantibus tertius gaudet.⁷ Glejte, prav to se je zgodilo z rodovi Galije v prvem stoletju pred Kristom: nesložni so bili med seboj, rimski trgovci so jim pridno prodajali alkohol (vino), Cezar je pa izrabil njih neslogo ter jih v sedmih letih rod za rod, od juga do severa, od vzhoda do zapada, ker se niso znali združiti, premagal in podjarmil. Kakor so Indijanci govorili popolnoma različne jezike, takó tudi Galci v Galiji. O tem čitamo že v I. poglavju. Tudi o alkoholu čitate že na prvi strani. Takó! Zdaj pa kar pričnimo! Gallia est omnis divisa in partes tres, quarum unam incolunt Belgae...«

In so pričeli. Njih fantazija je imela naenkrat — to sem na obrazih videl (lahko sem jih opazoval, stoječ pri oknu) — dovolj, da, skoro preveč hrane: blodili so (v duhu) zdaj po pragozdih ob Missisipiju in velikih jezerih michiganskih, zdaj ob rekah Ródanu, Mátroni in Sékvani...

Časih se kateri morda malo preveč zamislil in izgubi v pragozde. Gospod mentor ima pa neko čudovito sredstvo, da zamišljenca v klop nazaj prikliče: mirno, neopaženo namrec stopi k dotičnemu ter mu s svojim poročnim prstanom po glavi jako krepko potrka, ko da bi hotel vprašati: Ali je Peter doma? In Peter je res takoj doma. Čudovito moč ima prstan mojega mentorja, morda samó malo manjšo ko prstan staroindijskega kralja Gígesa: nevidnega ga sicer ne dela, pač pa proti vsaki pritožbi zavarovanega; zakaj kdo se more pritožiti, če profesor z zlatim prstanom trka na vrata razuma in pozornosti?

Že parkrat mi je mentor zabičil: »Ne hospitirajte samó pri meni, ampak prosite tudi druge gospode, da Vam dovolijo gostovanje pri svojih urah.«

⁵ Hospitirati = kot gost poslušati. Op. ur.

⁶ V sredo tistega časa in kraja. Op. ur.

⁷ Kjer se pripravata dva, tretji dobiček ima. Op. ur.

XI.

... decembra 189...

Pouk materinščine mi je najtežji. Kar nič si ne vem pomagati. Zaman vprašujem, kako bi. Danes n. pr. smo čitali Erjavčev »Božični večer na Kranjskem«. Klasičen spis, toda v šoli — kaj naj naredim ž njim? Ali naj kaj razlagam?

Vprašal sem g. kolego Besednika, kako on obravnava to berilo v šoli. Prijazno mi je odgovoril: »O, ta sestetvek sem že večkrat obdelal v šoli. Seveda se porabi precéj časa ž njim. Že takoj prvi stavek: »Pratika, zvesta družica vsaki slovenski hiši, nanzanja najkračje dneve« potrebuje dosti razlage. Jaz to priliko porabim, da govorim o pratiki in pratikarjih, o Vodnikovi, Bleiweisovi in o stoletni pratiki. Že to mi vzame pol ure časa. Potem treba kaj povedati o slovenski hiši: v čem se loči od nemške ali italijanske ali hrvaške hiše. Mar menite, da je Erjavec kar tjavendan poudaril: slovenski hiši? Ta razlaga mi vzame spet drugo polovico ure. Pa stavek še ni razložen: »najkračji« kar vpije po slovnici, po pravilnem in nepravilnem stopnjevanju pridevnikov. In tako potrebujem res kar štirinajst dni, da vse razložim.«

»Kaj pa poezija svetega večera?«

»Poezija? Saj te besede ni v sestavku.«

Uverjen sem, da kolega Besednik čuti tisto poezijo (sicer se ne bi štirinajst dni ukvarjal s tem opisom), toda pristaš je besedne razlage, in ta ima svojo metodo.

Vprašal sem še kolego Nagliča, kako pa on razloži ta prelepi spis? Odgovoril mi je nekoliko nevoljno: »Kakó spis razložim? Kaj pa tu treba razlage? Mar naj razlagam, kako se jaselce delajo? ali kolikere so klobase in kakó se jedó? Béžite, béžite s svojo razlago, ko pa je vse tako jasno! Dvakrat, trikrat beremo — saj Vam ne znajo lepo brati! — potem

dvakrat, trikrat ob zaprtih knjigah ponovimo, prihodnjo uro pa vprašujem.«

Za katerim kolegom naj grem? Vidi se, da vlada v tem popolna anarhija: vsak dela po svoje. Nihče nam ne pove odrešilne besede. (Na univerzi za take stvari seveda ni bilo časa.)

Ali naj bi se držal tistih četvero ali petero formalnih stopenj?

Napravil sem po svoje: pripovedoval sem, kako so stari Slovani, Germani, Kelti slavili najkrajši dan v letu (kolikor sem namreč vedel!), in kakó ga slavé še dandanes Bolgari in Srbi (po Bezenšku: Bolgarija in Srbija), Rusi (Gogolj: Noč pred rojstvom!) itd., končno smo ugibali, smo li Slovenci kaj ohranili iz poganskih časov?

Ali je bila ta moja pot prava? Kdo ve? Drugo leto bi delal najbrž spet drugače. Saj samó tavamo in tipljemo. Homo semper tiro.⁸

XII.

... decembra 189...

Najprijetniji je pač pouk v grščini v tretjem razredu: zavest, da uvajaš učence v jezik, v katerem je pel pesnik Homer, največji pesnik vseh časov, in v katerem je pisal svoje filozofske dialoge Platon, najgloblji mislec vseh časov, ti daje vzlet in vzmet, da opravljaš to delo z rastočo trudoljubivostjo. Radost raste, ko vidiš, kako tudi učenci kar vidno in z vidnim veseljem v predmetu rastejo in napredujejo. Saj pa tudi vsaka ura prinese kaj novega, skoro vsaka beseda jim je iz modernega življenja že napol znana in tujke modernih jezikov se jim odkrivajo v prvotnem, svežem pomenu. Koliko zve učenec že iz prvega paragrafa, na prvi strani: *ἀρχή* (odtod: anarhist!), *τέχνη* (tehnik!), *ψυχή* (psihologija!). Učitelj se mora prav zelo premagovati, da se

⁸ Človek ostane vedno začetnik, novinec. Op. ur.

preveč ne oddalji od predmeta. Kakó rad bi bil n. pr. pri besedi *ἀρετή* (krep-
post) pripovedoval, kaj je ta beseda
pomenila v najstarejših časih (pri Ho-
meru) in kaj pozneje (pri Sokratu,
Platonu).

Dozdaj smo predelali že 42 od-
stavkov. Jutri bomo pisali prvo šol-
sko nalogo. Ker smo tik pred boži-
čem, sem jo sestavil kar po sv. pismu.
Samo dve besedi jim bom moral po-
vedati: *ἄγγελος* (angel) pa *οὐρανός*
(nebó). Preteklega časa sicer še ne
znamo in tudi glagolov še malo, pa to
nič ne dé. Takšnale bo (papierju jo
menda smem zaupati?):

Črna noč je. Zemlja počiva. V sveti de-
želi čuvajo ubogi pastirji, pobožni in pošteni
možje, črede ovac. Jasni glasovi prijaznih
angelov govore pobožnim pastirjem: »Zveli-
čar ljudi je zdaj na zemlji. Slava Boгу na
visokem nebu in mir pravičnim ljudem na
zemlji.« Pastirji se radujejo petja svetlih an-
gelov in gredó in najdejo sveto dete in
starše, mater in očeta in darujejo Detetu
(Dečku) bele ovčice.

Takó! Moj véliki božični umotvor
je gotov. Zdaj naj pa še eno noč mir-
no počiva. Mirno ga prespimo; saj ju-
tri bo najbrž povzročil dovolj razbur-
jenja.

XIII.

23. decembra 189..

Kakó je mladina vedno enaka!
Danes, zadnji dan pred počitnicami
isti nemir v srcih, kakor smo ga ču-
tili pred leti mi, isto svečano raz-
položenje. In prišla je, kakor smo de-
lali mi, deputacija treh voščit vesele
praznike in vse z istimi besedami, ka-
kor smo jih kot dijački voščili mi: »V
imenu celega razreda Vam voščimo
vesele praznike in srečno novo leto!«
»Jaz enako v svojem imenu celemu
razredu!« Zdaj je prišlo pa nekaj no-
vega, česar mi nismo znali. Deputa-
cija je namreč pogumno pristavila:
»V imenu celega razreda prosimo, da
to zadnje uro ne bi izpraševali, a m-
pak nam kaj pripovedo-
vali.« Lej jih, tičev! Pripovedujem

naj? »Kaj naj Vam pripovedujem?
Saj nič ne vem!« Po klopeh so se že
knjige zapirale, obrazi se v tihi ra-
dosti širili. »O, gospod, karkoli! Pro-
simo!« Nastala je slovesna tišina; ne-
pazljivca v celem ni bilo števili. Če
kedaj, v taki uri učitelj menda res
lahko vsadi v zemljo najzlahtniše
zrno, ki ga premore; tlo je rahlo, pri-
pravljeno. Pa kje tako zrno v naglici
dobiti?

Bil sem v veliki zadregi; kakó naj
človek celo uro govori, če ni nič na
to pripravljen? Vkljub temu sem se
vdal: »Ker ste grško nalogo tako do-
bro pisali, naj pa bo!«

Pripovedoval sem jim, kar mi je
najprej v spomin prišlo: o božiču pri
naših pisateljih. »Čitali smo Erjavčev
lepi opis božičnega večera. Pa Fr. Er-
javec je sveti večer popisal še tudi v
neki svoji večji povesti: »Na striče-
vem domu.« Povedal sem ob kratkem
vsebino. »V čitanki imamo dva od-
stavka iz Stritarjevega Gospoda Mi-
rodolskega. Po tistem klasičnem opi-
su, kako Mirodolski s svojo družbo
krompir peče, smo tudi mi napravili
— kajne? — slovensko domačo na-
logo; Kako sem na paši krompir pe-
kel? V tistem odlomku ste naleteli
poleg Mirodolskega še na več drugih
imen: Zora in Breda, Edvin, gospa
Jarinova, Radovan. To so bila za ti-
ste, ki romana v celoti še niste čitali,
samó kakor gole kosti; zdaj je
prilika, da Vam jih obdam z mesom
in kožo.« Povedal sem jim vso zgod-
bo: kakó je posvetnjak Edvin izma-
mil neizkušeno Zoro iz varnega za-
tišja očetnega doma, kakó je vsled
tega Radovan, njen zaročenec, od
žalosti zbolel, kakó je g. Mirodolski
tiho nosil to bol... »Na sveti večer
pa, ko g. Mirodolski, hčerka mu Bre-
da ter Radovan, zdaj njen srečni za-
ročenec, tiho sedé v svetli, zakurjeni
sobi, pride drvar Zaboj povedat, da
je v gozdu našel napol mrtvo žensko
... Zoro... ki želi domov... in ko
vpraša Zaboj g. Mirodolskega, ali ji

odpusti, in ginjen ta pritrdi, rekoč, da je sveti večer čas miru in sprave, tedaj... pade Zora v sobo... in oče jo objame...» — Simonu Gregorčiču pa je dal sveti večer snov za dve prekrasni pesmi: »Na sveti večer« ter »Svetá odkletev«. Tudi tu sem na kratko povedal vsebino ter pri drugi pesmi dostavil, da se je morda v njej naš pesnik najvišje povzpел...

Bilo je še četrť ure časa. Zaključil sem: »Zdaj pojdete domov k staršem. Srečni! Priporočam Vam: porabite tudi ta lepi čas v svojo korist. V zimskem času, ko so ljudje bolj skupaj, si mnogo pripovedujejo: p o s l u š a j t e, vlecite na uho njih govorico: slišali boste morda kak lep narodni pregovor, kakšno lepo rečenico, kakšen zanimiv izraz, ki ga še nimamo v Pletersnikovem slovarju (za razno orodje, za razna opravila itd.); slišali boste morda tudi pripoved o kakem pretresljivem dogodku, še nezapisano: kratko si to zabeležite! Vse bo pozneje prav prišlo pri nalogah. (Kaj nismo slišali, da je Jurčič kot dijak vaših let o počitnicah verno poslušal in si delal beležke?) Slišali boste morda celó peti še kako narodno pesem, tudi še nezapisano. Na vse to

pazite. Vendar pa ne poslušajte samo, ampak tudi sami p r i p o v e d u j t e ! Prej ste vi mene prosili, naj vam kaj pripovedujem; zdaj prosim jaz v a s : pripovedujte! Ne bodite mutci doma, zaprti vase, zaverovani v kako knjigo! Pripovedujte svojim mlajšim bratcem in sestricam, kar ste zanimivega čitali v teh treh mesecih, odkar ste z doma; saj ste vendar pridno hodili v slovensko in nemško knjižnico. Pripovedujte! Ne bodite skopuhi, ki vase zapirajo duševne zaklade. S pripovedovanjem boste veselje napravili svojim domačim. To bo tudi lep čin hvaležnosti za šolanje, katero so vam omogočili z velikimi žrtvami. Imeli vas bodo še rajši. Slavni pisatelji so vsi že v deški dobi radi pripovedovali. To nam je znano n. pr. o Goetheju. Spomnite se tudi našega Jurčiča; ko je bil v Alojzijevišču, se je že kot drugošolec vedno rad pridružil kakemu sošolcu v zavodu ter mu pripovedoval, kar je bil slišal od deda ali sam kje čital. To je bilo najlepše znamenje njegove duševne živahnosti. Pa tudi izborna vaja v stilistiki. Zato: p r i p o v e d u j t e . » Pozvonilo je. Tiho smo se razšli — za deset dni...

Joža Pogačnik:

Slovo.

*Veter je skoz gozd potegnil,
smreke se ne umirijo.*

*Veter gre že v tretjo goro,
smreke še za njim šumijo...*

*Piš, ko gre, poda le roko,
odpre dušo — in pusti jo.*

*Šel ko piš si. Jadna smreka!
V meni žalosti ležijo...*

S. Kranjec:

Pred petsto leti v turškem in tatarskem ujetništvu.

(Konec.)

Strašna bitka pri Angori, v kateri sta se merila oba največja osvojevalca tiste dobe, Timurlenk »Veliki volk« in Bajazit »Blisk«, in ki je pahnila mogočnega Bajazita z viška moči in slave v sramotno ječo, je silno pretresla sodobnike. Njihova domišljija je nesrečo še povečala in nastala je pripovedka, da je zmagoviti Timur vodil svojega ujetnika seboj, kot divjo zver zaprtega v železni kletki. To bi bilo sicer Timurju čisto podobno, vendar je celo njega obšlo sočutje ob pogledu na nesrečnega nasprotnika, tolažil ga je in milo ravnal z njim, dokler ni Bajazit poizkusil ubežati po rovu, izkopanem pod svojim šotorom. Od takrat je bil pa pod strogim nadzorstvom in po noči vklenjen; Timur ga je hotel imeti pri svojem triumfu v Samarkandu, a smrt je rešila sultana te sramote. Timur je tudi dovolil Bajazitovemu sinu, da je prepeljal očetovo truplo v Brusno in ga z vso častjo pokopal v mošeji, ki jo je bil rajni zgradil.

Bajazitovo žalostno usodo so mnogi Turki smatrali za zaslužen kaznen, kajti on je prvi opustil strogo in preprosto življenje svojih prednikov ter se udajal nenravnosti in razkošju, ki je odslej bolj in bolj prodiralo med turške velikaše. Posebno so mu zamerili, da se je dal od svoje srbske soproge Olivijere, hčere kneza Lazarja, zapeljati k uživanju vina, in zato je Timur prisilil Bajazitovo hčerko, da je morala pred očetovimi očmi kot sužnja natakati gostom vino.

Kot človek in vladar je brez dvoma Timur ali Timurlenk (»lenk« pomeni »hromi« in tako so mu rekli, odkar je zaradi rane nekoliko ohromel) večji od Bajazita. Bil je kakor vihar, ki pušča za seboj samo razdejanje; pogorišča, kupi mrličev in iz lobanj zgrajene piramide so kazali njegovo pot, toda v mir-

nih trenutkih je bil pravičen sodnik, pobožen častilec koranov, prijatelj umetnikov in učenjakov, ki jih je vedno odlikoval in se z njimi razgovarjal o najvišjih stvarih. Svojo prestolico Samarkand je okrasil z lepimi stavbami in vrtovi, a le malo je bival v nji, kajti njegovo življenje je bilo nepretrgano vojskovanje. Na 35. vojnih pohodih si je podjarmil narode in dežele od Sredozemskega morja do Kitajskega zidu, od Egipta pa daleč v sredino Rusije in si posadil na glavo 27 vladarskih kron. Vse mongolske države, ki so bile nastale iz ogromne države »džingiskana« Temudžina in njegovega vnuka Batuja z edino izjemo Kitajske in še Prednja Indija do Ganga so bile v njegovi oblasti; ko pa je nameril svoj korak proti Kini, je tudi njemu zaklicala smrt: dovolj!

Tak je bil torej novi gospodar mladega Schiltbergerja in v njegovi službi pač ni manjkalo prilike za dolga potovanja in najbolj čudne doživljaje. Poslušajmo kar našega junaka in njegovo nadaljnje pripovedovanje!

Po zmagi nad Bajazitom je začel Timurlenk vojno s »kraljem sultanom, ki je najvišji kralj med pogani« (s tem je mišljen egiptovski sultan Faradž, ki je tedaj vladal Siriji). Šel je z 1,200.000 možmi nad mesto Haleb (Aleppo), premagal sultanovega poveljnika pred mestom in se četrti dan polastil predmestja izven zidov. Prebivalce je dal poloviti, zmetati jih v jarek pred obzidjem in naložiti nanje lesa in prsti; na ta način je na štirih krajih napolnil jarek, ki je bil dvanajst sežnjev globoko vsekano v živo skalo. Po tem strašnem nasipu je nato tatarska vojska naskočila mesto in ga zavzela. Ko so bila po krajšem ali daljšem obleganju zavzeta vsa večja mesta v Siriji, je šel Timurlenk tudi nad Da-

mask. Sultan pa mu je poslal poslance in ga prosil, naj mu mesta ne uniči in prizanesse zlasti svetišču. V Damasku je namreč velik tempel, ki ima zunaj 40 vrat, notri pa visi 12.000 svetilk in od teh jih gori 9000 vsak dan, v petek, ki je njihov praznik, pa gore vse. Med svetilkami jih je veliko iz čistega srebra in zlata, katere so dali napraviti kralji in velikaši.

Timurlenk se je dal preprostiti in je šel proč od Damaska. Med tem je prišel sultan iz svojega slavnega mesta Kaira s 30.000 možmi in poslal 12.000 mož za posadko v Damask. Ko je šel Timurlenk nadenj, se je sultan umikal in za seboj zastrupil pašo in vodo, tako da je Tatarom poginilo silno veliko živine in ljudi in niso mogli za sultanom. Razjarjeni Timurlenk se je obrnil sedaj zoper Damask in ga tri mesece oblegal.

Posadka, ki ni dobila pomoči od svojega gospodarja, se je končno udala in dobila prost odhod, mesto je pa Timurlenk s silo zavzel. Prišel pa je k njemu šejk, to je toliko kot škof, padel mu k nogam in ga prosil milosti zase in za svojo duhovščino; Timurlenk mu je dejal, naj gre z njo v tempel. In vsi duhovniki z ženami in otroki so šli v tempel in še veliko drugih ljudi, misleč, da bodo notri na varnem, tako da je bilo vseh okoli 30.000. Ko je bil tempel poln, ga je dal Timurlenk zapreti, obložiti krog in krog z drvni in zažgati, tako da so zgoreli vsi. Potem je ukazal svojim ljudem, da mu mora vsak prinesiti po eno moško glavo, kar je trajalo tri dni. Iz teh glav je dal sezidati tri stolpe, razdejal nato celo mesto in odšel s svojo vojsko dalje.

Naslednji vojni pohod Timurlenkov je bil namenjen Babiloniji. Z en milijon vojaki je šel nad Bagdad, ga po enomesečnem obleganju zavzel in požgal. Prisegel je, da bo mesto tako razdejal, da se ne bo vedelo, ali so tam stale hiše ali ne. Zato je dal pogorišče preorati in ga posejati z ječmenom. Ko je nato oblegal trdnjavo ob bližnji reki in dal vodo odvesti, so našli v strugi tri svinčene skrinje, polne zlata, in vsaka je

bila dva sežnja dolga in en seženj široka. Te skrinje je bil dal premagani kralj potopiti, da bi si rešil zlato. Enako je dobil Timurlenk v trdnjavi, ko jo je zavzel, še štiri skrinje, polne zlata in srebra. Ker se je začela poletna vročina, da ni bilo več mogoče vzdržati v tistih krajih, je odšel naprej v domačo deželo.

Tu se je štiri mesece pripravljala vojni zoper Indijo, ki je bila od njegovega glavnega mesta štiri mesece hoda daleč. Na poti tja je morala njegova vojska 20 dni skozi veliko puščavo brez vode in nato 8 dni skozi gorovje, kjer so morali kamele in konje privezati na deske in jih tako spuščati po pobočjih. Pol dne so nato hodili po tako temni dolini, da pri belem dnevu ni videl drug drugega, tri dni in tri noči pa skozi gore z velikimi gozdi in prišli na lepo ravnino pred glavnim mestom sovražnega kralja, kjer so se utaborili. Sovražnik jim je prišel nasproti s 400.000 možmi in 400 sloni, na vsakem od njih je bil lesen stolp z najmanj 10 vojaki. Tatarski konji so se slonov tako plašili, da se je moral Timurlenk najprej umakniti. Sklical je svoje svetovalce in jih vprašal za svet, kaj bi napravil proti slonom, in eden mu je svetoval, naj da na kamele privezati lesa, ga zažgati in jih zapoditi proti slonom, ki se ognja silno boje. Tako so naredili z 20.000 kamelami in jih z velikim krikom zapodili proti slonom, ki so se preplašeni obrnili v beg in mnogo je bilo pobitih. Sovražni kralj se je moral umakniti v mesto in se je pogodil s Timurlenkom za dva centa indijskega zlata, ki je boljše od arabskega, in veliko dragega kamenja, obljubil mu je tudi 30.000 mož pomožne vojske, nakar mu je Timurlenk pustil državo in odšel s sto sloni in dobljenim zlatom v svojo deželo.

Strašna je bila Timurlenkova osveta nad nezvestim Ispahanom v Perziji. To mesto se mu je najprej brez boja udalo, zato mu je prizanesel in pustil v njem le 6000 svojih vojakov za posadko. Ko je pa odšel, so meščani zaprli mestna vrata in celo posadko pobili. Timurlenk se je koj vrnil in mesto 15 dni oblegal,

nato je sklenil z obleganci mir pod pogojem, da mu pošljejo vse strelce, ki so v mestu, da jih bo vzel kot spremstvo seboj. Ko so mu poslali 12.000 strelcev, je dal vsem odsekati palce na rokah in jih tako pohabljeni pustil nazaj. Prihodnji dan je mesto v naskoku zavzel, ujel prebivalce in dal vse moške, ki so bili stari nad 14 let, obglaviti, iz odsekanih glav pa postaviti stolp sredi mesta. Nato so morale ženske in otroci ven na polje in vsi otroci pod sedmimi leti so bili

Nemirni duh velikega osvojevalca pa ni mogel dolgo mirovati. V Samarkandu je slavil z bajnim sijajem ženitev šestih vnukov, sprejemal poslanstva z darili od svojih številnih vazalov, a tudi evropski vladarji so iskali njegove naklonjenosti in kastilski kralj mu je poslal v dar krasne preproge, ki so prekašale celo izdelke orienta. Lahko bi bilo tedaj Timurlenku obrniti svoje konjeniške množice zoper Evropo, na katere meji je životaril Carigrad, le še senca nekda-

postavljeni zase na posebnem prostoru, svojim vojakom je pa ukazal jezdit čeznje. Njegovi svetovalci in matere otrok so padli predenj in ga prosili milosti, toda Timurlenk se ni dal omehčati in ko ni hotel nobeden njegovih ljudi jezdit prvi, se je ujezil in šel sam naprej, rekoč: »Rad bi videl, kdo ne bo jezdil za menoj!« Seveda so ga morali ubogati in dvakrat je jezdil s celo četo čez otroke, ki jih je bilo okoli 7000 (glej lesorezl). Mesto je dal nato zažgati, preostale ženske in otroke pa je odvedel seboj v svojo prestolico Samarkand, v kateri že ni bil 12 let.

njega bizantskega cesarstva, dočim so se v turški državi borili sinovi Bajazitovi za očetovo dedščino. Vendar sta ga pomanjkanje brodovja in visoka starost odvrnila od načrtov, ki bi bili gotovo postali usodni za nas Jugoslovane; odločil pa se je kljub svojim 70 letom za pohod v bogato Kino, ki je že od davna mikala nomade osrednje Azije in so se pred njimi že 200 let pr. Kr. zavarovali Kitajci s slovitim »kitajskim zidom«. Pa tudi Timur ni dosegel svojega cilja in je na poti umrl 19. febr. 1405, samo štiri milje vzhodno od Samarkanda. Šele o teh dogodkih nam pripoveduje Schiltberger

iz lastnega opazovanja; vojne v Siriji, Babiloniji, Indiji in Perziji, o katerih smo prej čitali, so se namreč vršile vse pred angorsko bitko in je naš pisatelj le slišal o njih.

Tačas, ko je bil Timurlenk odsoten — pripoveduje torej Schiltberger — je poslal veliki kralj Kitaja (turško ime za KINO) k njemu sla s 400 konji po davek, ki da mu ga je bil že za pet let dolžan. Sla je vodil Timur dolgo seboj, vrnivši se v Samarkand, ga je pa poslal kralju nazaj z naročilom, da mu noče biti podložen, ampak upa, da mu bo on podložen in zato hoče priti sam k njemu. Začel se je pripravljati na pot in odšel z 1,800.000 možmi proti Kini. Po enomesečnem maršu so prišli v puščavo, dolgo 70 dni hoda in hodili so 10 dni po puščavi, kjer je radi pomanjkanja vode in velikega mraza poginilo ogromno število ljudi in živine. Timurlenk se je moral obrniti in je šel nazaj v prestolico, tačas pa je zbolel in umrl. Z velikimi slovesnostmi so ga pokopali, toda po noči je tulil v grobu, da so ga slišali duhovniki pri templu, v katerem je bil grob. To se je godilo eno celo leto in njegovi prijatelji so dajali veliko miloščine, da bi nehal tuliti, pa ni nič pomagalo. Slednjič so šli duhovniki k Timurjevemu sinu in ga prosili, naj bi osvobodil ujetnike, ki jih je bil rajnik ujel in iz vseh dežel privedel v prestolico, kajti rokodelce, ki jih je ujel, je vse poslal tja, da so potem zanj delali. Timurjev sin je res vse izpustil in nato niso nikdar več slišali tuljenja iz groba.

Dasi je zapustil Timur dva sinova in več vnukov, se je le njegova s krvjo zgrajena država hitro sesula; prišle so v raznih delih nove dinastije na površje, v Prednji Aziji se je počasi obnovila osmanska država in le v Hindostanu so se obdržali Timurjevi potomci kot »veliki moguli«. Schiltberger je bil po Timurjevi smrti v službi njegovega starejšega sina Šah-Roha, vladarja v Korasanu, ki je imel prestolico v mestu Heratu. Ta ga je kasneje prepustil mlajšemu bratu Miran-Šahu, ki je vladal zapadnemu delu

mongolske države in stoloval v Tebrisu, a tudi tu ni Schiltberger dolgo ostal. Miran-Šah je bil namreč premagan in ubit od armenskega vladarja Jusufa in Schiltberger je prišel k njegovemu sinu Abu-Bekru, ki je bil baje izredno močan človek. Pripovedujejo o njem, da je s puščico prestrelil lemež, ki so ga nato obesili v veden spomin pred samarkandska vrata. Ko je egipt. sultan o tem sli-

Timurjeva grobnica v Samarkandu.

šal, mu je poslal v dar 12 funtov težak meč, ki ga je Abu-Bekr preizkusil na ta način, da je triletnega vola z enim mahom presekal. Na njegovem dvoru je živel pregnani princ Čekra iz države Zlate horde (v sedanji južni Rusiji), ki se je na poziv svojih pristašev odpravil nazaj v domovino, da bi si zopet priboril prestol. Ob slovesu mu je Abu-Bekr podaril Schiltbergerja s štirimi tovariši, toda Čekra je bil premagan od nekega tekmeča in je padel na bojišču, nakar so njegovi pristaši zbežali v sosedne dežele.

Schiltbergerjev gospodar je bil sedaj Čekrin svetovalec Manžuk in je pribežal na polotok Krim v mesto Kaffa, v katerem so živeli prebivalci šesterih ver in tudi kristjani (Kaffa je bila genoveška naselbina, sedanja Feodozija). Po petih mesecih je šel Manžuk čez Črno morje v Čerkezijo in ostal tu pol leta. Za to je izvedel tatarski kralj in zahteval njegovo izročitev, toda Manžuk se je pravočasno umaknil v Mingrelijo. Tako je prišel Schiltberger po dolgih letih v bližino krščanskega sveta, in ko je bil le še tri dni hoda od Črnega morja oddaljen, se je dogovoril z onimi štirimi tovariši za beg. Zapustili so svojega gospodarja in prišli v glavno mesto dežele, Batum, ki leži ob morju in prosili, da bi jih kdo prepeljal čez morje, toda bili so povsod zavrženi. Jezdili so nato iz mesta ob morju naprej v gorovje in prišli čez štiri dni na neko goro, odkoder so zagledali kakih osem milj daleč sredi morja ladjo. Počakali so noči in napravili vrh gore ogenj, ki so ga res na ladji opazili in kapitan je poslal čoln z mornarji, pogledat, kdo je na gori. Ko je prišel čoln dovolj blizu, so se begunci oglasili in rekli, da so kristjani, ki so bili v poganskem ujetništvu ter prišli z božjo pomočjo do sem; prosili so, naj jih prepeljejo zopet v krščansko deželo. Mornarji jim niso verjeli, da so kristjani, dokler niso pred njimi odmolili očenaša in vere; veslali so nato k ladji nazaj in povedali svojemu gospodarju, kaj so našli. Potem so šele prišli ponje in jih odpeljali na ladjo, ki so jo pa po tridnevni vožnji zapazile tri turške galere z morskimi roparji in jo brez uspeha zasledovale tri dni in dve noči. Šele ko je ladja prišla v пристanišče Amastris (na sev. obali Male Azije), so jo Turki pustili in odjadrali svojo pot dalje. Čez tri dni je šla ladja zopet na odprto morje in se obrnila proti Carigradu, kar nastane velik vihar in jo vrže nazaj k mestu Sinope, kjer je morala pet dni ostati.

Čez pet dni so slednjic odjadrali proti Carigradu in ko so bili poldrug mesec na odprtem morju in niso mogli k obali,

jim je začelo zmanjkovati vode in živeža. K sreči so zadeli na skalnat otoček, kjer so nabrali polžev in morskih pajkov, da so se štiri dni hranili z njimi. Po trimesečni vožnji so prišli v Carigrad, kjer so naši begunci vzbudili veliko zanimanje in bili predstavljeni tudi cesarju; pripovedovali so mu od začetka in konca svojo usodo in prosili, naj jih pošlje v domovino, kar jim je tudi obljubil. Poslal jih je k patrijarhu, češ, da ima brata pri kralju Sigmundu na Ogrskem, ki mu bo poslal galero in ž njo bodo šli tudi oni. Pri patrijarhu so ostali tri mesece, a po mestu jih niso pustili hoditi, da jih ne bi pogani opazili in terjali od cesarja nazaj. Zato si tudi Schiltberger ni mogel dosti ogledati Carigrada, le včasih je šel s patrijarhovimi služabniki skrivaj na sprehod.

Kljub temu popisuje Schiltberger precej točno Carigrad in njegovo lego; pravi, da ga obdaja 18 laških milj dolgo obzidje, ki ima 1500 stolpov. Najbolj mu je ugajala cesarska palača, pred katero stoji visok marmornat steber s kipom cesarja Justinijana na konju. Vprašal je nekega meščana, iz česa je ta kip, in izvedel, da je ves vlit iz bronu. Ker pa pravijo nekateri, da je iz usnja, modruje Schiltberger z vso resnobo, da to ni mogoče, kajti kip stoji tam že skoro 1000 let, in če bi bil res iz usnja, bi bil moral že davno segniti! V Carigradu je tudi najlepša cerkev na svetu, ki se imenuje Sv. Sofija. Pokrita je vsa s svincem in v njeni steni se vidi človek kot v zrcalu, tako gladko in umetno je napravljena iz marmorja in prevlečena z lazurjem. Pri tej cerkvi je patrijarh z duhovščino in Grki ter vsi drugi, ki so patrijarhu podložni, hodijo sem na božjo pot, kot mi v Rim. Ko je cesar Konstantin cerkev dovršil (seveda Justinijan!), je dal za njeno popravljanje vzidati visoko v cerkveni obok pet zlatih okroglih plošč, katerih vsaka je tako velika in debela kot mlinski kamen. Toda cesar Ivan je vzel dve za časa velike vojne, ko je turški kralj Bajazit sedem let oblegal Carigrad, dve plošči je pa še videti v cerkvi. Cerkev sv. Sofije ima tudi 100 vrat, ki so vsa iz medi.

»Sedaj pa poslušajte, kako sem prišel domov. Carigrabski cesar nas je poslal na galeri h gradu Gili (Kilia), kjer se Donava izliva v morje. Pri tem gradu sem se poslovil od tovarišev, ki so prišli z menoj iz poganstva, ter prišel k nekim trgovcem. Z njimi sem došel v mesto, ki se nemški imenuje Weyßstadt in leži v Vlaški (najbrže Belgrad v Besarabiji) in nato v mesto Aspaseri (v Moldaviji med Belgradom in Suczawo). Potem sem prišel k mestu, ki se mu pravi Sedschopf (Suczawa v bivši Bukovini), in nato v mesto, ki se nemško imenuje Lemberg in je glavno mesto v Mali Rusiji (Lwów).

Tu sem ležal bolan tri mesece in prišel nato v Krokau, to je glavno mesto na Poljskem (Krakow). Nato sem prišel v deželo Saško v Meißen, nato v Breslau, ki je glavno mesto Šlezije. In nato v neko mesto, ki se imenuje Eger (Heb), od tam v Regensburg, potem v Landshut in od Landshuta v Freising, kjer je bila moja domačija.

Božu vsemogočnemu bodi hvala, da mi je dal moč in pogum in me branil in varoval skozi 32 let, ko sem bil jaz, Hans Schiltberger, v poganstvu, ko sem vse, kar je spredaj napisano, videl in izkusil!

Trentar:

Spomini na dr. Jan. Ev. Kreka.

Ob desetletnici njegove smrti.

Predgovor.

O dr. Kreku so že precej napisali možje, ki so živeli desetletja z njim ter so spremljali z odprtimi očmi in ušesi korak za korakom njegovo življenje in delovanje.

Drugi manjši pa, ki smo le katerikrat bodisi dalje časa ali le mimogrede bili v stiku z njim, moremo podati naši javnosti le bolj posamne doživljaje in dogodke, ki naj pa tudi po svoje pomorejo sestaviti čim vernejšo sliko velikega moža.

Jaz sam sem vse predolgo odlašal s svojimi »Spomini«. Ni bilo prav. Mnogo stvari sem tako pozabil. Prof. Dolenc me je večkrat pismeno pozval, naj kaj napišem, a brez uspeha. Vzroki so bili različni, le nekaj jih navedem. Prof. Dolenc mi je pred leti v pismu očital lenobo; prav za prav je napisal tisti prvi del pisma pokojni Miha Moškerc v svoji znani neprikriti ogorčenosti in je še pristavil, da me je imel tudi Krek za »lenobo«: »Pisati A. zna, če čé, samo len je mrha preveč, mi je nekoč rajnik rekel, ko sva te opravljala.« Dolenc me

je pa, kakor pravi v pismu, branil, da sem silno zaposlen. (Mož se ni motil, tudi to je bilo.) A daleč najglavnejši vzrok pa je bil ta, da mi ni dalo in ni dalo, da bi se ja vno postavljaj jaz malček poleg tako visoko zraslega Janeza, ožarjenega z bleščečo gloriolo.

Pa bodi! Pa jih napišem »Spomine«. Kaj posebnega in novega za označbo velikega pokojnika ne bom povedal. Pišem pa v zavesti, da je vsaka, tudi navidezno neznatna črtica o njem dragocena in pomembna. Naj še idealni znaninci v duhu živijo živahno življenje z njim, kakor smo mi imeli srečo, dejansko z njim občevati in z vsem srcem uživati krasne ure in dneve.¹

¹ Priobčujemo predgovor k Trentarjevemu spisu — »Trentar« je psevdonim za pisatelja Josipa Abrama, župnika pri Sv. Luciji ob Soči — tako, kakor nam ga je poslal cenjeni avtor. Dovoljujemo si pa vendar k njegovemu uvodu eno pripombo. G. pisatelj naj bo brez najmanjše skrbi, da bi mi to smatrali za »postavljanje«, če kdo piše o velikih možeh pač tako, kakor jih pozna iz osebnega občevanja. Nasprotno: mi gledamo v tem samo izraz skromnosti človeka, ki se zaveda, da je bil Krek velik mož, visoko nad povprečnostjo, in da je dolžnost tistih,

I.

Mladega doktorja Kreka sem spoznal l. 1892., ko je bil stolni vikar v Ljubljani. V Šenklavžu je ob nedeljah popoldne razlagal krščanski nauk in mi študentje, stanujoči pri zelo spoštovani in znani maslarici Nežiki Prevčevi Predškofijo, smo ga hodili poslušati. Morali smo hoditi, ker nas je zvečer gospodinja izpraševala, »kaj so gospod povedali«, pa tudi radi smo hodili, ker je bilo gospoda res lepo poslušati — tega se dobro spominjam. In nekega dne je gospodinja součenca Jakoba Teršana in mene ne vem na čigavo pobudo napotila k »gospodu dohtarju« tako približno: »Pri gospodu dohtarju se bosta gotovo mnogo naučila, ker so hudo študirani, pa študente imajo radi.«

Tiste čase so se shajali pri Kreku in gospodu Andreju Kalanu zlasti visokošolci, ki so ustanovili Danico. Med drugimi se še dobro spominjam pokojnega Jakliča, dr. Schweitzerja in dr. Brejca. Jaklič je kmalu potem umrl. Njegovega očeta sem poznal in spominjam se, kako si je mož prizadeval, izdati pesmi (in druge spise) svojega sina. Pokojni Jaklič je bil sotrudnik lista »Fliegende Blätter«. Z nemškimi honorarji se je preživljal kot študent na Dunaju.

Poleg visokošolcev so tedaj, l. 1893., zahajali h Kreku in Kalanu tudi nekateri gimnazijci, in tem sva se pridružila še midva. — Nekam plaha sva potrkala s prijateljem in na zvonec »ave« vstopila polna radovednosti in pričakovanja: kaj bova videla? kako naju sprejme? Njegovo stanovanje je zavzemalo dve sobi stolnega župnišča v drugem nadstropju na voglu semenišča in tedanjega gimnazijskega poslopja (na Vodnikovem trgu). V prvi, manjši sobi sva zagledala skromno posteljo, pred njo srnjakovo kožo (kdo

ki so uživali srečo občevanja z njim, da dajo to srečo vsaj v rahlem odsvitu uživati tudi drugim. Krek pač ni živel samo za svoje znanec in sodobnike, ampak za vse Slovence vseh časov, v kolikor ne bo postal kot velika osebnost s časom v večji ali manjši meri tudi last drugih narodov. Op. ur.

mu jo je daroval?), omaro in obešalo za obleko, mizico in dvoje stolic, v drugi, veliki vogelni sobi pa večjo mizo, stojalo s knjigami in nekaj stolic. Soba se je zdela skoraj prazna. — Krek je bil v drugi sobi s tremi, štirimi gimnazijci okoli mize in s pipo v ustih. Sprejem je bil kratek, a tak, spominjam se še dobro, da me je vsega prevzel. Prva stvar je bila, da sva morala sestiti; ker pa je zame manjkalo stolice, sem moral sedeti na njegovi, on pa je stal poleg mize ali sedel na njej. »Ti boš Jaka, ti, Kraševc, ostaneš pa Kraševc« — in s tem se je zaključilo predstavljanje, nadaljevali pa so se pretrgani pogovori o češkem jeziku. Toda o tem kesneje.

Nikdar mi ne izgine iz spomina, kako sem si tisti dan — kar na mah, na en pogled — pridobil prijatelja, ki je bil tako visoko nad mano in vendar tako blizu — čutil sem, da prav tik srca. Še nikdar nisem naletel na človeka, ki bi bil znal kot strela omamiti in si osvojiti dušo — za vedno! Tiste oči, tiste oči...

Iste dne sem se seznanil z gospodom Andrejem Kalanom. Prišel je v našo družbo. Tudi on je bil stolni vikar in je stanoval v istem nadstropju, gori nad sedanjo Jugoslovansko knjigarano. Krek me je čisto na kratko predstavil: »Kraševc je, tam doli od Gorice.« In brž se mi je prikupil tudi rdečelični g. Andrej in dobro sem čutil, da sva si postala prijatelja, ko da bi bila že kdo ve kajkrat vkup. Neizbrisno pa mi je ostalo v spominu, da sem že tisti dan začutil med obema »prijateljstvom« razloček, ki mi je postajal od leta do leta jasnejši.

Med Krekom in sabo nisem skoraj čutil razlike starosti (10 let) in duha. Bil je meni in tudi drugim tovarišem kakor prvi med vrstniki, pravi drug, pravi mladenič med mladeniči, živahen, čvrst v kretanju (čeprav malo bolj kmečkem) in besedi, glasen, silo dovtipen in poln zvonkega smeha in kipečega življenja — »kakor te drobne tičice«. Ves njegov nastop je bil silo prikupen, obraz požlahtnjen z izredno blagimi potezami, usta

precej majhna in fino zaokrožena. Očarujočo moč pa je imel v svojih velikih očeh.

Gospod Andrej pa, po naravi mirnejši in bolj tih, zelo preudaren, a srčno dober in prijazen, je napravljajal name vtis pokrovitelja, očeta-prijatelja, dobrega in voljnega kakor opresno maslo in potrebnega kakor blagodišeči vsakdanji kruh. Oče z mehko ljubeznivostjo in obenem z visoko avtoriteto.

Ta je bil oče, ki otroci vanj verujejo, vanj zaupajo in ga iz srca ljubijo — oni pa mati, ki se brezskrbno igra s svojimi otroki in se je med njimi pootročila ter se medsebojno skoraj niti ne zavedajo, kako zelo se ljubijo — prav kakor mali bratci in sestrice med sabo. Ni čuda, da so ga otroci tako ljubili!

In kakor sta živela oba moža drug ob drugem v župnišču, tako ju je vezala najtesnejša prijateljska vez in skupna skrb za dijaštvo tudi v bližnji hiši Predškofiji št. 13 (takrat je bila št. 14), kamor sta se bila drug za drugim preselila. Gospod Andrej je stanoval v drugem, Janez pa v prvem nadstropju. Gospodu Andreju je gospodinjila vedno zvesta, zelo prijazna in iz srca dobra, a bolj umerjena sestra Marijanica, ki je bila pri njem že poprej v župnišču, Janezu pa zelo živahna, za vse se zanimajoča sestra Cilka. Marijanica podobna bolj svetopisemski Marti, Cilka pa Marti in Mariji v eni osebi. Brata in sestri! Nam pa, ki smo v tedanjih in kesnejših letih, zlasti v počitnicah, obiskovali to znamenito hišo, je bilo v obeh nadstropjih tako lepo, povsem domače kakor nekdanj Gospodovim učencem tam daleč v Lazarjevi hiši. Prav tako lepo in ljubo nam je bilo kesneje v »Cilkini vili« tam na Martinovi cesti. Pokojni Janez je namreč le stanoval pri sestri in je bil prav do dobrega hud, ako si dejal, da je vila njegova last; bil je pač in hotel je ostati popoln proletarec brez vsakega imetja. No, tudi Cilka sama je bila le bolj »bridka« posestnica, zakaj vila je bila zgrajena bolj na dolg. Sreča za oba, da je bila Cilka zelo skrbna in umna

gospodinja, zakaj Janez in denar sta bila dva pojma in dve stvari, ki sta šli vedno narazen.

Še to o razmerju obeh sester do bratov: Marijanici je bil brat Andrej »gospod«, a silno ljub gospod, Cilki pa brat Janez »oča«, »naš oča«, a Cilka njemu kratkomalo »dekle«. In tako nazivata sestri svoja brata še danes, po toliko letih ločitve.

Dr. Jan. Ev. Krek: slika iz l. 1900.

Janeza že dolgo ni več, gospod Andrej je že leta in leta v Marijanišču, a Marijanica, ki osebenkuje od tedaj v Kravji dolini, nese za vsak god in rojstni dan »gospodu« v vezilo z veliko ljubeznijo in spoštovanjem zamešeno »svojo« potico. In gospod Andrej se je bolj veselil ter jo z večjo slastjo uživa nego domačo marijaniško, sestavljeno in spečeno od priznane najbolj strokovnjaških rok. —

Okoli teh dveh gospodov-tovarišev se je bolj in bolj osredotočalo naše dijaško življenje. To so pa že drugi Krekovi in Kalanovi učenci dosti verno opisali. Oba sta imela odločilen vpliv

na ustvaritev in razvoj katoliškega dijaškega gibanja. Oba sta velikana v našem narodnem telesu, oba velezasluzna za naš prosvetni, gospodarski in politični napredek. A še danes, po toliko letih, mi je pokojni Janez srčni prijatelj, gospod Andrej — Kreku je bil Andrej — pa mož, ki ga visoko spoštujem in me sto niti veže nanj. K pokojnemu Janezu hodi še danes moj duh s klobukom po strani in s šopkom v vas, z vriskom in s prav porednim razpoloženjem, k gospodu proštu Andreju pa — kakor na božjo pot...

Še par spominov iz Janezovega življenja. Jedel je v kuhinji pri zelo preprosti — ko je bil sam, navadno nepogrnjeni — mizi. In tudi če je bil v družbi, je jedel doma vedno le z leseno ribniško žlico. Tako pač, kot na kmetih ali v delavskih družinah!

Z leseno pristno domačo trentsko žlico sem mu postregel tudi jaz, ko me je 5. avgusta 1904 obiskal v Trenti. Silno je je bil vesel in pohvalil je Trentarje, da ne zaostajajo prav nič za Ribničani. Kmalu po odhodu sem mu poslal v Ljubljano tucat (dvanajstico) krasno izdelanih javorjevih žlic in jih pospremil s to-le »pesmijo«:

Od ust so žlicam mero vzeli,
ko delati so jih začeli,
in kakor v Ribnici tud' tu
in pa drugod prav glih takú.

No »žlica žlica je«, bi trdil,
da bi nikogar ne ogrdil, —
»resnica pa resnica« tud',
naj reče kmet jo al' gospud!

Zato pa rečem, brez zamere,
če tudi mi ne daste vere,
da trentarske najboljši so,
so zmirom b'le in tudi b'do.

Visoko gor je javor zrasel
in gorski zrak ga je prekvasil;
če pa iz zdrav'ga zdravo ješ,
tud' ti boš zdrav, to dobro veš!

V dolinah pa močvirje gnije,
ki ga ubogo drevje pije;
iz dreva žlica bolna vsa
prav gvišno zdravja ti ne dá.

Če v usta neseš žlico toto,
gorá začutiš v nji dobroto —
in kakor orel na vrhé,
po nji ti kvišku spé srcé!

In kavo pij, večerjaj, kosi,
le žlice trentarske poprosi
in ko turist se razvedriš,
če prav pri mizi tog sediš!

Janezov odgovor na žlice:

Ker Ribnice razžalit' nečem,
a ljubim zdravje in goré,
nobeni rad se ne odrečem,
zato bom rabil pa obé.

Zdrav!

Tvoj Ostap.

Ta odgovor sem ohranil v prepisu, izvornik sem izgubil.

Med jedjo se je Janez vedno živahno razgovarjal s sestro in z drugimi, ki so bili navzoči, ter se šalil in smejal, da se je zdelo, kakor da ne misli prav nič na jed. Jedi ga nisem nikoli slišal grajati. Kadar je obedoval sam, je po obedu vsakikrat v sosedni sobici igral na harmonij (znal je le malo) ter zraven prepeval narodne pesmi, da se je razlegalo po vsej hiši. Nekaterikrat sem bil priča tega »koncerta«, ko sem bil pri g. Andreju v II. nadstropju. »Zdaj pa gospod doktor poje, le poslušajmo!« nas je pozval gospod Andrej. In poslušali smo in vsak po svoje kritikovali »izšolani« glas in spremljanje ter se prav izredno zabavali — prav zastonj.

Krek se ni za svojo zunanost prav nič brigal. To je bila izključno Cilkina skrb. Gorje Janezu, ako bi bil imel nemarno sestro ali morebiti celo malomarno postrežnico! Pa tudi dobra in najboljša postrežnica bi bila le zelo zelo nedostatna nadomestovalka sestre. Če bi se bila za doktorja še toli žrtvovala, vladati ali prav za prav — da se tako izrazim — terorizirati bi ga vendar ne bila mogla: z njegovim denarjem bi nikakor ne bila mogla razpolagati. Dobri Bog je Janeza dobro poznal in zato mu je v svoji previdnosti podelil v plačilo za naravnost Frančiškovo dobro srce veliko milost: vidnega angela va-

ruha v osebi prevzorne sestre Cilke, ki ji zaman iščeš para. Tu se niso uresničile svetopisemske besede, da so »sovražniki človekovi njegovi domači«. In prav duhovniki imajo v tem neredko bridke izkušnje!

Janez je bil tak: kadar je bil brez denarja, ni vedel tega nihče, kadar ga je imel, pa vsi. Razsipal je na vse strani, droben in debel denar, ko da bi mu bil v nadlego, sebe je pa zanemarjal. Cilka je bila »tega špasa« kmalu sita. Kako sta se menila in pogajala, ne vem, znano mi je pa, da je on sicer podpisoval pobotnice, po njegovo profesorsko plačo pa je sama hodila. Od tega denarja mu je mesečno odrajtovala menda po 40 K »za tobak in druge nepotrebosti«, z ostankom pa je vzdrževala gospodinjstvo in njega. Omenim še, da so ostajali honorarji (od Družbe sv. Mohorja) in drugi morebitni postranski dohodki njegova izključna last.

Tako je bil Janez preskrbljen in brez skrbi. Kadar je sestra spoznala, da mu je treba nove obleke, klobuka, čevljev ali perila, je dala vzeti mero kar na stari obleki, sama je izbrala blago in lepega jutra je zagledal Janez ob postelji nove kose obleke — nepričakovano, kakor bi mu jih bil sam Miklavž prinesel. In spominjam se, da se je nekaterikrat ko otroci pobahal, n. pr.: »Ti, ali nisi nu meni nič zapazil? Hudirja, ali ne vidiš, da imam nove hlače in nov klobuk!«

Denar je nosil Janez navadno v brevirju. Kakšenkrat je imel v njem cel kupček bankovcev. Tak je prišel iz mesta na deželo. Gospodje župniki so to vedeli, pa so mu večji del denarja navadno kratkomalo zasegli, »da bi ga ne izgubil«, ter ga naložili v domačo hranilnico. Mojstra v tej »tatvini« sta bila zlasti pokojni selški župnik g. Tomaž Rožnik pa g. Piber, ki je bil takrat v Boh. Bistrici. »Bukvic« Janez sicer ni prejel, vendar pa je vedel vsaj približno, koliko ima »naloženega« tu ali tam. Zdi se mi pa, da te vloge večinoma niso prišle do obrestovanja, ker so bile najbrž le kratkoročne.

Mentor

Nekega dne l. 1906. sva na Prtovču ležala v sobi. Skoraj dolg čas nama je bilo, ker nisva mogla radi dežja ven. Pa začne modrovati: »To ni nič! Jaz sem se naveličal tega življenja! — Daj še ti! Prodajva, kar imava, pa začniva privatno življenje! Najprej povej ti, kaj imaš na prodaj!« Bil sem kmalu pri kraju. »S tabo ni nič, že vidim. Jaz sem veliko bogatejši,« me je zavrnil in začel naštevati, koliko obleke ima odveč — ker je prav za prav treba le ene — koliko so vredne njegove knjige itd. Zdaj sem pa jaz del v nič njega: »Kdo ti pa kaj dá za vse to? Sama starina!« On: »Koliko imaš pa naloženega v hranilnici?« Jaz: »Nič. Koliko pa ti?« On: »Čak' no...« Jaz: »Sam ne veš.« On: »Pri Pibru imam, to vem. Ta mrcina me je nedavno skoraj vsega oropal. Tudi Tomaž je prav malo manj nesramen razbojnik, to se pravi, če ni še večji. — Hudnika, pa res ne vem, koliko imam. Povedati pa nikdar nečejo, kanalje! Ne bo drugače, kar na paragraf jih bom dal.« — Ko sem se prebudil, Janeza ni bilo v sobi. Vstanem, stopim k mizi. Na nji je bilo pravkar napisano pismo konsumnemu društvu v Ljubljani, s katerim je pooblaščen, da dvigne pri hranilnici v Boh. Bistrici 200 kron.

Ves denar je imel na Prtovču razmetan v odprti miznici. »Če rabiš, kar vzemi, ni treba vprašati!« Se ve, da nisem vzel. Nekega dne sem videl, da ima nekaj nad tri stotake. Istega dne je imel dva obiska. Zaslutil sem, da sta ga prišla možaka »fehtat«. Ko sta odšla, sem našel v predalu le še sto kron.

Parkrat mi je potožil, da nimajo nekateri prav nič vesti in da ga zlorablajo kot poroka pri posojilih. Več ni povedal. Izvedel sem pa kesneje, da je moral kot porok večkrat plačati znatne vsote.² To ga je izmodrilo, da je postal

² V tem oziru je pripovedovala Krekova sestra Cilka to-le: »K bratu sem prišla gospodinjiti menda l. 1896. Brat je imel samo radi svojega poročstva, kjer je večkrat 'notri padel', toliko dolga, da sem najmanj skozi 15 let morala plačevati mesečno 60 kron za

v tem oziru malo previdnejši, kar mi je nekoč sam priznal.³

Nekoč sem pri Janezu kosil. Cilka je bila pogrnila mizo s prav lepim prtom. Pila sva črno vino. Med živahnim pogovorom sem po nerodnosti prevrnil poln kozarec črnine po prtu. Prestrašil sem se in v pravi zadregi iskal besed, da se opravičim. Janez pa se je zakrohotal: »Bejž', bejž', kaj se boš izgovarjal! Povej, odkod si doma, pa je dobro!« Ali in kaj je Cilka rekla in kako me je pogledala, pa ne vem več.

Prikolesaril sem iz Trente čez Cerkno in Poljansko dolino. Drugi dan smo šli iz hiše skupaj g. Andrej, Janez pa jaz s kolesom. G. Andreju se je zdelo, da ni čisto prav, da bi se vozil skozi mesto. Janez pa: »Kaj boš — le lumparij ne uganjaj, sicer pa vse, kar češ!« — Janez je bil vedno in povsod za pošteno s v o b o d o. Po mestu je edini on izmed duhovnikov kadil svojo smotko. Nekaj let kesneje, ko se je bil vrnil s svojega neprostoVOLjnega potovanja po Evropi, sem zapazil parkrat tudi pokojnega dr. Evgena Lampeta, kako jo je mahal s svaljčico v ustih mimo Šenklavža. — Tako je bilo nekdaj.

Drugič sem prikolesaril iz Novakov pri Cerknem v Ljubljano. Pred Krekovo (Cilkino!) vilo sem dospel že pozno zvečer, ko so že povsod gorele luči. Bil sem razposajeno vesel in dobre volje, pa sem na vrtu parkrat prav po trentarsko zavriskal. Naokrog po hišah so se odpirala okna, pa tudi Cilka je bila v par skokih iz hiše gledat, kdo je prišel na tak nenavaden način. Istočasno pa zaslišim Janeza iz prvega nadstropja: »Naš Trentar, kdo drugi! Bog te živi! Odkod pa? — Vidiš, takega te imam rad! Tako je po naše, po domače! Le še enkrat!« Pa Cilka ni pustila: »Kaj porечеjo ljudje!«

odplačilo. Dolg je bil napravljen v kakih štirih denarnih zavodih.« Op. ur.

³ Še previdnejši pa so postali denarni zavodi, ki so iz skrbi za Kreka odklanjali njegovo poroštvo. Op. ur.

Krek se je vozil v Trst na neki sestanek ali shod. Na Opčinah je vstopila v isti voz cela vrsta tržaških socialnih demokratov. Sklenili so Kreka izzivati in so zapeli znano pesem:

Quando io morirò
sotto la bandiera rossa,
senza preti, senza frati...

(Kadar jaz umrl bom — pod rdečo zastavo, — brez duhovnikov, brez menihov...)

A Krek, ne bodi len, vstane, se obrne k njim in poje z njimi. V tako zadrego jih je spravil, da so kar obmolknili. On pa jim je brž nato, ko da bi se ne bilo nič zgodilo, začel praviti, kako je vesel, da so vstopili, zakaj skoraj dolg čas mu je že bilo samemu. Položaj se je na mah spremenil. Izprva osupli laški delavci so se začeli glasno smejati (samim sebi) in razplel se je med čudno družbo prijazen in zelo živahen pogovor. Krek jim je pripovedoval, da gre v Trst prav radi delavske organizacije, »in prav do Trsta«, mi je pravil sam, »je trajal ta izredno zanimivi delavski shod v vagonu«. Ko so se v Trstu poslavljali, so izrazili delavci željo, da bi ga kaj radi poslušali na kakem velikem delavskem shodu.

Še to. Ko je bil še dijak na Dunaju, si je dal nekoč napraviti nove hlače. Ker pa so bile edine hlače, ki jih je imel, vse zakrpane in strgane in jih je skrbno skrival pod talarjem⁴, reče navzočemu krojaču, naj vzame mero kar po hlačah nekega sošolca. Ker je pa bil tisti sošolec znatno debelejši od Janeza, ni čuda, da so mu bile nove hlače dosti preobilne. Koliko smeha je bilo tiste dni v zavodu na ta račun, mi je Janez sam nekoč pravil, pri tem se pa hihital, da so se mu oči solzile.

II.

Gospod »dohtar« ni izgubljal časa s praznim »nič«. Učil nas je tudi, ko se nismo tega skoraj zavedali, tudi ko smo se najlepše zabavali — sredi vsakdanjo-

⁴ O »zgodovinskem ozadju« teh hlač lahko bereš v Krekovih Izbranih spisih I. str. 77. — Op. ur.

sti. Bila je to prava peripatetična šola, doma, v krčmi (zelo redko), po cestah, po gozdih, po gorah, povsod. Iz vsega občevanja ž njim smo pridobivali na duševnem obzorju in srčni vzgoji. Poleg tega posrednega učenja pa je veliko potalagal tudi na neposredno, resno učenje. Učil nas je modroslovja in uvajal v učenje jezikov, češkega in drugih slovanskih, a brez slovniških suhoparnosti, le bolj s čitanjem.

Meni je brž početkom dal ukrajinsko pesmarico »Ruskij spivanik«, zbirko narodnih in umetnih pesmi. Prvo pesem mi je prebral sam, jaz pa za njim.

U susida hata bila,
u susida žinka mila,
a u meni ne hatinki
a ni ščastja a ni žinki.

(Sosed ima hišo belo, — sosod ima ženko milo, — jaz pa nimam niti hiše — niti sreče niti ženke.)

Priporočil mi je, naj iz pesmi razberem slovniške posebnosti in druga svojstva ukrajinskega jezika — morebitne nejasnosti mi že obrazloži. »Boš koj videl, kako je to čudovito lepo, brž se udomačiš, pa ne odnehaš, dokler knjige ne preštudiraš. — Tu, vidiš, je pristni slovanski duh. Pa kozaki, hej, to so bili tičili.«

Šlo je naglo, ker je šlo z ljubeznijo v docela nov svet ukrajinske divne poezije. Za prvo knjigo je prišla druga in tretja in prišel Ševčenkov »Kobzar«. Dnipro, step in kozaki so mi drvili leta in leta po možganih in srcu in še danes, po ljutih vojnih in povojnih letih, mi je ta svet silno ljub — za domovino, našimi gorami najljubši. Vanj zahajam še vedno rad na oddih in razvedrilo — na izlet v neomejeno svobodo.

Dr. Krek je na Dunaju kaj rad občeval zlasti z gališkimi ukrajinskimi poslanci. Z velikim zanimanjem so poslušali njegova pripovedovanja o »kozakih« med Slovenci, ki jim je bil on častni hetman⁵. Ni bila njegova navada, pi-

sati razglednice, a nekoč mi jo je poslal z Dunaja s podpisi par galiških poslancev. Med vojno, l. 1916., mi je diktiral novo ukrajinsko pesem proti Poljakom — tlačiteljem Ukrajincev. Glasi se:

Mi hajdamaki,
vsi odinaki,
vsi nenavidim
ljacke jarmó.

Pišli didi na muki,
pijdem i pravniki,
za Ukrajínu
žitje svoje damó.

(Mi hajdamaki⁶ — smo vsi enaki, — vsi sovražimo — poljski jarem. — Hodili so dedje v muke, — pojdemo i pravniki, — za Ukrajino — svoje življenje damó.)

Ne spada toliko sem, pa le omenim. Pred tridesetimi leti se je jela gojiti vzajemnost med slovanskimi bogoslovci. Goriški smo si dopisovali z ukrajinskimi v Lvovu. Knjige Družbe sv. Mohorja so nekaj let zahajale tudi v lvovsko ukrajinsko semenišče, pa tudi nekaj drugih slovenskih knjig smo poslali tja gori. Par Galičanov se je učilo tudi našega jezika. Posebno se je zanimal za naše slovstvo Iljko Kuziv. Prevedel je tudi nekaj povesti. Dne 26. decembra 1900 mi je poslal seznam dotedanjih prevodov: iz Meška: Berač, Srakoperjeva hruška, Drama na vasi, Norec, Pripovedka; iz Stritarja: Janko Bože; od dr. Kreka: Božji blagoslov.

Nazaj h Kreku! Komaj sem bil prejel »Ruskij spivanik« v roke, bi ga bil rad tudi Oton Župančič. Končno ga je le dobil. Študiral ga je z veliko slastjo. Iz njega je obelodanil lep prevod pesmi Danila Mlaka: »Solnce se je skrilo za visoke gore.« Ali je še kaj drugega prevedel, ne vem. Nadebudni fant je kesneje gotovo prebiral še druge ukrajinske pesmi, zlasti narodne, zakaj njegove pesniške zbirke očitno preveva nežni, pristno slovanski duh ukrajinske narodne poezije. Občevanju z dr. Krekom (bil

⁵ O naši kosaški »Siči« sem že pisal l. 1918. v 44. številki »Naše Moči«. Pisal bom še pozneje v tem pisu. — Op. pis.

⁶ Hajdamaki so bili borci za svobodo Ukrajine proti poljski krutosti v 18. stol. (»Hajdamaki« Tarasa Ševčenka v mojem prevodu 1909.) — Op. pis.

je Krekov poseben ljubljeneč) se ima naš Oton veliko zahvaliti. No, saj je pa tudi izklesal velikemu možu v divni zbirki »V zarje Vidove« vekovit, orjaški spomenik!

Za ukrajinske narodne pesmi se je zelo zanimal tudi pesnik Josip Murn — Aleksandrov. Od njega sem prejel kot bogoslovec II. letnika v Gorici naslednje pismo, ki ga kot majhen slovstven dokument objavljam nespremenjenega s slovniškimi pomanjkljivostmi vred.

Ljubljana, 6. VI. 1897.

Cenjeni gospod!

Oprostite, da Vas nahruli popolnoma ali vsaj deloma tuj človek in to še celo v imenu nekoga drugega. Zvedel sem bil namreč pri Oto Zupančiču, da imate Vi precejšen kos maloruskih nar. pesnij — to se reče on Vam jih je posodil, dasi niso bile njegove temveč nekega duhovnika. Drug kos jih imam jaz, in ker mi jako ugajajo, prosim Vas, da mi jih takoj pošljete, da se da, potem ko jih prečitam, celotna knjiga dotičnemu gospodu nazaaj. Da se Vas osmelim za to prositi, sem pooblaščen od Zupančiča samega, ki bi Vam izvestno že sam pisal — zdaj je na Dunaju — če bi imel denarja dovolj in pa, da ni tako grozno komod in včasih — oprostite — brezbrizen. Da mi Vi ne izpolnite moje prošnje in zajedno perečega hrepenenja tudi Vaš kos malorusk. nar. pesnij z užitkom prečitati,

tega si celo misliti ne morem. Nadejaje se »takoj« (!) ugodnega odgovora in pa faktičnega izpolnenja moje prošnje

Vas pozdravljam

Josip Murn

VII. b. gimn. v Ljubljani.

Mislím, da sem ustregel Murnovi želji takoj, vendar se pa tega več ne spominjam. Sodim pa, da nisem bil v tem brezbrizen, ker sva si bila s pok. Murnom znaca — parkrat sva bila vkup. Tudi mi je bilo mnogo na tem, da se še drugi navdušijo za krasne ukrajinske narodne pesmi, kakor sem bil sam zanje navdušen.

Pa Janez ni le ljubil iz vsega srca teh bujnih starodavnosti, ni ljubil le besedila ukrajinskih in drugih pesmi, znal jih je tudi lepo peti, in s kakšnim občutkom! Znal je sicer mnogo narodnih pesmi v skoraj vseh evropskih jezikih in nam jih je večkrat tudi pel, vendar je pel poleg slovenskih najraje ukrajinske in nekatere res mile slovaške.

Še sedaj slišim, kako mi je skoro ob vsakem slovesu z vso milobo zapel: »Molodenjko, praščáj, praščáj!« (»Fantič — prav za prav deklica — zbogom!«) Pri tem je visoko dvignil roko v najlepšo gesto. To gesto je rabil, kadar je bil poln ginjenja, oči so se mu takrat škričle ko dva bisera in zdelo se je, da se izgublajo v bajno deželo sreče...

Molodenjko, praščáj, praščáj!...

(Dalje.)

Če se sme kaj, kar so ljudje ustvarili, imenovati nadljudsko, nadčloveško, sta to Homerjevi pesmi. Še vedno sta živi, danes kakor pred tritisoč leti. Še danes gledamo v to poezijo kot v nekaj nedopovedljivo živega, kot v nekakšno oko. So zvezde, ki so tako od nas oddaljene, da žarek, ki je pred tritisoč leti izšel iz njih, šele danes zadeva naš očesni živec. Taka zvezda je Homer. Žar tega, kar se v njegovi poeziji godi, nas zadeva kot živa sedanost. Če odpremo ti dve knjigi — Iliado in Odisejo — se ulije nad nas obilje življenja, ki je čisto sedanje; se ulije — pravim, če ne bi prav za prav moral reči, da plava proti nam dostojanstveno, a z neznansko silo.

(Hugo Hoffmannsthal.)

Janko Mlakar:

Moja prva zimska tura.

Prvo zimsko turo so mi omogočile ošpice, seveda ne moje, marveč tiste, ki so jih imeli drugi.

V prvem letu stoletja sporta in rekordov so se bile namreč med ljudsko-šolsko mladino obojega spola, moškega in ženskega, ošpice silno razpasle. Vse jih je hotelo imeti. Če je v rodbini prišel le en otrok srečno do njih, takoj jih je bratovsko razdelil tudi med bratce in sestrice. Vse hiše so jih bile polne, šole so pa kar tekmovala, katera bo izkazala več ošpic. Če se ne motim, je dosegla rekord Ledina.

Takrat pa tekme niso bile še tako v navadi kakor dandanes. Zato je prišla kmalu kazen. Šolska oblast je namreč ošpice, otroke in učne moči izključila iz šole, in sicer do preklica.

Ker se je to zgodilo o božiču, so se nam podaljšale počitnice in jaz sem jih porabil za svojo prvo zimsko turo. To se pravi, ne popolnoma sam, kajti z menoj se je odpravil na pot tudi prijatelj Dečko, ki mi je takrat vdano in zvesto drugoval; bil je jako prijeten in res zlata vreden tovariš. Seznanil sem se bil z njim že v dijaških letih tam pod Stolom v župnišču prelepe brezniške župnije, kamor sem hodil na počitnice. S sedaj že ranjnim župnikom Tomažem Potočnikom sva si bila namreč zelo dobra.

Ker je bil njegovega prednika, župnika Majerja, neki neznanec ponoči v postelji skoraj do smrti pobil, je gospod Tomaž vzel Dečka v službo, da je bil ponoči v prednji sobi na straži. V svojem »prostem času« pa, podnevi, se je držal najrajši mene, kadar sem preživil svoje počitnice v Breznici seveda. Ne dolgo, in postal je moj najzvestejši spremljevalec.

Bil je navdušen in izurjen planinec, vendar boljši na kopnih tleh kakor v snegu in ledu. Česa nisva vse oblezla!

Preteknila sva vse skale v Pečeh in preobrnila ves Stol. Marsikatero pot

sem zaznamoval v njegovi družbi in zato žel tudi delu »primerno pohvalo«.

Neki znanec mi je namreč nekoč zapupal, da je tisti, ki je zaznamoval pot iz Žirovnice čez Stol na Javornik, velik »osel«. Jaz sem diplomatično molčal, zakaj zaznamovala sva jo bila midva z Dečkom. Pa še s kakšnim trudom in kako skrbno! Prišla sva domov vsa rdeča od gorečnosti in minija; Dečko je bil celo po nosu »zaznamovan«, ker me je tu in tam preblizu nadziral, kako delam rdeče črte in kljuke. Midva nisva bila prav nič kriva, če je dotični planinec po štirinajsturni hoji prišel čez Stol namesto na Javornik — na Jesenice, in to še ravno prav, da je videl, kako je zadnji vlak odpihal v Ljubljano.

Toda pustimo te neprijetne in nehvaležne spomine ter se vrnimo rajši k lepim časom, ki sem jih preživel v Dečkovi družbi, in ki se jih še danes tako rad spominjam.

Kako me je imel rad in kako zvesto mi je bil vdan! Kadar sem prišel na počitnice na Breznico, me je vselej čakal v Žirovnici pri vlaku, če je le količkaj utegnil. Ko me je zagledal, je kar planil name in oblizal bi mi bil ves obraz, ako bi mu bil dovolil. Tudi pri odhodu s počitnic me je vselej spremil na postajo. Ko je pa vlak odrdral proti Ljubljani, kar ni mogel verjeti, da sem se res odpeljal. Iskal me je najprej pri Svetinovih, v hiši in na dvorišču. Nato jo je mahnil proti Selu in poizvedoval mimogrede pri Kuntovih. Ko me pa tudi tu ni našel, je stisnil rep med noge in odšel potepeno domov.

Kar se tiče zunanosti, je bil moj prijatelj Dečko majhen, rjav, kodrast, bolj neznaten, a zato nad vse prijazen psiček. Sicer ni imel — vsaj kolikor je meni znano — rodovnika, a vkljub temu je bil bolj za v mesto kakor za na kmete. V mestu je namreč veliko voglov in Dečko je vogle visoko cenil...

Kakor sem že omenil, mi je bil moj kosmati prijatelj zelo vdan; enkrat se mi je pa vendarle izneveril, in sicer takrat, ko sva se vrnila s Stola in sem ga povabil na drugo zimsko turo. To je bil pa tudi edini črni madež na ščitu njegove pasje časti.

Božični prazniki so bili tisto leto, ko je odnesla Ledina rekord v ošpicah, silno lepi, dasi mrzli. Možje so prihajali k polnočnici v toplih kožuhih, iz ust se jim je kadila sopara, pod nogami jim je pa kar škripalo, kakor bi imeli škornje na škrip. Ko se je pa na sveto jutro zdanilo, se je vse lesketalo, kakor bi bil kdo polje z demanti posul. Planine so bile nepopisno krasne; vabile so me s svojo lepoto, strašile pa z ledenim hladom, ki je prihajal od njihovih ledenih oklepov. Toda bilo je preveč solnca, da bi me bil strah premagal.

Ko sem župniku povedal, da grem na Stol, je zmajal z glavo ter mi dobrohotno svetoval, naj bom vsaj pozimi pаметen. Takrat je namreč še veljala prislovica, da gora ni nora, nor je le, kdor gre gor. Slovenska poletna turistika je bila šele v povojih, zimska se pa še rodila ni bila.

V Dečku je pa že takrat tičalo nekaj zimskega planinca. Ko sem mu povedal, da pojdeva na Stol, je kar norel od veselja.

Bilo je še jako temno, ko sva se odpravila v jutro tretjega januarja na pot. Na klobuku sem imel pritrjen majhen toplomer, da sem vedel, kdaj mi je bilo vroče in kdaj me je zeblo. Izbral sem si bližnjico čez Selski vrh. Toda bolje bi bil storil, če bi se bil držal ceste čez Moste, zakaj temna in gosta megla, v katero je bilo vse zavito, me je pri iskanju prave smeri jako ovirala. Vkljub 9° R pod ničlo mi je bilo zelo toplo, ker sem moral sneg kar na celem gaziti. Ko sem stopil onstran Završnice na še precej pregaženo Rudno pot, so mi od las visele — ledene svečice, klobuk mi je bil pa kar primrznil na glavo. Medtem se je že zdanilo; le megla se še ni hotela vzdigniti. Bila je tako gosta, da mi je

Dečko takoj v njej utonil, če me je le za nekaj korakov prehitel.

Na razpotju, kjer se odcepi kolovoz na Javornik, sem dohitel moža, ki je šel s sanmi v gozd po drva. Po običajnem pozdravu se je razvil med nama ta-le pogovor:

Kam pa greš?

Na Stol.

Ali se izplača?

Seveda se izplača.

Ali si turistar?

Seveda sem turistar.

Kako pa to, da se klatiš po gorah, namesto da bi šel v šolo?

Nimam šole; so jo zaradi ošpic zaprli.

To ti je pa všeč, da se ti ni treba učiti, kajne?

Saj jaz hodim le zato v šolo, da druge učim.

A tako, torej Vi učite?

Sedaj je nastopil v pogovoru daljši odmor, med katerim me je mož radovedno motril, kdo je ta prismojeni učitelj, ki hodi v mrazu po snegu, namesto da bi doma lepo za pečjo sedel. Pomagal sem mu jiz zadrege:

Odkod pa ste?

Iz Žirovnice.

Kje ste bili pa včeraj pri maši?

Na Breznici, pri deseti. Zakaj pa to vprašate?

Ali se nič ne spominjate, da bi me bili videli v cerkvi?

Oh, naj nikar ne zamerijo, gospod Janko, seveda sem jih videl. Pa še eno španso so pri pridigi povedali, da sem se moral smejeti, četudi sem bil v cerkvi. Kdo jih bo tudi poznal, ko so pa oblečeni ko kak fant!

Zgodilo se mi je torej prav nasprotno, kakor tistemu tujcu, ki je šel skozi vas in je nekdo zaklical za njim: »Slišijo oni, ali je vaš ta pes, ki za tabo leti?«

Pod Valvazorjevo kočjo sem se poslovil od voznika, Dečko pa od voza, čigar zadnje kolo je pomotoma ali v sili imel za hišni vogel, potem pa sva krenila na desno proti Žirovniški planini. Morala sva zopet gaziti sneg v celo. Dečku se je pri tem slabše godilo kakor meni.

Zakaj tuintam se je vdrl kar do ušes, zlasti pa med drevjem, kjer je bil sneg kakor sipa. Bil je ves snežen in prezebel, ko sva prišla na planino; in komaj sem bajto odprl, je bil že notri. Jaz sem pa ostal še malo zunaj, da se razgledam.

Megla je bila sedaj že pod menoj in je valovala kakor morje. Včasih se je tuintam nenadoma pretrgala in v odprtini se je za hip pokazala vas ali kos zasneženega polja; enkrat se je zabliskalo celo Blejsko jezero. Prekrasen je bil pogled na Triglav in njegove sosede, ki so obrobili to morje. Njih ledeni oklepi so se čudovito blesteli v solčnih žarkih in gledal sem jih kakor zamaknjen. (Takrat sem bil še mlad in ves neumen na gore.)

Iz zamaknjenja me je zbudilo Dečkovo cviljenje. Prineslo ga je iz bajte kakor iz topa, in jel se je valjati po snegu, kakor bi bil iz uma. (Ali naj »um« denem v resice?)

Takoj sem spoznal, kaj ga je pregnalo iz toplega, suhega ležišča na mrzla snežena tla, in zato sem ga takole poučil:

»Dragi Dečko, vsaka slaba stvar na svetu se maščuje, trdi pregovor in tvoja neolikanost se je pravkar tudi. Da si pustil mene poprej noter, kakor bi se bilo spodobilo, bi bil jaz dobil, kar si ti, pa se zaradi tega ne bi valjal po snegu. Zapomni si dobro, da te sestradane, krvoželjne živalice planejo vselej na prvega, drugi dobi le ostanke. Zato z naprej pusti vedno tovariša pred seboj v bajto; naj on namesto tebe pobere kostanj iz žerjavice. Ako ostane notri, pojdi za njim, če pa plane ven, kakor si zdaj ti, ostani zunaj, kakor bom jaz ostal. Zakaj tako sprejeti človeka, da mu ho-

čejo kri izpiti, to ni več gostoljubnost.« — Pri tej priliki moram pojasniti, da sem glede planinskih bajt in njih poskočnih stanovalk izvedenec. Njihovo vojno moč in krvoželjnost sem izkusil že na prvi svoji turi na Stol, ko sem prenočil v zgornji ovčarski koči. Dva dni potem sem se na Bledu kopal. Ako bi trdil, da je bilo kroginkrog okoli mene v vodi vse rdeče od živalic iz rodu pulex alpinus,

Zato sem ga takole poučil: „Dragi Dečko . . .“

mi ne bi verjeli. Zato pa ne trdim; a iz tega se še ne sme sklepati, da ni bilo tako. Kar se pa tiče Dečka, je moje besede mirno poslušal; ko sem pa končal, je zamahnil z repom in začel zopet izganjati nepovabljeni goste, ki so se v njegovem kožuho zelo dobro počutili.

Od planine naprej so mi dereze dobro služile. Dečko je bil pa revež. Legel je na vsakem ovinku na tla, oglodal kremplje, na katerih se mu je nabiral sneg,

se urno malo popraskal in odhitel za menoj.

Ko sva pa prišla do pastirske koče, se je jelo tudi meni slabo goditi. Parkrat sem se kar do pasu udrl, medtem ko je Dečko docela v snegu utonil. Dobro, da sem ga imel otvezenega, sicer morda niti ne bi bil vedel, kje naj ga iščem.

Ker so bili zameti vedno večji, sem se spustil v drčo, ki drži v sedlo med Stoloma. Toda nič kaj si nisem prebral. Nekaj časa sem se »trudil« naprej, zakaj da sem »lezel«, ne morem reči. Gugal sem se namreč kakor pijanec kadar išče sredi ceste, kje bi se oprijel. Tedaj sem zagledal na levi kopno pečevje. Ker sem vrh njeга upal na boljšo pot, sem se ga takoj lotil. Ko sem pripelzal nekako do srede, sem zaslišal pod seboj žalostno cviljenje. V snegu pod pečmi je stal Dečko in žalostno gledal za menoj. Ker so se mu na tacah nabrале cele kepe snega, je bil za vsako plezanje nesposoben. Zato sem naredil ž njim, kakor delajo včasih vodniki z neskušenimi turisti: potegnili sem ga na vrvici za seboj. Parkrat je zacvilil, pa je bil poleg mene. Vrh peči sem ta »potegljaj« še enkrat ponovil, potem pa sva rinila po snegu naprej.

Toda tudi tu ni šlo dolgo. Naletela sva na take zamete, da nama ni drugega kazalo, kakor spustiti se nazaj v drčo. Ko sva pa slednjic prišla v sedlo, je naju zgrabila silna burja. Meni je kar sapo jemalo, Dečka je pa celo privzdigovalo. Da ga nisem imel otvezenega, bi mi bil odfrčal. Najhujše je bilo iz sedla na vrh. Toda tudi to sva srečno prestala. Ko sva stopila na vrh, je kazala ura 2 ½, toplomer pa 14° R pod ničlo, dasi je bilo lepo solnčno. Razgled je bil nepopisno lep, toda hudobna burja ga mi ni privoščila. Toliko, da sem se malo ogledal, pa sem se že moral vrniti. Navzdol je seveda šlo malo drugače: vsak plaz sem porabil za veselo vožnjo, no, in teh je bilo na izber. Dečku se pa pri tem ni posebno dobro godilo. Kako tudi: Na plazu, pa brez palice! Nič čudnega zato, da sem bil jaz z izletom prav zadovoljen

in da ga je Dečko ohranil v jako slabem spominu, kar se je prav kmalu jasno pokazalo. Nekaj dni pozneje sem ga namreč povabil, naj me spremi na Begunjščico in res je šel — do Smokuške poti. Tam jo je pa — strmite nad pasjo nezvestobo! — jadrno pobrisal nazaj domov!

Pa mu nisem preveč zameril, ker je bil to res prvi in edini slučaj njegove nezvestobe. Tudi sem moral priznati, da ni ravnal tako brez tehtnega vzroka. Mislil si je: Če so neumni ljudje, naj bodo, jaz pa nisem. Zakaj, prosim vas, kdo bo hodil v hudi zimi na Begunjščico bos, brez derez in cepina?

Pozneje mi je ob vsakih počitnicah spet zvesto drugoval in hudo me je zadelo, ko sem dobil nekoč, peto leto po najini zimski turi na Stol, žalostno vest, da mojega vdanega prijatelja ni več med živimi. In kako tragično je končal!

Neki večer se je zmuznil iz gospodove prednje sobe in šel v Žirovnico vasovat. Drugo jutro ga je dobil župnikov hlapec Tone v snegu pred hlevskimi durmi. Bil je ves v ranah in popolnoma onemogel. Tone ga je vprašal, kdo ga je tako zdelal, toda odgovora ni dobil. Ubogi Dečko ga je še enkrat milo pogledal, globoko zaječal in trpljenje je bilo končano. Ako bi mi ne bil tako dober, zvest tovariš in prijatelj, bi rekel: Taka usoda čaka vse ponočnjake!

Prof. D. P.:

Rainer Maria Rilke.

Pred nekaj dnevi smo čitali v listih, da je R. M. Rilke umrl. Skoraj neslišno je živel zadnja leta, ko da ga ni več in je davno že izgovoril poslednjo besedo, katero mu je bilo dano izgovoriti...

Poleg Štefana Georgeja in Hugona v Hofmannstala je Rilke najizrazitejša in najjačja pesniška osebnost moderne nemške lirike tako po samonikli, razkošni tvornosti izraza kakor po jakosti in pestrosti oblikovanega doživetja, ki mu je bilo vidno v vsej potankosti. Z globoko bistrovidnostjo je znal izslediti v doživetju prvine in jih zlitih v tako kristalinsko obliko, da doživljaj proseva skozi njo v popolni jasnosti.

Preden pa moremo podati osnovno silhueto njegovega umetniškega bistva, moramo vedeti, v kakšnem umetniškem ozračju je Rilke živel, kakšna splošno časovna umetniška stremjenja so delno določala njegov razvoj. Zakaj naša duševna oblika nam ni dana po nas samih: vsak človek marveč raste v času in se oblikuje iz objektivnega duha (religije, umetnosti itd.), v katerem živi.

Zolajev naturalizem¹ je našel v todobnem nemškem umetniškem stremljenju svoj odziv; v Gerhartu Hauptmannu je naturalistična kretanja že docela ostra in izrazita. L. 1889. je izdal svoje prvo delo naturalističnega stila: »Vor Sonnenaufgang« (»Pred solničnim vzhodom«).

Rilke je doraščal v zgoščenem zraku naturalizma, kojeja težnja je obstojala v točnem risanju fizičnih in psihičnih pojavov. Naturalistu je človek samo kos prirode, določen po svojih

prirojenih lastnostih, ki tvorijo usodno, nespremenljivo podlago njegovega razvoja; a na drugi strani je odvisen od miljeja (okolja), v katerem živi. Naturalistu je človek le produkt dveh činiteljev: prirojenih, t. j. podedovanih lastnosti in miljeja. Raziskovanje teh dveh činiteljev je naloga naturalističnega pisatelja, pri čemer pa zanika v človeku vsako duhovnost, vsako določenost po nadnaravnih činiteljih, vsako nadčutno, duhovno realnost sploh.

Lahko in docela logično bi se sklepalo, da je naturalistični val zajel tudi mladega Rilkeja in da mu je zaprl pot v svet nadčutne istinitosti. Toda ne tako. Kakor Huysmans, Verlaine, Verhaeren, Maeterlink in drugi, ki so v silnem doživetju enostranske istinitosti zahrepenili v svet nevidnega, tako je tudi Rilke prehodil svojo pot z zemlje v svet duhovnosti. Vendar pa je naturalizem zapustil v njem globoko sled: intimno razmerje do predmetov vnanjega sveta, s katerimi je živel v nekem mističnem ljubezenskem sožitju. Ti predmeti so bili zanj globoko realni, ne le fizično, to je v svoji snovnosti, temveč tudi duhovno: v vsem je iskal tajnega bistva, nevidno življenje, ki mu je živelo v silnejši resničnosti kot vidno življenje. Vsi pojavi so mu bili čudno jasen odraz vesoljstva, glas v svetovni harmoniji, izraz nečesa trajnega, večnega. Zunanji svet je v njegovi pesmi ne le ohranil svojo realnost; ta realnost je v Rilkejevi intuiciji (čuvstveno spoznavnem videnju stvari) dobila kozmično pomembnost, to se pravi svoje večno določeno, zakonito mesto v vesoljnem redu; postala je enakovredna duhovni realnosti (ideji) kot nositeljica docela svojega duhovnega bistva. Kratko: Rilke je od naturalizma sprejel le zavest o važnosti oziroma pomembnosti zunanjega sveta, toda iz te zavesti je rasel v umetniško svojevrstno doživljanje tega sveta, a ne na njegovem čutno danem površju, temveč v njegovem bistvu; iz natura-

¹ Zola — rojen 1840 v Aixu na južnem Francoskem — začetnik literarnega pokreta, ki se imenuje naturalizem. Svojo liter. teorijo je ponazoril v delu: »Les Rougon-Macquart« — »Histoire naturelle et sociale d'une famille sous le second empire.« (»Prirodna in družabna zgodovina neke družine za časa drugega cesarstva.«) Rougon-Macquart je ciklus dvajsetih romanov, v katerih opisuje Zola razvoj neke družine v takrat vladajočih razmerah.

lizma je prehodil pot v ekspresionizem. Na tej njegovi razvojni poti bomo poskušali približati se njegovemu bistvu.

Prve njegove pesmi so kot navadno pri vsakem drugem umetniku šablonska kretnja, ponovljena tolikokrat iz zadrege, sprožena iz tipičnega čuvstvovanja, mladostno nabrekla, a brez one iz doživetja izvirajoče prožnosti in izrazne prepričevalnosti. Vsepovsod kipenje, tuptam malce hudomušna ironija, zvok in smeh in ljubezen mladosti. A neko za Rilkeja pomembno značilnost moremo začutiti že v njegovih prvencih: globoko doživetje in iz njega izvirajoče sočutje do ubogega, betežnega, samotnega. To socialno čutenje najde svojo konkretno obliko v dejstvu, da je Rilke sam založil zbirko dvajsetih pesmi in jo razdelil delavskim društvom, sirotišnicam in bolnišnicam s predgovorom: »Samo besedo... Izdajate poceni knjige. S tem omogočate bogatejšim, da si jih kupujejo; a revežu s tem ne pomagajte. Ubogemu je vse predrago. In če sta samo dva krajcarja in vprašaš: knjigo ali kruh? Kruh bodo izbrali, kdo bi jim zameril? Če hočete torej dati — dajte.«

Polagoma postaja snov enotnejša: samohotno se riše svet vanj, svet njegovih otroških poti, temnih hiš, starih dvorišč, ozkih žalostnih ulic, silnih gradov, baročnih cerkva v njihovem ritmično razvihranem razkošju. Ta svet ga je »ganil«, postal mu je tako domač, da je s prečudno dobroto segel vanj, v takega, kakor se je bil v njem zgradil: prikazal ga je v rahlih akvarelih, tuptam v topli realistik, a z vedno težnjo zabrisati konture, zagrniti pokrajino z motno lučjo, jo odmakniti iz sedanjosti v davnino. V tem vidim neko osnovno potezo, neko pratvorivo Rilkejevega razvoja: zemlji in njenim pojavom odvzeti vsakdanjo luč in jo izmakniti mrtvemu motrenju, a odtod preiti preko njene simbolnosti v istinito bistvenost. Zemljo mu odkriva izredno ostro čutenje, neka ubrana, globoko uglasena senzitivnost (občutljivost), ki mu odkriva pojave v njihovi popolni individualni svojevrst-

nosti. Rilke ne čuti meje med seboj in predmetom, ne sprejema takorekoč zunanjih vtisov preko čutil, preko »obzidja« kot pravi sam, duša mu na nek način neposredno pronica v pojav in ga odkriva. A ti pojavi so mu globoko spojeni z ljudstvom, s katerim skupno zažive. Odtod si je njegov izraz privzel zvok in toplo žalost narodne pesmi.

Mich rühret so sehr
böhmischen Volkes Weise
schleicht sie ins Herz sich leise,
macht sie es schwer.

(»Tako zelo me gane — češkega ljudstva pesem, — prikrade v srce se natihoma — in mu stori hudo.«)²

Pesmi te vrste tvorijo ciklus »Larenopfer« (»Dar hišnim bogovom«).³

A razvoj ga vodi k njemu samemu. Duša mu pojoč oznanja svoje hrepene, svoje prebujenje, ki ugaša in se zopet užiga, trepeče in utiha, in opaja in razboleva, spreminja iz dneva v dan. Bežne primere naj ujamejo in fiksirajo njegovo čuvstveno soglasje. V prvi fazi mu je bil nastroj dan s pojavi vidnega sveta, a sedaj tovrstno doživljanje gineva. Njegov lastni notranji svet se razgibava v najrazličnejših trepetanjih, hipnih, bežnih videnjih, to je prelivanje svetlob njegove lastne duše. Vse te bežne spremembe skuša izraziti s slikami, ki jih vzame iz vidnega sveta. Stilno značilnost tvori stalno se vračajoč pričetek: Mir ist... Meni je kakor...

Mir ist: ich muß dir den Brautnachtstraub
weit aus dem Abend bringen.
Ich gehe in die goldene Stunde hinaus
und die Fenster leuchten am letzten Haus,
drin spielende Kinder singen.

(Meni je: kot da hodim za tebe — globoko v večer po rože poročne. — Stopam v ure tja, v zlate, globoke, — okna v hišah zadnjih bleste — igrajoči otroci tam pojo.)

² Ne smatram prestav v tej študiji za prevode. To naj so le — četudi slabi — jezikovno snovni pripomočki. Pesem je organizem, ki se razruši, če mu odkrhneš le en sam zvok. Zato naj jo vsak vzame vase in naj jo skuša doživeti!

³ V zbirki: Erste Gedichte (Prve pesmi).

S slikami hoče povedati, kako mu je. Slike družijo tako, da bi mogle izraziti njegov nastroj in ustvariti istega v čitatelju. Slike, melodija in ritem skupno naj izražajo pesnikov doživljaj. Tovrstne pesmi je zbral v ciklusu »Traumgekrönt« (»S sanjami ovenčan«) in »Advent«.⁴

Bežna sočutja presihajo, se spreminjajo v trajna gledanja, katera zopet obli-

R. M. Rilke.

kuje v slikah. Te slike pa dobe globok simbolni pomen. Dočim so prej slike izražale nastroj tako, da so se bežno menjavale, druga drugo prekinjale in se kot ginevajoči glasovi zlivale v neko slikovno melodijo — pa postanejo slike sedaj trajna znamenja, ki te ne vodijo več v bežna razpoloženja temveč v trajno lirične privide, v intuitivna spoznanja. To razvojno fazo tvori njegov trodelni

ciklus: »Mädchengestalten« (»Dekliške postave«), »Lieder der Mädchen« (»Dekliške pesmi«), »Gebete der Mädchen zu Maria« (»Molitve deklic k Mariji«). Z izredno premočrnostjo je zasledil Rilke pot do podajanja najnežnejših utripov dekliške duše, ko se ta zave svojega zorenja, ko z bojznijo dosluteva skrivnost svojega telesa, ko ji duša hoče v cvetenje in so njeni vrči vse premajhni, da bi shranili sokove njenega kipenja.

Die Mädchen am Gartenhange
haben lange gelacht
und mit ihrem Gesange
wie mit weitem Gange
sich müd gemacht.

Die Mädchen bei den Zypressen
zittern: die Stunde beginnt,
da sie nicht wissen, wessen
alle Dinge sind.

(Na vrtnem bregu — so se deklice smejale — in s svojim petjem so se — kakor z dolgim potom — utrudile. — Deklice ob cipresah — trepečejo: ura je prišla — ko več ne vedo — kaj reči pomenijo.)

Ni to doživljaj ene deklice, katerega je Rilke hotel oblikovati, to je že neko psihološko spoznanje, tekoče v smeri kolektivne duhovne biti: življenja, katerega živi vsaka deklica. Smeji se, živi brezskrbno hodi v svet, vse jo kliče k sebi. A glej! Hipoma zadrhti v spoznanju: pričinja se ura, ko si ona sama in ji svet okrog nje postaja skrivnost. Ne ve več, kje živi, kam gineva, kje so vse one stvari, ki jih je prej poznala in so ji bile drage; vse so se ji odmaknile, ne vidi jih več. Vso tesnobo dekliške duše ob njenem prebujenju je Rilke stisnil v zadnje vrstice. Z njimi nam je le narahlo odprl okno v polmračno daljo, v katero mora stopiti vsak sam, če naj se mu razodene skrivnost.

Marija mu je ena izmed deklic — njihova sestra, ki hodi pred njimi, bližja njihovi skrivnosti, poznavajoča njihovo bojazen, njihovo skrb in daljno hrepeneje. K njej hodijo deklice, da ob njej zore isti tajni v grenko lep objem.

Schau, unsre Tage sind so eng
und bang das Nachtgemach,

⁴ V zbirki: Erste Gedichte (Prve pesmi).

wir langen alle ungelenk
den roten Rosen nach.

Du mußt uns milde sein, Marie,
wir blühen aus deinem Blut,
und du allein kannst wissen, wie
so weh die Sehnsucht tut;

du hast ja dieses Mädchenweh
der Seele selbst erkannt:
es fühlt sich an wie Weihnachtsschnee
und steht doch ganz in Brand.

(Glej, kako so ozki naši dnevi — in spalnica tesnobna — kako vse segamo okorno — po rdečih rožah. — Biti nam moraš mila, Marija, — me cvetimo iz tvoje krvi, — ti sama moraš vedeti, — kako zelo hrepenenje boli. — Dekliške duše bolelost — si sama spoznala — kot sneg božični čuti se — pa v ognju vsa stoji.)

Globok korak v vesoljstvo je naredil v svoji zbirki »Das Stunden-Buch« (»Ure molitve«) s podnaslovom: Vom mönchischen Leben, von der Pilgerschaft, von der Armut und vom Tode (O meniškem življenju, o romarstvu, o ubožtvu in o smrti). Ruski menih razmišlja o Bogu in o smrti in hoče zajeti »Brezimnega« v drzne slike, v katerih naj postane vsaj videz in slutnja.

Pot v Rusijo je Rilkeju pokazala svet, ki se dotika Dostojevskijevega. Elleni Keyevi⁵ piše: »Rusija je postala resničnost in ono globoko, dnevno zoreče spoznanje, da je istinitost, resničnost nekaj zelo daljnega, nekaj, kar neskončno počasi prihaja k tistim, ki imajo potrpljenje: Rusija, to je zemlja, kjer je človek samotni, vsak s svojim svetom v sebi, vsak poln temot, kot gora... Človek poln dalje, negotovosti in upanja: nastajajoč.« In ta resničnost se je dajala Rilkeju v globokih prividih. Kot da je v žejnih požirkih segel v najtemnejšo temo, je prinesel iz teme svetlobo: Boga. Imenuje ga z drznimi primeri, ki drug drugega rušijo, ki se zapletajo v protislovja, a ki baš s tem vzbude v nas zavest o neizraznosti Boga — a s tem vzporedno njegovo doživetje. Bog mu je »ptiček, ki mu je padel iz gnezda«, »bolnik,

⁵ Slovita pedagoška pisateljica, ki je na pragu 20. stoletja izdala knjigo »Stoletje otroka«.

ki naj ga človek ozdravi«, »pradavni stolp, okrog katerega kroži tisočletje«; Bog mu je »domotožje, katerega nismo mogli premagati«, »Bog je drug njegove samote«. Imenuje ga sina, soseda, katerega moti v dolgih nočeh z močnim trkanjem:

weil ich dich selten atmen höre
und weiß: du bist allein im Saal.

Und wenn du etwas brauchst ist keiner da,
um deinem Tasten einen Trunk zu reichen:
Ich horche immer. Gib ein kleines Zeichen.
Ich bin ganz nah.

(Ker te le redkokdaj dihati slišim — in vem, da v sobani ti sam si. — In če potrebuješ česa, nobenega ni, — ki tvojemu bi tipanju požirek dal. — Prisluskujem vedno. Znamenje majhno daj. — Jaz sem čisto blizu.)

Ali pa: Bog je:

Ein Gewebe von hundert Wurzeln,
welche schweigsam trinken.

(Bog je — tkanina stoterih korenin, — ki molče pijejo.)

Bog-življenje: »Ljubezen k življenju in ljubezen k Bogu naj se spojita, naj nimata različnih tempeljev na različnih višinah. Boga moremo moliti le tako, da življenje k popolnosti živimo. Življenju dajati vedno višjih oblik, to se pravi Boga ustvarjati. Iz tega temelja mu vzklije misel o ubožtvu in smrti. Ubožstvo mu je »velika svetloba iz notranjosti«, ki človeku razodene njegov zmisel, ga vodi preko vsakdanjih potreb in mu pokaže življenje v večnostni perspektivi. Smrt mu je višek življenja.

Denn wir sind nur die Schale und das Blatt.
Der große Tod, den jeder in sich hat,
das ist die Frucht, um die sich alles dreht.

(Ker mi smo le posoda in smo list, — velika smrt, ki vsakdo v sebi jo ima, — le to je sad, okrog katerega se suče vse.)

Vsak naj živi svojo lastno smrt, onostranstvo naj prilasča življenju — le tako bo živel.

Poslednja pota pa vodijo Rilkeja iz mističnega gledanja življenja v vesoljstvo vidnih pojavov. Ko je prehodil prepade svojega bistva, so mu stvari postale do-

mače, stopil je k njim kot k znancem, da jim odgrne njih pravi obraz. V Parizu je v »jardin de plantes« (botanični vrt) dolgo časa opazoval leoparda, dokler ni prišel »na sled« njegovemu bistvu. S čudovito ekspresivnostjo je sprožil iz njega črto za črto, ki ga je zajela v njegovem središču in ga nam je dala v njegovi, v nekem smislu duhovni realnosti. Prav tako je opazoval rimsko fontano, in je uzrl »za« njo njeno istinito bistvo. V spreminjajočih se pojavih je iskal in našel tisto, kar je v njih trajnega — njihovo metafizično pogojnost. To je Rilkejeva lirično ekspresivna plastika, ki iz pojava ustvari monument, pri čemer je pojav individuum in mikrokozmos (svet v malem) ob enem. Zbirka »Die neuen Gedichte« (»Nove pesmi«), ki vsebuje pesmi ravnokar orisanega tipa, pomeni njegov umetniški višek. V njih je napravil predor skozi lastni subjekt v čisto objektivnost izven njega ležečega sveta, katero je izslutil iz njenih tajn in jo z močno oblikovalno silo upodobil. Tako se je Rilke vrnil v naradni svet nazaj, le da se mu je približal ne kot opazovalec njene vnanje oblike, temveč kot izraževalec njene bistvenosti. Naj sledi še primer iz te faze.

Der Panther:

Sein Blick ist vom Vorübergehn der Stäbe
so müd geworden, daß er nichts mehr hält.
Ihm ist als ob es tausend Stäbe gäbe
und hinter tausend Stäben keine Welt.

Der weiche Gang geschmeidig starker Schritte,
der sich im allerkleinsten Kreise dreht,
ist wie ein Tanz von Kraft um eine Mitte,
in der betäubt ein großer Wille steht.

Nur manchmal schiebt der Vorhang der Pupille
sich lautlos auf —. Dann geht ein Bild hinein,

geht durch der Glieder angespannte Stille —
und hört im Herzen auf zu sein.

(Leopard v kletki:

Njegov pogled je postal tako truden od premikajočih se palic, da ne vzdrži ničesar več. Tako mu je, kakor da mu je tisoč palic, a za vsemi palicami nič sveta. — Mehka hoja prožno močnih korakov, ki se vrste v najmanjšem krogu, je kakor ples moči okrog središča, v katerem velika volja stoji omamljena. — Le včasih se brezglasno dvigne zastor raz oko, slika pade vanj, pada skozi tišino nabreklih udov in zamre sredi srca.)

Taka je Rilkejeva umetniška pot, katera od poti Rilkeja človeka ne moremo ločiti. In če se izrazim simbolno v označitev njegove osebnosti: osnova njegovega bistva je neka prosojna tišina, ki veže njegovo dušo z vesoljstvom, neko panteistično domotožje, kateremu se daje v last. V njem ni nikjer žgočega krika, borbene kretnje, temnega iskanja: Z njim samim mu je dano vse. V njem ni razcepa med silami, ni tragike v njem. Globoka enota — v motni a neskončno mirni luči — to je Rainer Maria Rilke.

Rojen l. 1875. v Pragi iz stare koroške plemiške rodbine. Obiskoval je gimnazijo v Pragi, študiral v Monakovem in Berlinu. Potoval je po Italiji in Rusiji. Bil je prijatelj in tajnik slovitega francoskega kiparja Rodina. Umril je v januarju 1927.

Njegova večja dela: Erste Gedichte (Prve pesmi); Frühe Gedichte (Zgodnje pesmi); Buch der Bilder (Knjiga podob); Neue Gedichte (Nove pesmi); Geschichten vom lieben Gott (Zgodbe o ljubem Bogu); Am Leben hin (Mimo življenja); Zwei Prager Geschichten (Dve praški zgodbi); Aufzeichnungen des Malte Laurids Brigge (Zapiski . . .); Rodin.

Dorošenko :

D solnčecu . . .

*V solnčecu sveti
se kraška vasica
in v hiši, na polju
vesela so lica.*

*Škrjanček pod solncem
je zlatim obstal:
„Le poj jo, saj pesem
to jaz sem ti dal“.*

— Fran Radešček:

Med Malisori.

Albanija! Dežela krvne osvete, dežela drznih tatov in razbojnikov, pa tudi dežela velikih junakov, ki se ne ganejo z doma, ne da bi se oborožili do zob. Albanec - poljedelec nam je neznan, samo Albanec - bojevnik vstaja pred našimi očmi. Takega pozna marsikateri dijak iz Karla Maya in drugih pisateljev, ki so se bavili s tem prečudnim ljudstvom. Drzni Škipetarji so še popolni otroci proste narave in njihova dežela je morda edini kotiček v Evropi, ki je najmanj preiskan, da bržčas manj, ko katerikoli del Afrike ali ameriških pragozdov.

Naj torej v naslednjih vrsticah povedem mladega bralca med te evropske »Indijance«, mu predočim vsaj nekatere njihove zajemljive posebnosti in ga v glavnih obrisih seznanim s primitivnimi razmerami v sosedni, le malo civilizirani državi Albaniji ob južnozpadnem kotu naše domovine.

*

Po dvodnevni vožnji z vlakom preko Zagreba, Belgrada, Niša in Skoplja pridemo na postajo Uroševac. To, po svoji zunanosti in tudi po večini prebivalstva turško mestece, je prvi večji kraj na širni kosovski ravnini, ki jo obroblija na jugu prvi obronki Šarplanine s svojim podaljškom v kačaniško gričevje.

Tod se ne bomo dolgo mudili; morda si kdaj pozneje ogledamo te kraje bolj natanko. Avtomobil nas že čaka pred postajo, da nas odpelje proti Prizrenu na jug. Le s težavo rije vozilo po blatni in zasneženi cesti proti Lipljanu. Odtod bi nas desna, nekoliko boljša pot odpeljala v Prištino in dalje proti Mitrovici, toda mi zavijemo po slabši na levo. Pusto je vsenaokrog. Sneg leži na debelo po širni planjavi. Le tuintam je na naši desnici kako osamelo drevesce, dočim se na levi v ozadju košatijo veliki gozdovi na strmih pobočjih Šarplanine.

Preden zaidemo v gorovje, se ustavimo za kratek odmor v Štimlju,

precej veliki vasi, ki jo deli na dvoje bister gorski potoček. V hanu nam postrežejo kakor najbolj vedo in znajo, nato pa urno zopet v avto in dalje navkreber ob pobočju po položni cesti v gorovje. Kmalu nas zajame gosto zaraslo lesovje. Mrzla burja, ki je nas doslej spremljala, je v tem zatišju mnogo izgubila na svoji moči. Ko pa pridemo iz gozda na plano in zavijemo na desno ob strmem obronku mimo globoke, ozke in dolge globeli, nas ostri gorski piš kar seka v zardela in premražena lica. Oprezno nadaljujemo pot do konca globeli, se vzpenjamo spet nekoliko navkreber in pred nami se odpre diven razgled na prizrensko ravan, ki leži pred nami. Obdana je od vseh strani z gorovjem; na levi leži Šarplanina, tam v ospredju albansko pogorje, a na desni brdovita Črna gora. Cesta pelje mimo hudih strmin in prepadov, dokler ne zavije v ostrem ovinku na levo, obenem se začinja polagoma spuščati navzdol proti Suhu Reki.

Zdaj smo v dolini. Zahajajoči žarki zimskega solnca že rdečijo grebene okoliškega gorovja, ko zdravimo preko prvega mosta, se povzpemo po kratkem klancu navzgor, se spustimo spet navzdol ter se ustavimo v Suhu Reki. To je prva večja čisto albanska vas. Še so vidni sledovi žalostnega pogorišča, ko je lani na jesen uničil požar več hiš. Pot na desno vodi v Orahovac in dalje na Djakovico ter v Črno goro.

Po kratkem odmoru v hanu moramo hiteti, da bomo mogli še pred nočjo priti v Prizren. Cesta gre sedaj vedno po ravnem, le od Suhe Reke se svet malo dviga. Številni potoki križajo cesto, kar pa nas ne ovira preveč na potu, končno zavijemo na levo in že smo v Prizrenu. Nastopajoči mrak in gosta megla sta nam zakrivala razgled, tako da mesta nismo videli že prej. No, zdaj smo na cilju in jutri zjutraj si bomo ogledali nekoliko mesto in njegovo bližnjo

okolico, nato pa odhiteli čimprej spet dalje. Premražení poskačemo z avtomobila in odidemo po škripajočih lesenih stopnicah v odkazano nam hotelsko sobo. Iznenadi nas prilična snaga, ki je sicer ne dobimo zlepa v teh krajih. Za večerjo nam postrežejo z ovčetine in kozjim sirom, popijemo nekaj čaja in ležemo k počitku. Za stenice, ki so takoj pričele s svojim »delom«, se ne zmenimo dosti; navaditi se bo treba še na hušše stvari. Pozabiti namreč ne smemo, da smo že na koncu civiliziranege sveta; odslej ne bo niti sence več kake udobnosti, ki smo je vajeni z doma.

Ko se drugo jutro zbudimo že navsezgodaj, razsodimo: Lep dan bo. Jutranja zimska megla se bo kmalu razpršila, dotlej pa pojdemo malo po mestu.

Prizren, nekdanja prestolnica srbskih kraljev, ima kakih 20.000 prebivalcev. Od teh je dobra polovica muslimanske vere, precej je pravoslavni in nekaj manj katoličanov. Katoliška cerkva je prav lepa in po prizadevanju sedanjega škofa, našega rojaka dr. J. Gnidovca, čedno in ljubko urejena. V njej se pri sv. maši priporočimo Bogu, zakaj naše nadaljnje potovanje bo odslej prepuščeno edinole njegovemu varstvu in naši previdnosti. Kakor po vseh nekdanjih turških krajih, je tudi v Prizrenu mnogo mošej z vitkimi minareti. Poleg tega ima mesto prav lepo pravoslavno saborno cerkev, ki je celo večja in lepša od belgrajske. Ob njej je duhovniško semenišče, bogoslovija, kjer stanuje pravoslavni škof. Poslopje je dokaj obsežno in stoji kakor prilepljeno na precej strm hrib nad mestom, kjer stoji še danes stara turška, nekdanj Dušanova trdnjava, ki pa že razpada.

Prizren je bil nekdanj živahno trgovsko središče, za kar velja še dandanes. Vendar se mu pozna, da je petstoletno turško gospodarstvo mestu mnogo škodovalo. Zdaj se, zlasti v kulturnem oziru, zelo hitro razvija. Ima dokaj novih stavb. Razen že omenjenega pravoslavnege semenišča ima tudi gimnazijo in druge kulturne ustanove.

Mesto deli na dvoje precej široka cesta, s katere vodijo mnogoštevilne, labirintsko zavite, umazane in tesne uličice. Hiše so večinoma nizke, po navadi lesene, neredko z blatom ometane in na prvo roko pobeljene. Ob obeh straneh ceste je pazar. Tu se vrsti več sto lesenih barak, kjer od jutra do poznega večera vrvi vse mestno življenje. Neštevilne delavnice v tesnih, nizkih prostorih izdelujejo za mesto in njegovo okolico vse potrebščine. Zelo razvito je kožarstvo, svilarstvo, platnarstvo in zlatarstvo. Zlasti so na glasu čedno izdelani prizrenski filigranski nakiti, ki slove celo daleč v zapadne države. Kotlarji, usnarji, prodajalci preprog, starinarji, orožarji, lončarji in drugi obrtniki imajo tu, kamor zaradi slabih prometnih zvez še ni prodrla veleindustrija, še vedno dosti dela in zaslužka.

Toda avtomobil je že pred hotelom. Vstopimo še v nizko gostilniško sobo, da se pokrepčamo za pot. Obenem se seznanimo z našim bodočim vodnikom, mladim, koščatim, visokoraslim škipetarjem, ki smo ga najeli s posredovanjem dobrih znancev. Lice mu je vedro in vzbuja zaupanje. Izpod džamadananeke vrste suknjiča iz debelotkane bele volne, se mu sramežljivo belika srajca, kar je bolj redka prikazen med Albanci. Čakšire, ozke, do peta segajoče hlače iz enake volne, so ob šiveh in na robih prav čedno obrobljene s črnim trakom, ki je na stegnih polžasto zavít v ličen okrasek. Preko džamadana nosi kratkorokav telovnik iz črne, debele volne, ki se na hrbtu končuje v franžast privesek. Na glavi, ki je na temenu in na sencih do gola obrita, mu čepi kzul, mala okrogla, bela, klobučevinasta čepica. Na stolu poleg njega je prevešena črna dolama s kapuco. To je neke vrste vrhnja, precej ohlapna, do kolen segajoča volnena zimska suknja, ki mu izvrstno služi posebno v hudem mrazu. Njej sličen je tudi talagan, ki pa je mnogo daljši in za daljšo hojo manj primeren. Čez pas ima naš mož ovít do 5 m dolg ozek

š a l. Izza njega mu mole pištola, dva samokresa in jatačan, dolg oster nož. Pas mu služi tudi za naboje za puško, brez katere si pravega Albanca niti misliti ne moremo. Na nogah ima ustrojene opanke, kakršne nosijo tudi Srbi, v nasprotju s siromašnejšimi gorjanci, ki si ovijajo nože v kos neustrojene kože domačih ali pa tudi gozdnih kužuharjev.

No, zdaj smo si ogledali tega našega spremljevalca na nevarni naši poti v severnoalbansko gorovje med Malisore (= prebivalce gorovja). Imenovali ga bomo Ismail, ker so turška krstna imena tudi med katoličani v navadi.

Ko smo vstopili v sobo, se nam je Ismail lahko poklonil, del desnico na prsi in nas pozdravil v macedonskem narečju. Sporočil je, da je določen nam za spremstvo ter se z »beso« zavezal privedi nas spet žive in zdrave v Prizren. Za vsak slučaj nam je prinesel tudi puške in naboje.

»Besa«, t. j. »beseda dana mož velja«, je Albanu prav tako sveta, kakor

jim je sveto gostoljubje. V Malciji (hrilbovju) ne pomaža noben potni list, nikakršna pripadnost k tej ali oni veri ali narodnosti, ne značaj službe ali aristokracija uma ali plemena; pač pa mu nudi »besa« in svetost gostoljubja boljše varstvo ko močna oborožena četa telesne straže. Zato naj se nikdo ne podaja v Malcijo brez zanesljivega vodnika - domačina in dobre, nabasane puške.

Ko smo se okrepčali s »pilavom«, nekakim rižotom s seseklano ovčetino, in popili skodelico »turške« kave, smo napolnili naše nahrbtnike s hrano in z raznimi drobnarijami, kakor z ogledalci, s cenenimi prstani ter z raznim lepoticjem, s čemer si bomo medpotoma na prenočiščih skušali pridobiti, če že ne hvaležnosti, ki je med Malisori bolj redka, pa vsaj naklonjenost.

Zdaj pa na voz! Upajmo, da imamo za najmanj osemdnevno pot vsega s seboj, kar najbolj potrebujemo. Torej v božjem imenu — naprej! (Dalje prih.)

Skupina Malisorov, v sredini albanski frančiškan, Albanec v desnem kotu drži pred seboj podobo, na kateri se vidi Jurij Kastriot-Skenderbeg.

Emil Fanič:

„Nihče me ne razume . . .“

(Iz dnevnika, pisem in razgovorov z mladim prijateljem.)

Nočem se dičiti kakor sraka s pavovim perjem, zato povem že kar v naslovu, odkod imam svojo modrost. Moj prijatelj Janko je po zelo burni vožnji prijadral mirno v pristan svojega poklica. Brez dvoma mu ga je Bog že ob rojstvu določil, tako zadovoljen je v njem. Ni čuda, da je bilo toliko viharjev v njegovi mladi duši, ko je že doba njegovega srednješolskega študija sama, neposredno po vojni, bila tako nemirna, da se še naše »stare« duše niso mogle umiriti in se vravnati v že izvožene tire predvojnih let.

Šestnajst let je bil Janko dopolnil in začenjal ves melanholičen svojo sedemnajsto pomlad. Pa niti v očeh niti v besedah ni bilo pomladnega solnca. V dnevniku tistih dni sem čital: »Prepogosto se mi vsiljuje zavest, da ne bom našel širom zemlje srca, ki bi popolnoma soglašalo z mojim, ki bi me razumelo . . .« Pike za tem stavkom naj bi izražale pač neizrazljivo boleost zapuščenega srca. Pa še preden sem mogel o tej bridki tožbi z Jankom govoriti, je prišlo kratko pismo: »Moj položaj je nevzdržen. Nihče me ne razume . . . Sam sem, čisto sam sredi med glasnimi tovariši. Želim si puščave, mrtve in gluhe; vsak smeh me boli, vsaka burka otroških sošolcev me muči. Ves svet se mi gabi! Moj Bog, zakaj si me vrgel v ta brezupni Babilon!«

Ob takem izbruhu sem moral takoj »na lice mesta«, da vidim, kaj se je tragičnega zgodilo. Našel sem na Jankovem prostoru nalepljen plakat s črnim tušem spretno narisani: pod košato vrbo žalujko ogromen nagrobni kamen z napisom: Tukaj žalostno počiva Janko Prismoda. S svinčnikom je druga roka pripisala: Še v grobu ga luna trka. To je kajpak crimen laesae majestatis — neodpustljiva žalitev drugega odličnjaka v razredu!

»Janko, vzemi čepico, greva nekoliko na zrak!«

Mentor

Takoj je ubogal — kar sicer ni bila njegova navada, vedno je bil v opoziciji, vedno je imel pripravljen kakšen ugovor. Zdi se mi, da je bil vesel, ker je mogel tako za nekaj trenutkov zbežati iz »Babilona«. Slišal sem za nama pritajen smeh.

Iz košatega lipovega drevoreda sva krenila na polje. Krasen pomladni dan se je polagoma nagibal proti večeru. Rž je poganjala že klasje in nalahno valovila v milem jugo-zahodniku, solnce je sijalo prešerno svetlo, sneženi grebeni Karavank so risali ostro vidno črto po sinjem nebu, po katerem so plavali beli oblaki kot kosmiči oprane volne. Molčala sva dolgo, že drugič je zabrel udarec ure iz mestnega stolpa.

»Janko, ali veš kam jadrajo ti-le beli oblaki?« Nemo me je pogledal na to nenadno vprašanje.

»Zasleduj jih z očmi! Poglej, kako se tajajo kot sveže zapadli sneg v marcu na prisojni strehi. Eden je že izgnil; vidiš, od drugega je samo še lahna lisa, že je skopnel. In kar jih gre dalje, tja za Sinjo planino — kam gredo? Tam kje nad graškim poljem tudi oni izginejo. Ali pa se združijo in se nakopičijo kakor temna grmada in se vlije iz njih dež. Kaj vemo?«

Nekoliko zanimanja se je vzbudilo v Janku, a odgovoril še nič ni.

»Kam gredo želje tvojega srca, da te nihče ne razume?« Široko je odprl oči in jih započil tja v daljo in samo dahnil: »Kam —? Ko pa mi je lastno srce ugankal Tako zelo sem nezadovoljen in nesrečen, tudi s seboj!«

»Zakaj si tak?«

»Lepo Vas prosim, ne mučite me še Vi! Res je bila iskrena prošnja v njegovem glasu.

»Ne nameravam te mučiti, a vsako spoznavanje samega sebe je mučno, je boleča operacija na samem sebi, pa prinaša zdravje.«

»Ne znam razkrojiti svoje notranjosti v njene prvine.«

»Vidiš, moj dragi prijatelj — kakor ne veš, kam jadrajo pomladni oblaki, tako ne veš, kam gre tvoje hrepenenje. Končni cilj, h kateremu sili, so »večne višave«, kjer bije srce božje, a tega zdaj še ne umevaš, ne čutiš.«

»O pač,« mi je segel v besedo, »kadar se mi posreči, da molim, kakor sem pred štirimi leti še mogel moliti, tedaj se tako umirim, da mi celo tovariši niso več v nadlego. Pa povejte mi, zakaj se v meni to hrepenenje vzbuja, ki mi nataka toliko grenkobe v mlado kupo življenja?«

»Pomlad je! Zato noč in dan veje veter. Vse miazme zimske gnilobe mora odgnati. Ko pride poletje, bodo dnevi negibne vročine ležali nad poljem, v katerih sadovi zorijo, da se zbira sladki sok v njih — tvoja nezadovoljnost — če jo prav razumevaš, ti je samo vzmet, ki te poganja v višino. Ko dosežeš vzor svoj, bo usahnila nezadovoljnost, prej ti ne sme. Gorjé ti, če se široko vsede v tvoje srce zadovoljnost s samim seboj, debeliti se boš začel ter v maščobi in lenobi poginil. Pa bodi predvsem nezadovoljen s seboj, ne z drugimi.«

»Z drugimi morem biti še mnogo manj zadovoljen kakor s seboj, saj ni niti enega med njimi, ki bi mi mogel biti prijatelj.«

»Zakaj pa si mogel biti Valterju prijatelj, a zdaj nobenemu več?«

»Večkrat se mi stoži po njem. Da bi bil srečen, srečnejši od mene! Njemu podobnega ni več.«

»Kolikor poznam jaz tvoje tovariše, je med njimi mnogo boljših, plemenitejših in samostojnejših kot je bil Valter.«

»Jaz jih poznam drugače!«

»Ali naj ti povem, zakaj ne najdeš prijateljev, ki bi te razumevali?«

»Prosim, le!«

»Ker preveč od njih zahtevaš! Vsak naj bi se le tebi prilagodil, tvoje nazore sprejel, po tvojih muhah se ravnal. Tak je bil Valter, nesamostojen, bršljan, ki je potreboval deblo, po katerem se je ovijal. On bi ti nikdar ne bil opora. Bršljan se zgrudi z deblom vred, ne raste sam proti luči, še manj pa drži trhlo deblo. Če hočeš najti prijatelja, moraš ti sebe bolj premagovati kot zahtevaš tega od prijatelja. Ne terjaj samo, naj on tebe razumeva, skušaj tudi ti njega razumeti. Tako bosta drug drugemu v oporo pri samovzgoji in razvoju močnega značaja.«

»Vi mi podtikujete sebičnost!«

»Nikakor je ne podtikujem, samo ugotavljam, da je sebičnost vzrok tvoje osamljenosti. Skusi se vživeti v druge, jih razumevati tudi v njihovih neprijetnih slabostih, pa boš naenkrat videl pomladansko solnce, kateremu si doslej zapiral duri in okna.«

Samo vzdihnil je. Zopet vsa hodila dalje časa molčè. Ko se mi je zdelo, da si je najin pogovor vtisnil zadosti v spomin, sem prekinil molk:

»No, in jaz — mar ti nisem prijatelj? Saj se vendar zaupno pogovarjava o vseh tvojih zadevah.«

»O tem Vam bom pisal.«

Pa mi je pozneje poslal svoj dnevnik s posvetitvijo: »Iz spoštovanja in hvaležnosti svojemu velikemu dobrotniku v lju-bezni vdani Janko.«

Ko sem mu ob hišnih vratih stisnil v slovo roko in mu pogledal v oko, se mi je zdelo, da je bilo za spoznanje jasnejše. Ali res? Ne vem, ker prišlo je še mnogo viharnih dni.

Kadar zdaj pogledam jasne oči svojega mladega prijatelja, ki kar žare v delu za druge, se mi zdi neverjetno, da so nekoč bile žalostne in motne, tedaj, ko ga nihče ni razumel. Pa je bilo vendar le res.

Vlad. K. Arzenjev:

Za dragocenim korenom.

(Priredil B. P.)

Nekdaj, tega je že davno, davno, sta živila v gorovju Nangan v daljni vzhodni Mandžuriji dva slavna rodova: Si-ljan in Ljan-serl; že od pamtiveka je vladalo med njima smrtno sovraštvo. Vodja rodu Si-ljan je bil junak Šen-šen, ki je podedoval po svojih prednikih vso njihovo duhovno bogastvo. Bil je pravičen in dobrohoten, hraber in odločen, rad je ščitil uboge in slabe, če so jih zatirali mogočnjaki. V rodu Ljan-serl se je odlikoval posebno Son-ši-ho, mož izredne lepote, hraber in bojaželjen. Čudna usoda ga je zanesla med roparje in ga postavila njim za glavarja. Zbral je roparsko tolpo in plenil z njo sosedne pokrajine. Šen-šen je že dolgo premišljeval, kako bi roparja pomiril in ga privedel spet na pravo pot. Vendar pa se je moral šteti srečnega, da se ni sešel s tolovajem, kajti Son-ši-ho je kanil poštenjaka ubiti. Nekoč se je pa dogodilo, da so Son-ši-hoja vjeli, ga vkovali v težke okove in ga vrgli v globoko ječo. Dolgo se je mučil Son-ši-ho v svojem zaporu in bi bržkone tam tudi umrl, ako se ga ne bi usmilila Ljao, lepa Šen-šenova sestra. Ljao je bila vzljubila drznega roparja, ga izvedla iz ječe in zbežala z njim v širni svet. Komaj je pa Šen-šen zvedel, kaj se je dogodilo, se je takoj odpravil za ubežnikoma in ju dohitel v soteski Sjao-li-fanja. Ko je Ljao zagledala svojega brata, se je skrila v grmovje, Son-ši-ho mu je pa zastavil pot. Stara sovražnika sta skočila drug proti drugemu in se sprijela v silnem boju. Son-ši-ho je bil močan, toda bolj uren in spreten je bil Šen-šen; v ugodnem trenutku je zadal svojemu nasprotniku smrten sunek v prsa. Tedaj je Ljao bolešno kriknila in brat se je obrnil proti njej, v svojo pogubo. Son-ši-ho je zbral zadnje moči in mu zasadil svoj ostri meč globoko v vrat. In drug ob drugem sta se zgrudila mrtva Šen-šen in Son-ši-ho. Dolgo je oplakovala lepa Ljao svojega ženina in svojega brata — jokala je tako silno, da

je kmalu začela njena lepota veneti in ona sama je usihala, kakor usiha cvetlica, ki ji manjka solnca in zraka. Toda na kraju, kamor so tekle njene vroče solze, je vzklila čudodelna rastlina šenšen, vir dolgega življenja, vir krepkega zdravja in silne moči, vir neskaljene sreče in blaženosti, kakršne si le more človek tu na zemlji želesti, da bi bil popolnoma srečen.

Toda, joj: na vsem širnem svetu raste samo ena edina rastlina šenšen, samo en tak dragocen koren. Izmed vseh sto in tisoč milijonov ljudi vseh časov in kraljestev še ni bil nihče tako srečen, da bi ga našel, ker ga nihče ni vreden. Grešniki smo vsi ljudje in grešni človek ne more biti deležen takega blaženstva, ki ga daje ta čudodelna rastlina. Zato šenšen sam beži pred ljudmi. Ima namreč tudi to čudovito moč, da se po mili volji spreminja v človeka ali tigra, v ptičico ali kakršnokoli drugo bitje.

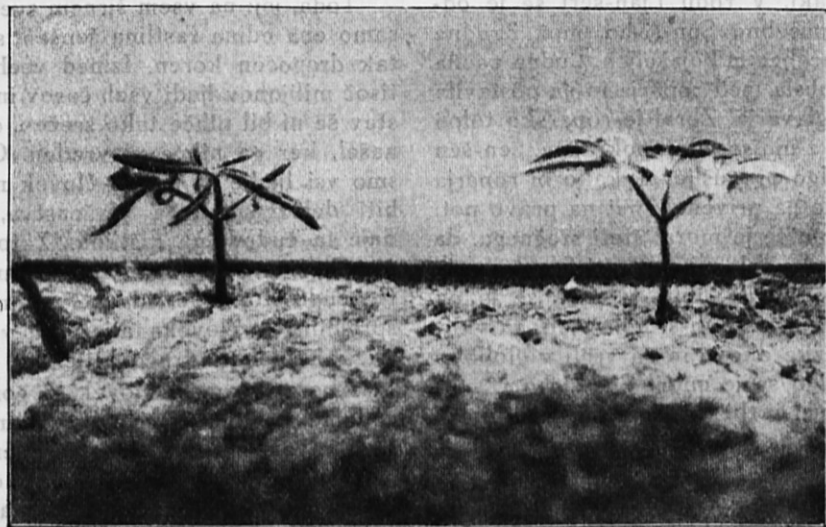
Ako se nameri človek v gozdu nenadoma na redko žival, na nenavadno rastlino ali na kak drug izreden predmet, in če mu stvar hipoma izgine izpred oči, je bil to šenšen. Poklekne naj tam in naj moli ter si zapomni mesto, morda bo v bodočih letih našel tam čudodelni koren. Ako udari strela v čist, mrzel studenec, tako da usahne, je mesto s tem posvečeno, vredno, da se naseli tam šenšen. Morda ga bo našel kdaj neomadeževan človek in si pridobil tako neizmerno srečo. Toda kdaj in kdo? Šenšen se skriva pred človekom. Nekdaj je živel v Kitaju in nihče ni vedel zanj. Potem pa je odkril veliki prerok Lao-si njegovo čudodelno moč in povedal ljudem, po čem ga bodo spoznali. Šenšen je zbežal daleč na sever med nepristopne gore. Tu ga je izsledil modrec Lao-han-van in se ga skušal polastiti. Sedaj se je skrila koren nekje v močvirni Mandžuriji. Stoletja so prešla... In odpravili so se na pot trije bratje: Vangange, Kasavon

in Liu-u, da bi poiskali čudotvorno rastlino. Toda v pragozdih so se izgubili in žalostno umrli. Od takrat blodijo njihove duše po tajgi in se sklicujejo. Gorje mu, kdor bi sledil njihovim glasovom. Zašel bo tudi on in gotovo umrl v gozdu. Čudodelnega korena¹ ne najde nihče.

Tako in slično slove bajke in se prepletajo med seboj. In pravijo še to: Da bi se rešil ljudskega zasledovanja, je ustvaril šenšen druge rastline, podobne sebi, ki so tembolj dragocene, čimbolj so podobne pravemu, pristnemu šenšenu, čimbolj so

reje, posebno pa pokrajine južnega Usurija ob Tihem oceanu. Ta istiniti šenšen imenujejo Kitajci pan-cui, evropski naravoslovci pa mu zdejajo navadno latinsko ime *Panax ginseng* in ga prištevajo aralicejam. Šenšenovi listi so peterodelni in sličijo razkremenim prstom na roki. Srednji list je najdaljši, po dva obrobna sta krajša. Listi so popolnoma gladki, njihova stebela brez trnov in robovi lahko nazobčani. Rastlina cveti v avgustu, cvetje je majhno in rožnobočno, popolnoma beli cveti so zelo redki.

Dorasel šenšen v tajgi.

podobne človeškemu telesu, čim večje in čim težje so, kajti z vsemi temi lastnostmi raste tudi njihova zdravilna in čudotvorna moč. Toda s tem prehaja pravljica že v istinitost, kajti neke take zeli res rastejo; njihova domovina so prostrane tajge vzhodne Mandžurije in severne Ko-

¹ Tudi slov. narodna pesem o mladi Zori (K. Štrekelj, Slov. nar. pesmi I. zv., str. 180) poje o nekem sličnem čudodelnem korenu, ki naredi človeka navidezno mrtvega, ako si ga dene pod jezik. Tako napravi mlada Zora in prevari s tem svoje domače, da jo more mladi kraljič natihoma odvesti iz gradu. Pa tudi drugi narodi (n. pr. Nemci *Alraunwurz*) poznajo bajne korene. Seveda tu pripisuje vsak narod drugačne lastnosti.

Šenšen je zelo redek, maloštevilen zastopnik prastarega rastlinstva in je izredno občutljiv. Dani morajo biti zanj vsi pogoji, drugače ne uspeva. Včasih se zdi, da odmrije korenina brez vsakega vidnega vzroka ali vsaj nekako počiva, dokler po letih spet ne požene. Za rastlino najbolj pogubni so gozdni požari in obdelovanje. Kakor pravljici se nekako izogiblje človeka res tudi resnični šenšen. Nekdaj so bile zanj usurske pokrajine prava obljubljeni dežela, odkar so se pa začeli tam naseljevati ruski priseljenci, izginja šenšen bolj in bolj. Kitajci sklepa-jo iz števila listov na velikost korenine. Rastlina požene navadno tri do štiri, bolj

redko pet do šest in le v izrednih slučajih sedem listov. Dorasel šenšen je v najboljšem slučaju nekako en meter visok, njegovo steblo je za droben prst debelo. Korenina najbolj dragocenih rastlin je bela in v premeru do osem centimetrov debela, končuje se v šop številnih tankih vlaken.

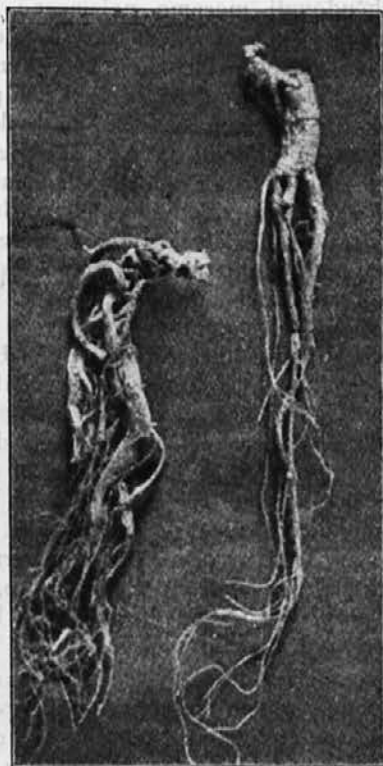
Kitajci, najboljši poznavalci šenšena, znajo že na prvi pogled uganiti, ali je domovala rastlina ob morskem obrežju ali pa morda ob kaki reki v notranjosti dežele ali morda kje drugje. To je zanje zelo važno, kajti šenšenova vrednost in cena se ravna po tem, kje je bila rastlina doma, kako je velika, kako ima gladko kožo in če je korenina bolj ali manj podobna človeški postavi. V splošnem je cena tako visoka, da si morejo šenšen nabavljati samo bogati ljudje.

V čem pa, boste vprašali, tiči pomen tega čudnega korena, da ga Kitajci tako vneto iščejo in ljudje tako drago plačujejo? Spomnite se na pravljico o onem bajnem šenšenu, ki je edini na svetu, o onem dragocenem korenu, ki ga ne more najti noben človek in ki daje trdno zdravje, veliko moč, neizmerno srečo in blaženstvo na zemlji! Tudi ta resnični šenšen ali ginseng ima podobno zdravilno in čudodelno moč, in sicer tem večjo, čim bolj je podoben onemu bajnemu korenu. Tako vsaj trdijo milijoni in milijoni ljudi, in te vere ne more tamošnjim narodom nihče porušiti. Zanimivo pa je, da deli to vero s Kitajci tudi mnogo, mnogo evropskih naravoslovcev, posebno francoskih. In res bi bilo izredno čudno, da bi se toliko ljudi popolnoma motilo glede zdravilne šenšenove moči. Kot zdravilo, pripravljajo rastlino na poseben način in bolnik se mora pri zdravljenju držati popolnoma točno določenega načina življenja.

Povpraševanje po šenšenu je vedno zelo veliko in iskalci ga ne morejo nikoli dovolj nabrati, zato so ga začeli Kitajci in drugi narodi umetno gojiti, kar je pa zelo težko, ker je rastlina skrajno občutljiva in morajo biti, kakor rečeno, dani vsi pogoji, da kolikor toliko uspeva. Tudi

nima umetni šenšen izdaleka ne tiste zdravilne moči ko divji in je zato tudi njegova cena nizka.

Ni druge pomoči: koren je treba najti sredi divje tajge, ako hočeš, da ima svojo polno vrednost. Tisoči in milijoni čakajo nanj. Zato brez oklevanja na pot v divjo pustinjo! Vsako leto, navadno junija, odhajajo iskalci v tajgo. Gredo posamezno, večinoma brez vsakega orožja, samo s palico v roki, z molitvijo na ustnicah in

Vzorne šenšenove korenine.

v trdni veri, da jih bo varoval gorski duh. Oblečeni so na svoj poseben način, tako da so po možnosti zavarovani pred vremenskimi neprilikami, vsak ima dolgo palico, ki mu služi pri iskanju.

Na potih, ki vodijo čez gore, posebno na prelazih, postavljajo iskalci šenšena radi majhne molilnice, navadno iz neobdelanega kamenja ali drevesne skorje. Znotraj postavijo božanstvo, ki je za-

vetnik gora, in okrasijo stene s pobožnimi izreki. Pa tudi zunaj, blizu molilnice, obešajo na drevesa kose platna, kamor napišejo razne molitvice n. pr.: »Gospodu in pravemu gorskemu duhu, varuhu miru in pokoja gozdov! Moja radost se blešči, kakor lesketajoče se ribje luskinе in barvo prelivajoče feniksovo perje. O vladar gora in gozdov, ki čuvaš rast in množiš bogastvo! Izpolni naše prošnje, kakor si obljubil, ne odreci proštemu ničesar!«

Občudovati moramo neizmerno potrpežljivost in vztrajnost teh Kitajcev. Zamazani, napol sestradani in do smrti utrujeni, blodijo po gozdovih brez poti in steza. S svojo palico skrbno brskajo po listju in gniladi na tleh, če ne bi morda naleteli na dragoceno korenino. Od časa do časa zalomijo vejico na bližnjem drevesu in obesijo tja šop trave ali mahu: znak, da je mesto že preiskano in to brez uspeha.

Koliko teh srečolovcev umrje od gladi, koliko se jih izgubi in izgine brez sledu, koliko jih raztrgajo divje zveri! — In vendar, čim večje so ovire in napor, čim hušje nevarnosti, čim bolj divji gozdovi, čim bolj je tajga pusta in čim pogostejše so sledi divjih zveri, tem bolj vztrajno hiti iskalec za svojo srečo. Po njegovem trdnem prepričanju se grmadijo te grozote okoli njega samo zato, da bi ga preplašile in zavedle od kraja, kjer se skriva dragoceni pan-cui.

V temni senci kakšne soteske, kamor ne prodre noben solnčni žarek, raste morda to čudodelno zelišče, ki daje onemoglemu telesu moč in življenje, ki ozdravlja vsako bolezen. Toda najti ga more samo čist, neomadeževan človek. Kdor je živel ali živi v grehu, ga ne bo našel nikoli. V trenutku, ko bo koren zagledal, bo mu ta že izginil izpred oči; skril se bo v zemljo, bližnje gore se bodo začele tresti in ječati, in iz goščave se bo prikazal varuh divje pustinje, strašni tiger. Zato položi Kitajec, ki po dolgem iskanju zagleda rastlino, svojo palico na tla, se vrže na kolena, si zakrije oči z rokami in začne glasno moliti: »Pan-cui,

ne izgini mi spet! Čist sem, moja duša ne pozna greha, moje srce je odprto pred teboj in ne misli na zlobo.« Šele potem odpre Kitajec oči in začne rastlino ogledovati.

Najprej skrbno pregleda prostor, kjer jo je našel. Opazuje okolico in si zapomni vse njene posebnosti; premotri kamenje, zemljo, zelišča, grmovje in bližnja drevesa. Pazno preudari tudi, ali je kraj prisojen ali ne in kakšnim vetrom je mesto izpostavljeno. Ko si je tako ogledal okoličje, se spusti na zemljo in začne motriti rastlino samo. Prepriča se, ali ni morda že pred leti cvetela, kajti v tem slučaju poganja tam morda še več korenin. Ko spozna, da se nahaja tu samo ena rastlina, začne previdno razgrebati zemljo, tako da se pokaže ena stran korenine, ki si jo pozorno ogleda. Po vraskah in zarezah ugotovi, koliko je vredna. Ako se mu zdi še premajhna, jo pusti rasti do naslednjega leta. Poprej pa še skrbno spravi vse v prvotno stanje. Korenino pokrije z zemljo, poravna mah in travo in zalije rastlino z vodo iz bližnjega potoka. Prav tako ne izgrebe Kitajec rastline, če jo je našel, ko še cveti. Pusti jo, da dozori, ker upa, da bodo iz semena, ki bo popadalo na tla, pognale nove rastline. V obeh slučajih pa zasadi okoli najdenega šenšena majhne paličice v znamenje, da je korenino že nekdo odkril in je torej njegova lastnina. Drug Kitajec, ki se morda nameri na palice, se rastline ne bo dotaknil, ne samo zato, ker mu prepoveduje to strah pred kaznijo in praznoverje, ampak tudi zato ne, ker res spoštuje tujo lastnino in korist. Razen s paličicami, si zaznamuje Kitajec mesto, kjer je našel rastlino, še na drug način. Izbere si bližnje drevo in zareže v skorjo posebno znamenje, nato si z drobnimi kamenčki v premi črti zaznamuje pot do rastline in podaljša na isti način to črto v vedno premi smeri za toliko, kolikor znaša razdalja od drevesa do rastline; na koncu črte zabije količek in zareže spet vanj isto znamenje kakor na drevesu. Mesto rastline se nahaja torej točno sredi te preme črte.

Vse to se dogaja za slučaj, če želi Kitajec pustiti rastlino za več ali manj časa na svojem mestu, bodisi da je še premajhna ali pa, da še ni odcvetela. Ako pa najde rastlino, ki je že dozorela, izgrebe takoj, toda zelo previdno, njeno korenino. Posebno pazi na to, da ne poškoduje dolgih in številnih vlaken, ki rastejo globoko v zemljo. Za izgrebanje mu služijo dolge koščene paličice, ki jih kitajski iskalec vedno nosi s seboj. Korenino shrani v kozorček, ki si ga je bil napravil iz skorje kakšnega drevesa.

Čim začne jeseni rumeneti listje in veti suhi severozapadni vetrovi, prenehajo iskalci z nabiranjem dragocenih korenin. In takrat se dogajajo v divjih puštinjah dostikrat pretresljive žaloigre.

Z zakladom v roki hiti neutrudljivi iskalec proti domu. Vse leto je blodil po strašni puščini in ni se bal ne gladu, ne brezmejnih naporov in trpljenja, ne krvoločnih zveri. Sedaj je vse prestano, vse težave so za njim njegov trud ni

bil zaman. Toda ne — še ena nevarnost ga čaka, večja od vseh prestanih.

Tamle, kjer se zoži dolina v globoko sotesko, tako da ima komaj deroča reka prostora za svojo strugo — ali se ne skriva tam v zasedi strašni ropar, prežeč na utrujenega popotnika? Iskalec sluti nevarnost in hiti, hiti, da bi čim prej imel za seboj usodni kraj. Še nekaj korakov in bil bi na varnem, toda v tem hipu se posveti za bližnjim grmom in bobneč strel zagrmí po soteski. S silnim naporom skuša ubogi Kitajec še ubežati, toda moči mu odpovedo, še nekaj omahujočih korakov, nato zakrili z rokami po zraku in se zgrudi mrtev na zemljo. Izza grma pa stopi ropar in se približa mrliču. Spretno preišče njegovo obleko, odvzame mu kozorček z

dragocenim koreninom in se izgubi spet v goščavi. — Na zemljo se spušča noč in zagrinja mrliča s svojim črnim pajčolanom.

To storil je neznan koren,
neznan koren, koren
lečen.

Nar. pesem.

Iskalčeva koča v tajgi.

Dorošenko : — še ena — bil zaman. Toda ne — vse to se dogaja za slušaj, če želiš. Kitajec pustiti rastlino za vseh preselanjih.

Pa se bom vrnil...

Pa bi se vrnil Pa bi se vrnil, Pa se bom vrnil
doli na Kras, če dom bi imel v črno borovje:
če bi še peli in v vrt stopiti bi smel burja tam poje
v polju škrjančki... iz gluhe tujine... pesem življenja...
Saj bi se vrnil. Saj bi se vrnil.

E. Rakovec, župnik:

Astronomske naloge.

Pred astronomijo imajo marsikateri, dasi jo kot vzvišeno vedo občudujejo, vendar ob enem tudi strah, češ da zahteva prevelike račune in da se bavi z zvezdami, to je s predmeti, ki niso potrebni za vsakdanje življenje.

— V naslednjem, umni bralec, ti hočem pokazati, da ta strah ni upravičen, marveč, da se astronomija da porabiti tudi za potrebe življenja in da so njeni računi lahki in pristopni tudi za gimnazijca, če le zna računati z logaritmi.

1. Kako določiš natanko uro dneva?

Kolikokrat moramo vedeti za pravo uro! Ne samo za vožnjo po železnici, tudi za cerkev, za šolo, za urade, za potovanje.

Je več načinov za določitev časa po stanju solnca. Vzemimo en način, to je s pomočjo sence kakega navpičnega predmeta, n. pr. droga ali obeliska. V Egiptu so služili obeliski kot solčne ure.

Za rešitev služi obrazec:

$$\sin \frac{t}{2} = \sqrt{\frac{\cos s \cdot \sin (s-h)}{\cos \varphi \cdot \sin p}}$$

t (tempus) pomeni urni kot; t. j. za koliko stopinj je solnce oddaljeno od poldneva (od 12. ure), h pomeni višino solnca ob času, ko opazuješ in računaš, namreč kot od tvojega očesa do središča solnca, in od tvojega očesa do obzorja, ali za koliko stopinj je solnce nad obzorjem; φ pomeni zemljepisno

širino tvojega kraja, pri nas na Slovenskem, $46^{\circ} p = 90^{\circ} - \delta$, kjer pomeni δ deklinacijo solnca na dan opazovanja; kadar je solnce južno od polutnika, to je od 22. sept. do 21. marca, takrat je deklinacija δ negativna in je potem $p = 90^{\circ} + \delta$; tedaj moraš v obrazcu

$\sin p$ zamenjati s $\cos \delta$.

$$s = \frac{1}{2} (\varphi + p + h).$$

Ako hočeš izračunati t , ti morajo biti druge količine znane. Odkod so ti znane?

h dobiš iz opazovanja solčne sence; če je namreč višina obeliska ali droga a , dolžina njegove sence pa b , potem kot h izračunaš iz obrazca:

$$\text{tang } h = \frac{a}{b}$$

Izmeri višino obeliska in dolžino njegove sence, toda natančno; pri senci ne upoštevaj samo popolne sence, temveč tudi polovico polsence ob vrhu.

δ , deklinacija solnca pa ti mora biti od drugod znana; dobiš jo v astronomskih koledarjih. Če ti pa niso pri roki, ti v naslednjem pristavi majhno razvidnico iz katere lahko za vsak dan izračunaš dotično deklinacijo. Deklinacija solnca se namreč neprestano menja tekom enega leta. Dne 22. jun. stoji solnce najvišje, takrat je $\delta = +23 \cdot 5^{\circ}$; dne 21. marca in 23. sept. stoji solnce ravno nad polutnikom, in je $\delta = 0^{\circ}$, dne 22. dec. pa stoji solnce za nas najnižje in je $\delta = -23 \cdot 5^{\circ}$.

Med temi skrajnimi točkami se δ menjava tako:

Januarja 2. = δ - 23 ⁰	aprila 13. = δ + 9 ⁰	septemb. 5. = δ + 7 ⁰
" 10. = δ - 22 ⁰	" 16. = δ + 10 ⁰	" 8. = δ + 6 ⁰
" 16. = δ - 21 ⁰	" 19. = δ + 11 ⁰	" 10. = δ + 5 ⁰
" 21. = δ - 20 ⁰	" 22. = δ + 12 ⁰	" 13. = δ + 4 ⁰
" 25. = δ - 19 ⁰	" 25. = δ + 13 ⁰	" 16. = δ + 3 ⁰
" 29. = δ - 18 ⁰	" 28. = δ + 14 ⁰	" 18. = δ + 2 ⁰
Februarja 2. = δ - 17 ⁰	Maja 1. = δ + 15 ⁰	" 21. = δ + 1 ⁰
" 6. = δ - 16 ⁰	" 5. = δ + 16 ⁰	" 23. = δ 0 ⁰
" 9. = δ - 15 ⁰	" 8. = δ + 17 ⁰	" 26. = δ - 1 ⁰
" 12. = δ - 14 ⁰	" 12. = δ + 18 ⁰	" 29. = δ - 2 ⁰
" 15. = δ - 13 ⁰	" 16. = δ + 19 ⁰	Oktoobra 1. = δ - 3 ⁰
" 17. = δ - 12 ⁰	" 21. = δ + 20 ⁰	" 4. = δ - 4 ⁰
" 20. = δ - 11 ⁰	" 26. = δ + 21 ⁰	" 6. = δ - 5 ⁰
" 23. = δ - 10 ⁰	Junija 1. = δ + 22 ⁰	" 9. = δ - 6 ⁰
" 26. = δ - 9 ⁰	" 10. = δ + 23 ⁰	" 11. = δ - 7 ⁰
" 28. = δ - 8 ⁰	" 22. = δ + 23 ⁵ ⁰	" 14. = δ - 8 ⁰
Marca 3. = δ - 7 ⁰	Julija 3. = δ + 23 ⁰	" 17. = δ - 9 ⁰
" 6. = δ - 6 ⁰	" 12. = δ + 22 ⁰	" 20. = δ - 10 ⁰
" 8. = δ - 5 ⁰	" 19. = δ + 21 ⁰	" 22. = δ - 11 ⁰
" 11. = δ - 4 ⁰	" 24. = δ + 20 ⁰	" 25. = δ - 12 ⁰
" 13. = δ - 3 ⁰	" 29. = δ + 19 ⁰	" 28. = δ - 13 ⁰
" 16. = δ - 2 ⁰	Avgusta 2. = δ + 18 ⁰	" 31. = δ - 14 ⁰
" 18. = δ - 1 ⁰	" 5. = δ + 17 ⁰	Novemb. 3. = δ - 15 ⁰
" 21. = δ 0 ⁰	" 9. = δ + 16 ⁰	" 7. = δ - 16 ⁰
" 23. = δ + 1 ⁰	" 12. = δ + 15 ⁰	" 10. = δ - 17 ⁰
" 26. = δ + 2 ⁰	" 16. = δ + 14 ⁰	" 14. = δ - 18 ⁰
" 29. = δ + 3 ⁰	" 19. = δ + 13 ⁰	" 18. = δ - 19 ⁰
" 31. = δ + 4 ⁰	" 22. = δ + 12 ⁰	" 22. = δ - 20 ⁰
Aprila 3. = δ + 5 ⁰	" 25. = δ + 11 ⁰	" 27. = δ - 21 ⁰
" 5. = δ + 6 ⁰	" 28. = δ + 10 ⁰	Decemb. 3. = δ - 22 ⁰
" 8. = δ + 7 ⁰	" 31. = δ + 9 ⁰	" 11. = δ - 23 ⁰
" 11. = δ + 8 ⁰	Septemb. 3. = δ + 8 ⁰	" 22. = δ - 23 ⁵ ⁰
		Januarja 2. = δ - 23 ⁰

Za dneve vmes vstavi po razmerju.

Ko si tako s pomočjo logaritmov izračunal t , deli to vrednost za t s 15 in dobiš takoj ure in minute, ki ti povedo za koliko časa pred ali po 12. poldanski uri si opazoval sonce in koliko je bil torej takrat pravi solnčni čas. Deliti s 15 moraš zato, ker je t izračunan v stopinjah in pride na vsakih 15⁰ 1 ura časa; ko se zemlja zavrti za 15 stopinj okoli osi, preide ravno 1 ura.

Nazadnje moraš še prišteti t . zv. enačbo časa, da dobiš iz pravega solnčnega časa — povprečni ali meščanski čas in potem uravnaj svojo uro. Enačbo časa pa najdeš v vsaki cerkveni priliki, ki jo imajo duhovniki ali ki se nahaja v zakristijah; zadostuje tudi, če je več let stara pratika; glej stran 11 v pratiki.

Vzglej ti bo ves račun pojasnil.

Recimo da si postavil navpičen drog ali obelisk in dne 9. februarja izmeril

ob času, ko je tvoja ura kazala 4^h 20^m popoldne, višino droga $a = 890$ mm in dolgost njegove sence $b = 8050$ mm. Ali tvoja ura prav kaže? Kateri je bil pravi čas opazovanja?

Iz a in b izračunaš:

$$\text{tang } h = 890 : 8050.$$

$$h = 6^{\circ} 18' 32''.$$

Nadalje $\varphi = 46^{\circ}$ za naše kraje $p = 90^{\circ} - \delta$; dne 9. II. pa je $\delta = -14^{\circ} 45'$ torej $p = 90^{\circ} + 14^{\circ} 45' = 104^{\circ} 45'$ $s = \frac{1}{2} (\varphi + h + p) = 78^{\circ} 31' 46''$ $s - h = 72^{\circ} 13' 14''$

$$\log \cos s = 9.29862 - 10$$

$$\log \sin (s-h) = 9.97874 - 10$$

$$9.27736 - 10 \quad 1)$$

$$\log \cos \varphi = 9.84177 - 10$$

$$\log \sin p = 9.98545 - 10$$

$$9.82722 - 10 \quad 2)$$

2) odšteto od 1) ostane

$$9.45015 - 10$$

to je izraz pod korenem, nato deli z 2, da dobiš drugi koren in dobiš

$$\log \sin \frac{t}{2} = 9.72508 - 10$$

$$\text{iz tega najdeš } \frac{t}{2} = 32^{\circ} 4' 10''$$

$$t = 64^{\circ} 8' 20''$$

Deli s 15 in dobiš: $t = 4^{\text{h}} 16^{\text{m}} 23^{\text{sek}}$

Enačba časa je za 9. febr. = +14', prištetj torej 14 minut prejšnjemu in dobiš pravi povprečni čas tvojega opazovališča, namreč $t = 4^{\text{h}} 30'$ popoldne, (ali $7^{\text{h}} 58'$, če si opazoval predpoldne,

ker v tem slučaju se odšteje t od 12^{h}). Tvoja ura pa je kazala $4^{\text{h}} 20'$ torej 10^{m} prepozno. Naravnaj jo zdaj!

Opomba. Če hočeš na opisani način izračunati dnevne ure, glej da boš opazoval vsaj 2 uri pred ali 2 uri popoldne; blizu poldneva ta obrazec ni raben, ker so koti premajhni in se senca le prav prav počasi menja. Najboljši je jutranji čas do 9 in popoldanski od 3 naprej, Kaj pomeni enačba časa, ti pojasnim v eni poznejših nalog.

Glasovanje o dijaških čepicah.

(Šolska naloga četrtošolca I. B.)

Pred dobrim mesecem so pričeli nositi dijaki prve dijaške čepice. Nekateri so jih nosili na skrivaj, tiščale so jih še na glavi; drugi pa ponosno in veselo, posebno prvošolci: »Evo me — študenta!«

Zadnjič je prišel v razred sluga. Slutili smo, da bo nekaj o dijaških čepicah, ali celo uniformah. Po razredu je poskakovalo iz klopi v klop: »Radi dijaških čepic!«

Bilo nam je na prosto voljo, ali jih bomo imeli ali ne. Vsakdo bo volil po svojih starših. Na listek se bo napisalo mnenje ter oddalo.

Težko smo pričakovali, da je odšel profesor iz razreda. Tedaj se je vnel pravi pravcati volivni boj. »Za« in »proti« je švigalo križem po razredu. Jaz sem bil takoj ves vnet za to novost. Vnelo se je živahno razgovarjanje.

»Za?«

»Protit!«

»Pojdi se solit!« ...

»Za?«

»Da! Pa ti?«

»Tudi. Živio, midva fanta od fare!« In tako je šlo brez konca in kraja.

Seveda, volitve brez volivnih letakov niso za nič! Takoj so krožili letaki po razredu; videl si slike na deski: v najbolj živih barvah so prikazovale za in proti.

»Gotovo si za?«

»Ne, proti.«

»Ti, kakšne razloge pa imaš za, proti?«

»?!?«

»Vidiš! Ali ni lepše, če smo vsi enaki? Vsakdo bo vedel, da si dijak, ne pa baraba iz Vodmata. Glej, majhen si, pa si bodo rekli: 'Majhen je, pa v četrto hodi!' Vidiš, tako bi bilo!«

»Pa ... pa profesorji, če si v kinu, ali kaj takega ... ali ...«

»Saj kadar je dovoljeno dijakom, lahko greš. Kadar pa ni dovoljeno, pa ni dovoljeno. Če te vidi profesor, boš kaznovan istotako, pa da imaš cylinder na glavi ali pa če si golo-glav.«

»A na cesti! Se ne moreš niti pošteno razmajati.«

»Pošteno se lahko vedno giblješ, kolikor pristoji dijaku. Če se pa vedeš drugače, pa nisi več dijak, ampak lump.«

Trde izraze smo tudi rabili; tehtne razloge istotako; nadebudni agitatorji za prihodnost...

Domov sem prišel z novico; presenetila je skoro vse.

»Je pa zopet kakšna politika vmes,« se je važno oglasil oče. Rad bi mu dopovedal (čeprav nisem bil niti sam prepričan), da bi bile čepice

koristne; kako bi bilo lepo, ko bi imeli vsi enake; vse kulturnejše države imajo uniformirane dijake. Brez konca in kraja sem našteval dobrine in solčne strani čepic; senc pa sem se skrbno ogibal.

Pomagalo mi ni nič, listek se je glasil: proti. Križem sem ga pogledal, pripravil — in pozabil. V šoli sem bil radi tega grajan; komedije in komedije... To pa vse radi uboge čepice, kar je meni skoro vseeno, ker jaz sploh nikdar ne nosim — nikaškega pokrivala.

NAŠI POMENKI

Na razna vprašanja in nasvete. Že sedaj, ko sta izšle šele dve številki, se kaže, kako zelo je bil »Mentor« potreben. Veselo se širi med dijaštvom in se razrašča po vsej Sloveniji, pa tudi izven mej naše države že ima naročnike. Iz pisem, ki dohajajo na uredništvo, se razbira, da list v splošnem popolnoma ustreza svojemu namenu, v posameznostih bi pa želeli nekateri še to in to in ono. Gotovo, uredništvo bi z veseljem ustrezalo vsem upravičenim željam, ako bi obseg lista ne bil strogo odmerjen. In to je. Niti lista več ne sme urednik porabiti, kakor je dogovorjeno. Zato prosimo vse naročnike, poverjenike in prijatelje, da malo potrpijo in — dosti delajo. Dijaki in dijakinje, na delo za »Mentorja«! Pokažite ga svojim tovarišem in tovarišicam in priporočite jim, naj si ga naroče! Posebno ga skušajte razširiti na zavodih, o katerih veste, da ga še nimajo ali da ga imajo le malo. Samo veliko, veliko število plačujočih naročnikov bo omogočilo, da bo list mogel v splošnem in v podrobnem povsem zadovoljivo vršiti svojo lepo nalogo.

Goriška Mohorjeva družba. Opozarjamo dijake na letošnje knjige Goriške Mohorjeve družbe. Družba je izdala letos za malenkostno udnino 6 L (za Jugoslavijo 20 Din) pet knjig: obširen Koledar, dalje Kolačke (nekako nadomestilo za abecednik, da se bodo slovenski otroci naučili iz njega slovenski brati, ker se v šoli uče samo — italijanski), Meškove Legende o sv. Francišku, apologetični spis Luč v temini in Kumičičev Jelkin nageljček. Veseli smo živahnega slov-

stvenega življenja med Goričani. Zavedamo se pa tudi, da moramo biti Slovenci v Jugoslaviji po svojih močeh »varuhi svojega brata« izven Jugoslavije in da mora biti vsak zaveden Slovenec naročen vsaj na eno publikacijo bratov, ki jih še ni doma. V tem oziru je pač najprimernejše, naročiti se na Goriško Mohorjevo družbo. Naročnino sprejema Prosvetna zveza v Ljubljani, Miklošičeva cesta 7 (kjer je tudi uprava Mentorja). Obenem z naročnino je treba plačati tudi 10 Din za poštnino, tako da znašajo vsi stroški za naročitev 30 Din. Denar je treba poslati najpozneje do 1. aprila 1927.

Pazljiv čitatelj našega lista nam je poslal latinski prevod šolske naloge, ki jo je bil dal g. prof. Sempronij Tiro svojim tretjeolcem. Zdi se nam pravičen in da zasluži odlično. Radi ga priobčujemo. Glasi se: Pulcherrimi feriarum dies velut (sic!) somnium lapsi sunt. Quot laetas nobis horas attulerant! Saepe sole oriente cubilibus relictis e domicilliis nostris egressi sumus, ut montem aliquem altum ascenderemus. De summo monte loca conspeximus, quae antea non noveramus. Saepe cum patribus nostris curribus vecti sumus patruos et materteras visum. Saepe frigida aqua corpora nostra amplexa est undis suis iucundissimis. Saepe in hortis nostris dulcibus fructibus arborum nostrarum frugiferarum vescebamur. Saepe baculo viatico arrepto ad amicos profecti sumus, ut alius homines videremus et loqueremur cum iis. Si plus pecuniae parentes nostri dedissent nobis, longius iter fecissemus. Ita plane oblitus eramus, quid schola esset. At Idibus Septembris parentes nostri in oppidum nos remiserunt, ut litteris nos dederemus. Magistri nostri in haec angusta conclavia nos incluserunt. Sic transit gloria mundi.

Mel - lik, Ljubljana. »Borbo za slovensko Prekmurje« priobčimo. »Pesem Prekmurcev« (ter ostale tri) pa so še preblizu prozi in preoddaljene od vsake metrike in vsakega ritma, da bi jih mogli sprejeti. Nikar tudi ne mislite, da mora vsaka pesem imeti kitice in sicer samo štirivrstične.

N. K., Ljubljana. »Prvikrat v gledišču« je sicer živahno pisana domača naloga (četrtšolke), vendar bi nam bolj ugajala, ako bi svoj prvi obisk dramskega gledišča sedemletni Tonček sam pripovedoval. Iz spisa ni niti približno razvidno, kaj so igrali; nekaj bi pa Tonček vendarle vedel tudi o vsebini povedati!

St. K., Ljubljana. Snov primerna, obdelana pa slabo. G. profesor vas je pohvalil gotovo zato, ker ste se pri sestavi držali določenih pravil. Po vsebini pa kaže spis še preveč pomanjkljivosti, da bi ga mogli objaviti.

D-r., Ljubljana. Vaš prevod Horacijeve »Sic te diva potens Cypri...« je brez pesniške vrednosti.

K., Ljubljana. »V Rim!« ste potovali in nam opisali, kaj ste na potu videli. Dar pripovedovanja imate, vendar nam poslani spis ne ugaja povsem. Ničesar novega ne izvemo in zdi se tudi, da pridemo v Rim malce prehitro. Vadite se pridno in pošljite nam kaj drugega.

France, Maribor. Vi imate lepo navado, da pošiljate iste prispevke raznim listom. Kako spravljate to v sklad s svojo častjo?

Zv. St., Maribor. Križaljke vas veselijo in tri ste nam poslali na ogled pravite. Toda to, kar smo prejeli, bi kazalo, da sploh ne poznate križaljke in načina, kako se sestavljajo. Tudi sicer so poslane stvari žal ne uporabne. Morda kaj drugega.

P. M., Maribor. Vaše »Misli ob pričetku šolskega leta« niso godne za natis. Iz spisa zavzemi samo tu pa tam nekaj takega, kar vam je brez dvoma prišlo iz srca, drugo je pa preveč narejeno, šolsko, mrzlo. Pazite na smisel stavka in slog. Ne morete pisati: »Naša ušesa ga niso poslušala, kajti bila so tam v zelenem logu itd.!«

T. E., Maribor. Pesmica »Nevihta« se vam ni posrečila, manjka ji pesniškega polleta. Iz zadnje kitice bi se dalo domnevati, da je dež pobil žito. Tudi slovnično ni dobro. Kaj drugega!

T. A., Log. »Vožnja v Ljubljano« Vam se je precej posrečila. Nekoliko bomo popravili in objavili, čim nam bo prostor dopuščal. Toda: Pišite samo na eni strani!

MALI OBZORNIK

Gregorčič kot duhovnik. Eden izmed Gregorčičevih stanovskih tovarišev in sosedov ob času pesnikovega dušnega pastirstva,

Ignacij Leban-Batujski, je objavil v Kole-darju Goriške Mohorjeve družbe za 1927 svoje spomine na Simona Gregorčiča. Opisal ga je prav posebno od ene strani: kot duhovnika. Leban piše:

»Tu naj omenim domnevo mnogih, češ da Gregorčič ni imel poklica za duhovski stan in da je vstopil prisiljen v bogoslovje. Kar se tega tiče, ni znil nikdar niti besedice, ki bi kazala, da ni srečen kot duhovnik, dasi mi je pravil marsikateri dogodek iz gimnazije, bogoslovja in iz svojih dušnopastirskih služb. To pa je večkrat omenil, da je čutil vedno veselje do starih jezikov, latinščine in grščine, in da bi bil rad poslušal predavanja na vseučilišču. A dasi ni nikoli videl vseučilišča, je vendar prav dobro obvladal ta dva jezika. Nekoč sva govorila o njegovih pesmih in tedaj sem mu omenil pesem »Moj črni plašč«, ob katero so se nekateri spotikali. Rekel je: »Le dobro premislite to pesem in takoj spoznate, da je to apoteoza duhovskega stanu.« Gregorčič je čutil globoko v svojem srcu, kaj je duhovnik.«

Kakšen je bil Gregorčič kot duhovnik, to bi se moglo morebiti najjasneje razvideti iz njegovih pridig. Goriški nadškof dr. Sedej je pisal o njih Koledarjevemu uredniku, da »so zelo praktične, večinoma moralne vsebine, ker dogmatik (Gregorčič) menda ni bil. Svetoval sem, naj se izdajo tiskane, a profesorji bogoslovja v Gorici so bili temu nasprotni... Iz njih bi se dal posneti Gregorčič kot duhovnik.« Nadškof pristavlja še: »Da je bil dober in veren duhovnik, sem spoznal iz njegovega neomadeževanega življenja in govorjenja...«

Slovstveni zgodovinar bo z žalostjo izvedel iz Lebanovega spisa, da Gregorčičevih pridig ne bomo nikdar brali: med vojno so se radi vlage tako pokvarile, da so danes popolnoma uničene in za vedno izgubljene, ker jih ni mogoče brati.

Dne 22. julija 1925 je objavila Goriška Straža doslej še malo znano pesem Gregorčičevo, ki je bila natisnjena samo v sto izvodih; posvečena je novomaškini Nikolaju Sedeju v spomin na 6. avgusta 1904. Tu govori Gregorčič o duhovskem stanu:

Ne misli nase blagi mož;
i Ti za druge delal boš,
za druge boš orál, sejál; —
če drug pa tu bo snopje bral,
vse zrnej te pa Tebi
Bog spravi tam na nebi.

Pisatelj omenja še druge momente (Gregorčičeve svetniške pesmi, Joba, Jeremijo, Spokorne psalme i. dr.), ki govore za to, da je bil Gregorčič s srcem pri svojem stanu.

Z ozirom na Lebanove ugotovitve se bo pa marsikdo vprašal: »Pa kako to, da je

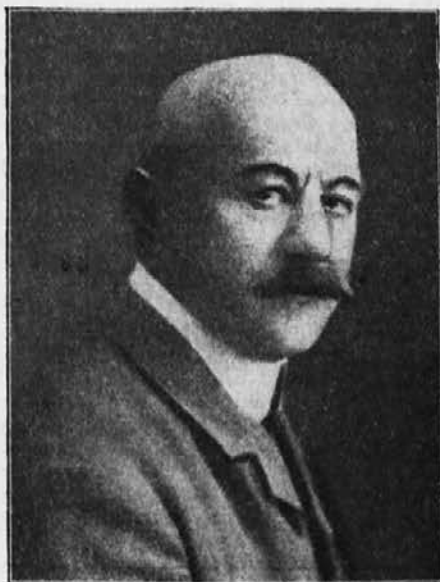
pel Gregorčič tudi o ujetem ptiču? To vendar dokazuje baš nasprotno! Tu se moramo predvsem spomniti, da je takih pesmi, v katerih toži pesnik — da povemo prozaično — radi celibata, zelo malo v primeri z drugimi, kjer tako lepo govori o vzvišenosti žrtve, ki jo daruje Bogu in bližnjemu tisti, ki se posveti duhovskemu poklicu. (Preberi n. pr. samo Vzore ali pa Življenje ni praznik!) Da pa je imel pesnik, ki je bil telesno bolehen, zelo nervozen (tudi Leban pravi, da se je Gregorčiču poznalo, da ni imel posebno trdnega telesnega zdravja), trenutke, ko mu ni stala pred očmi toliko vzvišenost njegove žrtve kakor njena teža, to je jasno. Saj se to dogaja menda v vseh poklicih, ne samo v duhovskem, dasi se ostali poklici med seboj dosti manj ločijo nego duhovski od katerega koli svetnega. Vzemimo n. pr. — da navedemo sicer nezadosten primer — profesorja, ki je zadovoljen v svojem poklicu in mu niti na misel ne pride, da bi rekel: Quem dii odere, magistrum fecere (Kogar bogovi črtijo, tega so napravili za učitelja); vendar pa pridejo trenutki, ko blagruje ljudi, ki niso v državni službi, in si misli, koliko bolje se godi odvetniku z obširno prakso in zdravniku. A človek se zaveda, da je to trenutno nerazpoloženje, ki se mu človek drugi dan smeje, trdno prepričan, da je za človeka največja sreča tisti stan, ki si ga izbere takrat, ko ne misli predvsem na svetne dobrine. Nihil est ab omni parte beatum. (Nobena stvar ni — od vseh strani gledana — samo solnčna.) To so trenutki, ko se voz ustavi v klancu, ko človek posebno čuti baš senčno stran svojega poklica. Pa človek zopet počasi z bičem in pogumno gre voz v klanec. — Pri pesniku pa je to malo drugače. Pesnik se morebiti tudi drugi dan ali že drugo uro smeje svojemu nerazpoloženju, a bravci njegovih pesmi sočuvstvujejo z njim leta in leta; ne gledajo v pesmi samo »hčerke trenutka«, ampak hočejo iz nje razbrati neko izpoved pesnikovo, ki velja za vse življenje. Treba je torej vedno imeti pred očmi pesnika v celoti, da mu kolikor toliko pravilno spoznamo glavo in srce.

□ Dostavili bi lahko še to, da tisti, ki se ni nikdar vmislil v ideal duhovniškega življenja, sploh težko razume, da bi človeku ne bilo žal, da je šel v semenišče; radi tega je zelo nagnjen k temu, da bi smatral vsakega duhovnika za nesrečnega. To sta pač dva različna svetova, ki sta drug drugemu tuja.

I. D.

Jovan Cvijić. Kmalu za velikim državnikom N. Pašićem je izgubila naša država tudi velikega učenjaka J. Cvijića, ki je po daljšem bolehanju umrl v Belgradu v nedeljo 16. januarja t. l. Jovan Cvijić se je rodil 29. septembra 1865 v mestu Loznici na

ravnini med Drino in Jadrom blizu bosanske meje in ta pokrajina, ki je bila šele leta 1883. osvobojena turške oblasti, je tudi domovina Vuka Stefanovića Karadžića, ki je bil rojen 1787 v selu Tršiću vzhodno od

Loznice. Po dovršeni gimnaziji je Cvijić študiral na tedanji Veliki šoli v Beogradu matematiko in prirodopis in se pod vplivom svojega profesorja Karića vedno bolj zanimal za zemljepis. Učil je eno leto na II. gimnaziji v Beogradu in tedaj je že izšlo prvo njegovo večje delo, in sicer o krasu v vzhodni Srbiji. Poslali so ga na dunajsko univerzo študirat geografijo k slovečemu A. Pencku, in po učiteljevem zgledu se je Cvijić najbolj bavil s proučevanjem oblik zemeljskega površja, zlasti kraškega sveta in pa sledov ledene dobe, ki jih je on prvi dokazal tudi v gorovjih Balkanskega polotoka.

Po končanih študijah je bil 1893 imenovan za profesorja Velike šole v Beogradu, kjer je naslednje leto ustanovil tudi Geografski zavod in je neumorno raziskaval dotlej tako malo poznano Srbijo in sosedne pokrajine ter pisal o uspehih svojega dela tudi v nemškem in francoskem jeziku. Velik del svojega življenja je prebil na potovanjih, peš in na konju, često ne brez nevarnosti in si najbrž že tedaj tudi nakopal kal smrtne bolezni. Pri tem je začel Cvijić obračati vedno večjo pozornost tudi prebivalstvu, njega izvoru, naselbinam ter šegam in navadam; na njegovo pobudo in pod njegovim uredništvom je začela izdajati Srp. Kralj akademija zbirko razprav pod naslovom »Naselja i poreklo stanovništva«, v kateri je kot 18. knjiga izšla

Jos. Malova razprava o uskoških selitvah na Slovensko.

S svojim znanstvenim delom je Cvijić tudi praktično koristil domovini in pri svojem velikem ugledu je lahko uspešno branil njene pravice in zahteve pred tujim svetom. Tako je nastopil o priliki aneksijske krize in balkanske vojne, zlasti pa po svetovni vojni na mirovni konferenci v Parizu in pri koroškem plebiscitu. Domovini je ostal zvest tudi, ko so mu že l. 1902. ponujali stolico na vseučilišču v Pragi, dasi je beograjska Velika šola šele tri leta kasneje postala prava univerza. Po njegovem prizadevanju se je l. 1910. ustanovilo Geografsko društvo v Beogradu in Cvijić je bil njegov predsednik, enako tudi predsednik Srp. Kralj. Akademije in dvakrat je bil tudi rektor univerze. Kako so našega učenjaka cenili v tujini, dokazuje cela vrsta odlikovanj; tako je bil častni doktor praške in pariške univerze ter častni ali dopisni član mnogih učenih društev. Najsijajnejši dokaz pa je veliki Zbornik razprav, ki obsega čez 600 strani in ki so mu ga ob 35 letnici njegovega znanstvenega delovanja l. 1924. poklonili njegovi sotrudniki in prijatelji iz vse Evrope in celo Amerike. Cvijićevo delo je bil slednjič tudi I. slovanski geografski in etnografski kongres v Pragi l. 1924., a drugega, ki se bo vršil letos v Varšavi, mu žal ni bilo dano dočakati — veliko prezgodaj ga je ugrabila smrt nam in vsemu človeštvu.

S. K.

VAŽNE KNJIGE

Isidor Cankar, *Uvod v umevanje likovne umetnosti*. Izdala in založila Narodna galerija v Ljubljani 1926. (224 str. z 48 slikami.)

»Reči smemo, da je kult umetnosti v našem času dosegel svoj višek« (II), pravi po vsej pravici pisatelj. Da je ob povodni tovrstnega slovstva v tujih jezikih tudi pri nas vzklila taka knjiga, je vesel pojav; še veselejša pa je dejstvo, da se knjiga lahko stavi ob stran najboljšim podobnim knjigam. Umetnost (pa naj bo glasbena, slovstvena ali likovna) prisluskuje utripanju src v posameznih dobah in nam ponazarja nje duhovno snovanje. Zato je za poznavanje človeka in časa potrebno poznavanje umetnosti. Likovna umetnost je našim šolam žal nedosegljivo razkošje, čeprav je laže dostopna nego slovstvena, saj je slika biblija pauperum. Dočim imamo pri likovni umetnosti pred sabo fizično sliko in ti en sam pogled nanjo lahko osveži stvarno predstavo, ti note in črke na papirju ne nudijo nikake fizične predstave o umetnini, ki tiči za njimi, in si moraš šele sam stopnjema

ustvariti sliko (in velikokrat je že ta netočna in pokvarjena), ki jo potem motriš in uživaš. Zato je uvod v umevanje likovne umetnosti obenem najboljši uvod v umevanje umetnosti sploh. Res izraža lik misel drugače kakor beseda ali glas, a vsi oblikujejo iz iste osnove, iz istega življenjskega čuvstva in nazora.

Ta nazor pa je v jedru lahko trojen: ali sloni v idejnem, duhovnem svetu (idealizem) ali vidi in išče ves življenjski smisel v stvari, naravi, kakršna se nam javlja (naturalizem), ali pa išče sinteze, strnitve obeh svetov (realizem). Ta trojni pogled na svet je tudi trojni vir umetnostnega oblikovanja. V kakšne likovne sloge se je prelilo teh troje nazorov, nam pojasnjuje pričujoča knjiga. Ob dobro izbranih slikah ti bo pisatelj v umetniško lepem jeziku z nazorno jasnostjo pokazal: 1) kako je idealizem pri ustvarjanju netvarnih idej prezrl telesnost, prostornost in kompozicijo; njegov slog je ploskovit, dvorazsežen, je brezprostoren in vezan v kompoziciji (nanizanost in simetrija); 2) da realizem pač oblikuje telesnost s trojno razsežnostjo, da stremi za resničnostjo, kakršna je, odtod plastičnost sloga; da stavlja svoje osebe in predmete v prostor, a omejen; da komponira tektonsko, pri čemer se kaže umerjenost in harmonija večnega reda, ki poseva v realni svet iz idejnega; 3) da je naturalizem videl pri oblikovanju telesa predvsem trenutno razgibanost, ki se javlja zlasti v svetlobnih učinkih, odtod slikoviti slog; da mu je prizorišče le izrezek iz neskončne narave, odtod v vse smeri preko okvira prekipevaloč brezmerno prizorišče in svobodna kompozicija.

»Ker je zadnje dno vsakemu stilu v tej miselnosti, ki obsega več nego umetnostne predstave, ki obsega ves svet, poganja stil iz globlin človekove duše, iz njegovega svetovnega nazora in življenjskega čuvstva« (219). »Da, stil je izraz celega človeka, izraz umetniškega individua in njegove dobe« (220). Kdor hoče globlje doumeti to veliko resnico, ki velja za vsako umetnost, naj vzame to, tudi v ožjem pomenu besede res »lepo knjigo« v roke in naj jo bere in zopet bere.

J. Š.

Razprave III. Izdalo Znanstveno društvo za humanistične vede. V Ljubljani 1926.

Če noče dijak, da bo zastarel šel že z gimnazije, mora zasledovati rezultate znanstvenih raziskavanj. Pred par meseci je izšla že tretja zbirka takih za nas zelo važnih razprav. Kaj nam prinaša zadnja knjiga?

Gotovo boš z veseljem bral Prijateljevo slikovito in zanimivo pisano razpravo »Ustanovitev Ljubljanskega Zvona« in celovškega »Kresa«. Ustvaril ti bo vzdušje leta 1880. in 1881.

ko sta se ob intenzivnem literarnem zanimanju vsega izobraženstva osnovala istočasno dva lista, s prikrito ostjo nesoglasja obmejnega in ljubljanskega kroga naših izobražencev. Dolga navajanja iz še neobjavljenih pisem ti bodo vdehnila nove svežosti v že znane osebnosti kakor Trstenjak, Pajk, Levec, Erjavec itd. Zlasti vihar, ki je po enoletnem vljudnostnem prizanašanju izbruhnil ob znani Pajkovi kritiki Gregorčičevih Poezij, te bo zanimal. Krepak je in prav slovenski.

Težko čitljiva, a zato nič manj važna, je razprava Kidričeva »Prešernove odklonjene prošnje za advokaturu«. Tout comprendre c'est tout pardonner — kdor dobro meri, ne zameri. Spricho krivice, ki so jo prizadevali našemu velikemu pevce, nam bo razumljiva marsikaka poteza njegovega življenja. Kar smo vedeli doslej le nejasno, nam je sedaj jasno iz uradnih listin. Ko je bila Prešernu odbita (1830) prošnja za plačanega konceptnega praktikanta v Celovcu, ga je to še bolj nagnilo k advokaturi. Sicer odlični jurist je iz ne povsem jasnih razlogov napravil advokatski izpit le z zadostnim uspehom, kar pomeni zanj prvo tragiko. L. 1832. je prosil prvič za odvetniško mesto, a ga ni dobil. Krivica se mu ni zgodila, a zadelo in potrla ga je ta zavrnitev zelo v živo. Dve leti kasneje (1834) je zopet prosil; upanja je bilo več, v Ljubljani so ga stavili na drugo mesto, a Celovec se je odločil za najmlajšega, Kavčiča. Kopitar je pri stvari nedolžen. Odvetništvo in Julija sta mu zašli in od teh se je čez pet let pojavilo na obzorju samo še prvo. Tedaj je imel Prešeren veliko upanja, da uspe, saj ga je Ljubljana predlagala na prvem mestu — Celovec in Dunaj pa sta 1840. zagrešila nad slovenskim pesnikom zločin, ki ostane eden izmed glavnih gibal v procesu pesnikovega ranega umiranja« (str. 80). Četrtrič je prosil 1843; Ljubljana ga je zopet predlagala na prvo mesto, a to pot mu je prestregla policija ugodno rešitev. Še petič je prosil za Ljubljano, a zopet propadel (1845). Umaknil se je nato resigniran v Kranj.

Zelo važna je tudi Breznikova razprava »Slovenski slovarji«. Megiserjev slovar iz l. 1592. je pomnožen že v 445 jezikov in narečij, obsegajočem Megiserjevem Thesaurus Polyglottus (1603), ki tvori tudi podlago rokopisu »Kranjsko besedišče pisano« iz druge polov. XVII. stol. od neznanega Gorenjca med Škofjo Loko in Bohinjem. S tehtnimi dokazi podpira Breznik trditve, da »Dictionarium latino-carniolicum« je Kastelčev, da je to »do Murka in Janežiča najboljši slovenski slovar (130). Toliko zaničevani Pohlin je dobil zadošče-

nje; njegov slovar »je osrednja knjiga, ki sega v vse slovenske slovarje, ki so bili pred njim, in vse, ki so bili za njim« (143). »Ž njim se začenja nova doba v slovenskem pismenem besednem zakladu« (144). Kako usodno je vse delo iz predsodkov! »Ž nikomer se ni zgodovina tako igrala kot z njim. Njegov slovar so vsi prezirali, ponevedoma so pa vsi prepisovali iz njega (Jarnik, Murko, Janežič itd.). Brala ga nista niti oba velika pisatelja znanstvenih slovarjev Cigale in Pleteršnik, kar se je nad obema maščevalo« (144). Tako so toliko smešene »pohlinke« ponatiskovali od slovarja v slovar vse do l. 1908. v slov.-nem. Janežič-Hubadovem slovarju. Svariven zgled, kam pripelje nesamostojno delo.

Poleg teh treh razprav, ki posegajo neposredno v šolsko snov literarne zgodovine, sta še dve zanimivi razpravi jezikoslovnega značaja. Mušič piše o nikalnici ni. Skok pa o postanku oblik cesar in car. J. Š.

Josip Wester: Kriza naše srednje šole. V Ljubljani. 1927. Str. 69. Cena 12 Din. Dobi se v vseh knjigarnah.

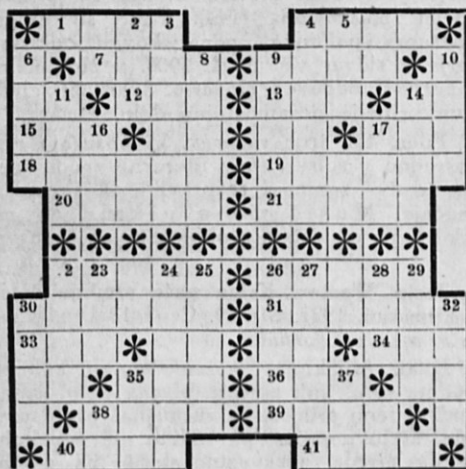
Dijak (dijakinja) meščanske ali kakšne srednje šole, tudi zate je pisana ta brošura. Nudi ti lepo priliko, da razmišljaš o pomenu šole, ki jo posečaš, pa tudi o nje napakah, ki jih morda nezavestno slutiš, ne da bi jim vedel pravo ime. (Naštete so na str. 49.) Ustroj sedanje srednje šole še ni z državnim zakonom potrjen; pravijo pa, da je načrt v Beogradu že tiskan in da ga bo g. min. prosvete Miloš (Miša) Trifunović skupščini v kratkem predložil. Proti vladnemu načrtu predlaga R. Vrhovac, ravn. gimn. v Sremskih Karlovcih, svojega; ker pa g. R. V. zahteva — po zgledu bivšega francoskega ministra Bérarda (iz l. 1923.) grščino in latinščino kot obvezno za vsakega srednješolca (torej tudi za »realca«), ubira g. Wester jako srečno neko zlato srednjo pot. Po njegovem mnenju naj bi bilo mnogo meščanskih šol (novo naj bi se ustanovile zlasti v Srbiji, kjer so neznan!), ki bi posredovale zgodnji vstop v praktično življenje, srednja šola pa naj bi pripravljala za globljo izobrazbo in pa za univerzo ter naj bi pametno izbirala res sposobne učence; naj bi bila tudi primerno stroga. Delila naj bi se v: gimnazijo (z lat. in gršč.), liceje (z lat. in francošč.), realke (s francošč.) ter ženske liceje; v vseh štirih naj bi pa pri nas bila nemščina obvezna že od 1. razreda, v 3. in 4. r. pa tudi stenografija in strojepis (namesto lepomisja). Petje naj bi ne bilo obvezno. Po 4. razredu naj bi bile diazome, ki ne bi mogli v višje razrede, odprte razne strokovne šole.

Cena je tako nizka, da si brošuro lahko kupi tudi dijaštvo. J. D.

MALO ZA ŠALO, MALO ZA RES

Križaljka.

Vodoravno: 1. Kmeto orodje, 4. geometrijski lik, 7. rudnina, 9. plinasto telo, 12. član družine, 13. dvoarkljar, 15. pesniški proizvod, 17. mera, 18. rudnina, 19. posoda, 20. moško krstno ime, 21. glasbeni pojem, 22. rudnina, 26. domača žival, 30. voznik, 31. moško krstno ime, 33. rudarski izraz, 34. rudnina, 35. svetopisemska oseba, 36. rastlina, 38. tekočina, 39. rudnina, 40. poslopje, 41. domača žival.

Navpično: 2. del glave, 3. rastlina, 4. pokrivalo, 5. zver, 6. del poslopja, 8. močnati izdelek, 9. zaslužek, 10. znanost, 11. svetopisem. oseba, 14. postaja ob južni železnici, 16. turško ime, 17. dvojica, 22. zadnje bivališče, 23. šport, 24. železna srajca, 25. duh, 26. ženska obleka, 27. risarska priprava, 28. skupina hiš, 29. svetopisem. oseba, 30. vodna naprava, 32. del roke, 35. del plota, 37. del glave.

Številnica.

(France, Maribor.)

1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 4, 10, 11,
9, 6, 2, 12, 3, 13, 2, 14, 5, 7, 15, 2.

Ključ: 12, 2, 9, 2, 4 = število;
1, 8, 10, 11, 6 = obrtnik;
7, 11, 9, 13, 2 = del glave;
14, 8, 7, 5 = čevljarsko orodje;
15, 2, 3, 2 = moško ime.

Zemljepisna uganka.

(Miroljub, Vižmarje.)

Rman, stoja — cvek, ruša — goba, nit — njiva, selo — cink, osat — dolar, oko — okraj, šest — kraj, vino — pilot, sir — ovca, vonj — drog, tabla.

Iz vsake besedne dvojice sestavi zemljepisno ime. Dobljena imena zapiši drugo pod drugo tako, da boš v eni navpični vrsti čital ime evropske države.

Trgovski napis.

(Miroljub, Vižmarje.)

Ivo Bečajnek & Eng. Zupan

Kaj prodajata ta trgovca?

Rešitev v ugank in imena rešilcev v prih. številki. Izžrebani rešilec vseh ugank dobi za nagrado lepo, njegovi starosti in studiju primerno knjigo. Reševati smejo samo naročniki (ce) »Mentorja«. Rešitev do 25 febr. 1927 na uredništvo.

Rešitev ugank iz 2. številke.

1. Čarobni lik: Oblak, brod, lopar, adam, kr.

2. Zlogovnica: Peresnik, kronika, kolcanje; lojavec, kopriva, rabota; laguna, kronanje, vešala; drenaža, nadloga, pogača; ujeta, prodaja, majorat; priimek, peščenec, dremota.

= Resnica je pri Bogu; naša naloga je, da jo iščemo.

Oboje so prav rešili: Hodnik Emil, Erjavec Ivan, Kraljič Stefan, Požar Tone, četrtišolci v Št. Vidu n. Lj.; France, Maribor. — Samo št. 1. so rešili: Čahuk A. in Hajdič A. v M. Soboti; Sv. Lapajne v Ljubljani; Julka Papler, Anica Furlan, Pepca Kerin, Vela Jelšnik, Milka, Tomšič, Marjanica Peternelj, Zalka Ježovnik, Mařenka Vacek, Anica Jelenec, Tončka Schlosser, Minka Humer, Florka Budkovič, Jožica Grašič, Anka Koman, Radica Dimnik, Ivanka Demšar, Vika Bogataj, Angelca Štular, Česenj Cirila in Vlasta Prpić v Šk. Loki.

Partija šte. 2.

(Phillidorjeva obrana.)

Beli (X): Črni (Y):

1. e2 — e4	e7 — e5
2. Sg1 — f3	d7 — d6
3. d2 — d4	Lc8 — g4
4. d4 × e5	Lg4 × f3
5. Dd1 × f3	d6 × e5
6. Lf1 — c4	Sg8 — f6 ?
7. Df3 — b3	Dd8 — e7

8. S b1 — c3 Naravno bi lahko beli vzel brez nevarnosti pešca b7, toda on igra pravilno, ker hoče svojo premoč v poziciji uveljaviti. To nas uči, da je premoč v poziciji često več vredna, kakor en ali celo več pešcev

8.	c7 — c6
9. Lc1 — g5	b7 — b5

Zadnja poteza črnega je navidez prav dobra. Zdi se, da bo beli prisiljen napraviti z letalcem umik, nakar bi se črni razvil z Sb8 — d7. Pa pride drugače.

10. Sc3 × b5 Če je kak igravec preveč zaostal v razvoju partije, kakor je m. pr. v predmetnem slučaju, tedaj ima nasprotnik često priložnost za dobičkonosne žrtve.

10.	c6 × b5
11. Lc4 × b5 +	Sb8 — d7
12. O—O—O	Ta8 — d8
13. Td1 × d7	Td8 × d7
14. Th1 — d1	De7 — e6

Sedaj bi lahko beli premagal nasprotnika z Lg5 × f6, vendar si ta izbere lepšo pot k zmagi.

15. Lb5 × d7 +	Sf6 × d7
16. Db3 — b8 +!	Sd7 × b8
17. Td1 — d8 ±	

Partija šte. 3.

(Španska partija.)

Beli (Paul Morphy): Črni (Ern. Morphy):

1. e2 — e4	e7 — e5
2. Sg1 — f3	Sb8 — c6
3. Lf1 — b5	Lf8 — c5
4. c2 — c3	Dd8 — e7
5. O—O	Sg8 — f6
6. d2 — d4	Lc5 — b6
7. Lc1 — g5	h7 — h6
8. Lg5 × f6	g7 × f6
9. d4 — d5	Sc6 — d8
10. Sf3 — h4	c7 — c6
11. Sh4 — f5	De7 — c5
12. b2 — b4	Dc5 — f8

Če vzame kraljica tekača, tedaj sledi Sf5 — d6 + z izgubo kraljice.

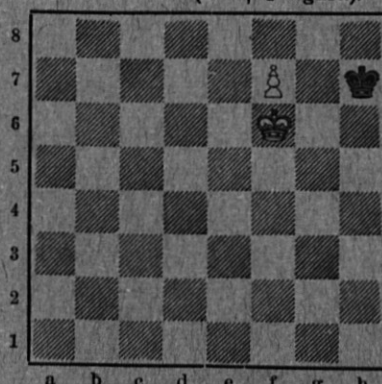
13. d5 × c6	d7 × c6
14. Sf5 — d6 +	Ke8 — e7
15. Dd1 — d3	c6 × b5
16. Sd6 × c8 +	Ta8 × c8
17. Tf1 — d1	Df8 — g7
18. Dd3 — d7 +	Ke7 — f8
19. Dd7 × c8 in dobi	

Problem šte. 3.

(Šaljiv original za začetnike.)

»Pacer« je med šahisti priljubljen izraz za šahista, ki se mu ne zdi potrebno, da bi vsako potezo premislil. Izvor te besede ima temno ozadje. O nekem »pacerju« se pripoveduje v Ljubljani sledeče: Pred več leti je igral velemojster dr. Vidmar slepo šahovsko partijo proti takozvanemu »pacerju«. Partija je prišla do sledeče končnice:

Črni: »Pacer« (Kf6; 1 figura).

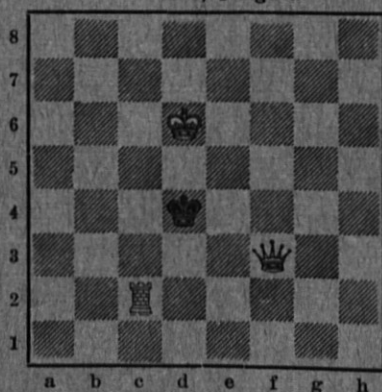
Beli: Dr. Vidmar. (Kh7, pešec f7; 2 figuri.)

Z napetostjo so »kibici« pričakovali potezo slepega igralca-mojstra, ko slednji glasno in razločno prične: »f7...«. Tu ga naenkrat prekine njegov nasprotnik, žareč od veselja z besedami: »Pat, gospod..., gospod...« — »Jako ljubeznivo. Moje ime je dr. Vidmar,« odgovori velemojster ter kljub temu opozorilu nadaljuje započeto potezo z pešcem f7 in v drugi potezi premaga nasprotnika. Kako je igral dr. Vidmar?

Problem šte. 4.

(Preprosti klasični problem od E.)

Črni: Kd4; 1 figura.

Beli: Kd6, Df3, Tc2; 3 figure.
Mat v dveh potezah.

Rešitev problemov in imena rešilcev objavimo v naslednji številki. Rešitve, kakor tudi vse dopise v zadevi šaha je nasloviti na naslov: Bogo Pleničar, bančni uradnik, Ljubljana, Miklošičeva 10.

Najboljše!

Franc Pavlin

Najcenejše!

LJUBLJANA

Centrala: GRADIŠČE 3 Podružnici: BORŠTNIK, TRG 4
TRG TABOR 4

Manufaktura — Specerija s kolonialnim blagom — Galanterija

Nova založba

r. z. z o. z.

LJUBLJANA, KONGRESNI TRG

priporoča
dijakom in njih staršem
bogato izbiro

vsakršnih šolskih in pisarniških
potrebščin, vse knjige za šole,
leposlovne knjige, pisalno in ri-
salno orodje itd.

Ako naroča več dijakov skupaj,
jim Nova založba daje primeren
popust.

Nova založba opozarja dijake zlasti na
zanje znižane cene sledečih knjig:

Cankar, PODOBE IZ SANJ, broširan
izvod 8 Din, vezan 13 Din;
Majcen, KASIJA, izvod 6 Din;
Mole, TRISTIA EX SIBERIA, 6 Din

Dijaške čepice

domačega izdelka
po najnižjih cenah
priporoča

ELIGIJ EBER

krznar v Ljubljani
Kongresni trg št. 7

Pri večjem nakupu popust!

 CENJENE NAROČNIKE

**VLJUDNO PROSIMO, DA TAKOJ
PORAVNAJO NAROČNINO
V ZNESKU 40 DIN,
ZA DIJAKE 30 DIN.**

VSEBINA: Sempronij Tiro: Iz dnevnika starega profesorja. (Nadaljevanje.) — Joža Pogačnik: Slovo. (Pesem.) — S. Kranjec: Pred pet sto leti v turškem in tatarskem ujetništvu. (Konec.) — Trentar: Spomini na dr. Jan. Ev. Kreka. — Janko Mlakar: Moja prva zimska tura. — Prof. D. P.: Rainer Maria Rilke. — Dorošenko: V solnčecu . . . (Pesem.) — Fran Radešček: Med Malisori. — Emil Fanič: »Nihče me ne razume . . .« — Vlad. K. Arzenjev: Za dragocenim korenom. — Dorošenko: Pa se bom vrnil . . . (Pesem.) — E. Rakovec: Astronomske naloge. — Delo najmlajših: Glasovanje o dijaških čepicah. — Naši pomenki. — Mali obzornik. — Važne knjige. — Malo za šalo, malo za res. — Na ovoj: Šah.

»Mentor« izhaja desetkrat med šolskim letom. Urejuje ga Blaž Poznič, izdaja in zanj odgovarja dr. Ant. Kodrè, tiska Jugoslovanska tiskarna (Karel Čeč). — Uredništvo in uprava v Ljubljani, Miklošičeva cesta 7. — Naročnina za dijake, ki list naročajo na skupne naslove, Din 30.—, za nedijake Din 40.—, Plačuje se naprej. — Posamezna številka Din 4.—. Številka čekovnega računa pri poštni hranilnici v Ljubljani 14.676.